

ВСЕ ПРО ЗАКОНИ – В ОДНІЙ ГАЗЕТІ!
Юридичний Вісник України
Загальнонаціональна правова газета
www.yyu.com.ua

► № 22 (1555)

1–15 листопада 2025 року

**Європейські практики
суддівської освіти:**
уроки для України

У ЦЬОМУ НОМЕРІ

Всеукраїнський форум доброчесності громад:
НАЗК презентувало нові антикорупційні інструменти для прозорого управління ресурсами на місцях

▶ стор. 4–5

Спецтрибунал для рф:
справа таки рухається

▶ стор. 9

«Творимо майбутнє разом»...

▶ стор. 10–11

Проблемний КПК

Чому статті 214 Кримінального процесуального кодексу України паралізує правосуддя?

▶ стор. 12–13

Постулати кримінального законодавства та їх інтерпретація в практичній діяльності

▶ стор. 34–38

Коли можлива заміна стягувача у виконавчому провадженні?

▶ стор. 39

Обмін військовополоненими:
сучасні проблеми та перспективи

▶ стор. 40–41

НАГАДУЄМО НАШИМ ЧИТАЧАМ!

Триває передплатна кампанія на 2026 рік.

Передплата здійснюється в усі відділення Укрпошти та безпосередньо в редакції тижневика (в т. ч. онлайн).

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: 21615**Судові конкурси:****випробування чи домовленість?**

Думається, ми не достатньою мірою розуміємо роль судів у державі, місцевих судів, зокрема. Скажу більше, навіть держава в особі інших гілок влади не достатньо це розуміє або робить вигляд, що не розуміє.

Дмитро БЕЗДОЛЯ,
суддя Господарського суду Одеської області

Скажімо, вам потрібен судовий захист, в який суд бажано звертатися? Відповідь тут очевидна: в 99% випадків це буде місцевий суд, оскільки судді саме цих судів розглядають ті мільйони справ, які щороку надходять до них. Відповідно, громадяни, які звертаються за судовим захистом, у переважній більшості оцінюють якість й умови роботи судової гілки влади за роботою місцевих судів. Саме місцеві суди є «обличчям» судової влади для своїх громадян і «печінкою» для судових справ, яка очищує суспільні відносини від свавілля, несправедливості, дискримінації. Безумовно, в цій кропіткій роботі беруть участь й інші інстанції – апеляційна та касаційна, які вносять у цей процес свій вклад та формують судову практику. За таких умов, логічним, думаю, буде висновок про те, що правосуддя в Україні без місцевих судів у взаємодії з апеляційними є нездійсненним. Водночас тоді одразу виникає логічне питання: «Чому в Україні місцеві суди перебувають у такому занедбаному стані, а апеляційні вічно перенавантажени?» І це факт. А тепер уявімо собі ситуацію, коли справа призначена судом до розгляду через 2 тижні, а не через півроку... Фантастика. Напевно, це мрія не лише позивача, а й судді, який сьогодні працює з надмірним навантаженням, нерідко в умовах відсутності помічника або секретаря судового засідання та із забезпеченням на 60 відсотків від потреби.

Але є й інший бік цієї справи, або кейс, як зараз модно говорити. Останнім часом активно обговорюється конкурс в апеляційні суди, проведений Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (ВККСУ). Ми мали навіть змогу подивитися офіційне засідання Тимчасової слідчої комісії ВРУ, на яке був запрошений голова ВККСУ Андрій Пасічник. Усі чекали нових стандартів у проведенні цього конкурсу, іншими словами, як у Європі: чесно, прозоро, без протекції, оскільки цей склад ВККСУ був обраний з переважним голосом міжнародних експертів. У той же час на засіданні ТСК прозвучало, що серед переможців конкурсу є близькі до членів ВККСУ особи, а запрошений на це засідання суддя зазначив, що на етапі співбесіди було неоднакове ставлення до кандидатів, у результаті чого одні з них за результатами співбесіди з нижчих позицій переходили в лідери, а лідери за професійною компетентністю, навпаки, опускалися вниз. Думаю, не варто ставити під сумнів компетентність переможців конкурсу. Але спробуємо все ж розібратися та публічно запропонувати ВККСУ змінити правила проведення відбору, які вписані у відповідному положенні. Так, на сьогодні конкурс включає такі основні етапи: проведення кваліфікаційного іспиту, який складається з тестування й практичного завдання з написання судового рішення, тестування когнітивних здібностей претендента та співбесіди. На всіх етапах проставляються бали, на тестуванні автоматично, на практичному завданні – анонімно, на співбесіді – членами ВККСУ.

За рішенням комісії за критерієм професійної компетентності, який виявляється на тестуванні та іспиті, тобто без впливу членів комісії, максимально можливий бал становить 400. На етапі співбесіди, де суб'єктивно членами ВККСУ оцінюється рівень особистої та соціальної компетенції, критерій доброчесності та професійної етики максимально можливий бал теж становить 400. Тобто, фактично 50 на 50. Тож під час конкурсних процедур суб'єктивний фактор все ж присутній, хоча загалом ця бальна складова співбесіди викликає багато запитань у конкурсантів. Якщо ВККСУ хоче додати прозорості й об'єктивності конкурсу на посаду судді, можна зробити так: рівень професійної компетентності – бальна система, співбесіда – відповідає чи не відповідає особа посаді судді відповідного суду, тобто без проставлення балів. За цих умов, на виході переможці – всі доброчесні й вищий рейтинг у найбільш професійно компетентного претендента. Таким чином доступ до посади судді отримують професіонали, рівень знань і навичок яких буде встановлений максимально прозоро та анонімно на етапі тестування й іспиту, а оцінювати доброчесність та особисту/соціальну компетентність будуть у цілому, бо не можна бути «більш доброчесним чи менш доброчесним» для зайняття посади судді.

■ НАШІ ВІТАННЯ!

ЦИМИ ДНЯМИ СВЯТКУЮТЬ
ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

4 листопада —
Віктор ШОКІН,
екс-Генеральний
прокурор України,
державний радник
юстиції 2 класу, заслу-
жений юрист України

6 листопада –
Яна ТРИНЬОВА,

професорка Академії
Державної пенітенці-
арної служби України,
адвокатка, докторка
юридичних наук

7 листопада –
Михайло ШУЛЬГА,
доктор юридичних
наук, професор,
член-кореспон-
дент НАПрНУ

7 листопада –
Валентин ЩЕРБИНА,
доктор
юридичних наук,
академік НАПрНУ

7 листопада –
Наталія ГУБЕРСЬКА,
професорка кафедри
фінансового права
Інституту права КНУ
імені Т. Шевченка

15 листопада –
Олександр
КРУПЧАН,
доктор юридичних
наук, академік
НАПрНУ, заслужений
юрист України

Колективи видавництва «Юрінком Прес» та «Юрінком Інтер» і редакція газети «Юридичний вісник України» вітають іменинників. Нехай вас завжди супроводжує успіх, здійснюються плани та сподівання, постійно зігриває тепло людської вдячності, а будні і свята наповнюються радістю, світлом і любов'ю рідних та близьких.

■ ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

Україна: плюс від Єврокомісії

Євросоюз позитивно оцінив прогрес реформ в Україні. Про це йдеться в щорічному звіті про розширення, який складають для всіх держав-кандидатів і який уже узгоджено між інституціями ЄС.

«Україна продовжує демонструвати неабияку стійкість і відданість своєму європейському шляху, незважаючи на ескалацію триваючої загарбницької війни росії, включаючи значне збільшення кількості російських повітряних атак на міста й цивільні об'єкти, що призвело до збільшення кількості жертв серед цивільного населення», – йдеться в погодженому звіті. В Єврокомісії уточнили, що документ «збалансований» і підтверджує, що Україна увійшла до четвірки країн, які рухаються до ЄС, разом із Молдовою, Албанією та Чорногорією.

Однак і показники України є позитивними, а прогрес реформ за рік оцінили вище, аніж у два попередні роки, відколи

Україна увійшла до пакета розширення. За «фундаментальними» главами 23 та 24, що включають також судочинство та боротьбу з корупцією, Україна отримала точно таку оцінку, як і минулого року. Як вказується, цього вдалося досягнути за рахунок інших індикаторів, аніж антикорупція, бо по ній ЄК констатувала «обмежений прогрес» і підкреслила, що спроба підірвати незалежність антикорупційних інституцій була дуже швидко «розвернута».

Водночас видання зазначає, що звіт щодо України дійсно містить критику дій нашої країни в сфері протидії корупції в липні та фразу про те, що «надмірний тиск на антикорупційні органи (досі) залишається предметом занепокоєння (з боку ЄС)».

■ АНТИКОРУПЦІЯ

Всеукраїнський

НАЗК презентувало нові антикорупційні

Органи місцевого самоврядування (ОМС) – ключова ланка антикорупційної інфраструктури держави. Будучи максимально наближеними до громадян і розпоряджаючись значними ресурсами, вони мають не лише дотримуватися антикорупційних стандартів, а й формувати культуру доброчесності – основу довіри до влади. На цьому наголосив голова Національного агентства з питань запобігання корупції Віктор Павлушук під час Форуму доброчесності громад, що відбувся 30 жовтня в НАЗК.

Як було зазначено, однією з найскладніших і водночас найважливіших у діяльності громад є сфера відновлення та відбудови. «Відновлення потребує безпрецедентних ресурсів, а там, де великі кошти, завжди високі ризики корупції. Наш обов'язок – забезпечити, аби кожна гривня на відбудову була використана прозоро та ефективно. Саме тому НАЗК визначило сферу відновлення як одну з пріоритетних і вже провело низку досліджень корупційних ризиків, які громади використовують для мінімізації зловживань», – сказав голова Національного агентства з питань запобігання корупції.

Серед уже презентованих досліджень – Комплексний аналіз корупційних ризиків у сфері будівництва, реконструкції, капітального ремонту цивільних об'єктів (спільно з Держаудитслужбою та Базельським інсти-

тутом управління), дослідження «Корупційні ризики відбудови об'єктів нерухомого майна», де ідентифіковано 8 комплексних корупціогенних ситуацій та дослідження «ТОП-10 корупційних ризиків під час реалізації експериментального проекту щодо відновлення населених пунктів». «Зважаючи на визначені корупціогенні чинники, НАЗК моделює можливі корупційні зловживання, які стосуються найбільш значущих обставин, як-от відбір об'єктів для відновлення, штучне завищення вартості будівельних робіт чи встановлення дискримінаційних вимог до учасників публічних закупівель. Щодо кожної змодельованої ситуації надано конкретні рекомендації стосовно можливих шляхів усунення чи зменшення впливу корупціогенних обставин у процедурах відбудови», – пояснив Віктор Павлушук, під-

■ ПРОКУРАТУРА

Проблема СЗЧ залишається

Офіс Генпрокурора оприлюднив відповідну статистику: скільки людей насправді тікають із війська?

Протягом останнього року в Україні фіксується стабільно велика кількість випадків дезертирства й самовільного залишення частини – сукупно близько 17–18 тисяч випадків на місяць. Із наведеної статистики випливає, що кількість втікачів зі служби різко зросла наприкінці минулого року й відтоді залишається стабільно високою. Так, загалом від початку повномасштабного російського вторгнення в Україні відкрили понад 230 тисяч справ за СЗЧ та 53 тисячі – за дезертирство. (Варто зауважити, що з точки зору закону СЗЧ – це тимчасове залишення місця служби без наміру назавжди ухилитися від служби, тоді як дезертирство – втеча з місця служби із наміром назавжди ухилитися від служби). Як видно із опублікованої ОГП статистики, протягом першого

року повномасштабного вторгнення кількість випадків СЗЧ поступово зростала зі 142 випадків у лютому до 1 619 у листопаді. Випадків дезертирства було від 19 у лютому до 327 у грудні.

У 2023 році загальна тенденція продовжилася, хоча загальні цифри залишалися помірними, зважаючи на масштаб війни: в середньому близько 1–2 тисяч випадків СЗЧ і від 240 до 1500 випадків дезертирства. Помітний стрибок у статистиці відбувся у 2024-му році. Під кінець року кількість випадків СЗЧ різко зросла – до 7,6–8,7 тисячі у жовтні–листопаді і 15,5 тисячі в грудні. Протягом 2025 року статистика залишилася приблизно на рівні грудня попереднього року: в середньому 15 тисяч справ із СЗЧ і 2 тисячі справ щодо дезертирства на місяць.

■ СУДОВА РЕФОРМА

Конкурс до СОАС та СААС

Вища кваліфікаційна комісія суддів оголосила орієнтовний графік проведення конкурсу до новостворених судів.

Як відомо, ВККСУ оголосила конкурс на зайняття посад у новоутворених спеціалізованих адміністративних судах. Загалом буде відібрано 27 суддів, з яких: 17 – у Спеціалізованій окружній адміністративній суд та 10 – у Спеціалізованій апеляційній адміністративній суд.

Згідно з повідомленням комісії, заяви та документи для участі в конкурсі подаються в електронній формі через офіційний веб-сайт. Строк подання документів: з 1 грудня по 23 грудня включно.

Щодо переліку необхідних документів і детального порядку подання, то їх визначено в офіційних оголошеннях про конкурс щодо кожного суду.

форум доброчесності громад:

інструменти для прозорого управління ресурсами на місцях

кресливши, що аналітична робота агентства забезпечує громади готовими інструментами запобігання зловживанням та підвищення ефективності використання коштів.

Під час Форуму представники Програми «U-LEAD з Європою» анонсували національну ініціативу Розбудови культури доброчесності, до якої планується долучити понад 250 громад. Ініціативу спрямовано на підвищення прозорості, підзвітності та доброчесності в діяльності органів місцевого самоврядування та формування доброчесного середовища в цілому в процесах відновлення та розвитку України. Вона забезпечить громади практичними інструментами, навчальними програмами та цифровими рішеннями для ефективного впровадження антикорупційних стандартів і зміцнення довіри громадян. Ініціативу буде реалізовано партнерами ГО «Агенція відновлення та розвитку» та «Фундація інституційного розвитку» за фінансової підтримки Програми «U-LEAD з Європою». Окрім того, агентство презентувало на форумі Примірну антикорупційну програму для ОМС, створену спільно з ГО «Фундація інституційного розвитку» за

підтримки ПРООН в Україні та фінансування уряду Японії спеціально для малих і середніх громад, які не мають законодавчого обов'язку ухвалювати такі програми, але прагнуть діяти доброчесно.

Як наголосив заступник голови НАЗК Сергій Гуляк, Примірною програмою є наріжним каменем для формування доброчесного середовища на місцях: «Закон «Про запобігання корупції» зобов'язує тільки обласні ради мати антикорупційні програми. Проте, тисячі невеликих та середніх громад залишалися без чіткої методологічної бази. Для них НАЗК розробило спеціальний посібник із розробки антикорупційної програми – універсальний і зрозумілий інструмент, що трансформує теоретичні антикорупційні принципи у практичний покроковий план для кожної громади».

Під час форуму про свої практики запровадження антикорупційних громад розповіли представники Луцької та Обухівської гро-

мад. Учасникам представили також універсальну Методологію оцінки доброчесності комунальних підприємств (КП), розроблену НАЗК спільно з Антикорупційною ініціативою Європейського Союзу в Україні EUACI. Наостанок уточнимо, що форум було організовано за підтримки Програми «U-LEAD з Європою», Антикорупційної ініціативи ЄС (EUACI) та ПРООН в Україні (UNDP in Ukraine) і за фінансування уряду Японії.

Підготувала Дар'я КАРДАСЕВИЧ,
ЮВУ

Європейські практики суддівської освіти:

уроки для України

У країнах ЄС суддівській освіті традиційно приділяється доволі значна суспільна й політична увага з огляду на її роль у забезпеченні правосуддя кваліфікованими суддівськими кадрами. Це проявляється не лише в тому, що суддівські школи зазвичай розташовані в сучасних, належно облаштованих будівлях і мають досить значне державне фінансування, а й у тому, як саме держава сприяє інституційному розвитку таких навчальних закладів, удосконаленню форм і методів суддівської освіти.

Тож не випадково редакція «Юридичного вісника України» виявила інтерес до цієї теми й, відповідно, звернулася до ректора НШСУ, доктора юридичних наук Миколи Оніщука, який уже тривалий час очолює Національну школу суддів України та є визнаним фахівцем із досвідом як парламентської, так і урядової діяльності, зокрема як міністр юстиції у 2007–2010 роках. До того ж, саме йому довелося очолити в 2019 році робочу групу з розробки як концепції, так і, власне, першого проекту Стратегії удосконалення правосуддя і конституційного судочинства на 2025–2029 роки (далі – Стратегія). Тож інтерес редакції ЮВУ до цієї теми зумовлений ще й тим, що нещодавно з'явилася інформація про очікуване оприлюднення вказаної Стратегії.

– Микола Васильовичу, перш ніж ми перейдемо, власне, до теми суддівської освіти, хотіли б поцікавитися Вашою оцінкою проекту згаданої Стратегії.

– Думаю, насамперед варто взяти до уваги той факт, що підготовка цього дійсно важливого документа триває вже понад п'ять років. Є низка факторів, які на це впливають, і мова не лише про війну. Передусім йдеться про отримання статусу кандидата на членство в ЄС, розроблення й затвердження дорожньої карти для України за розділом «Правосуддя та верховенство права», а також врахування висновків і рекомендацій двох тінювих звітів.

Зрозуміло, що Стратегія мала бути синхронізованою з очікуваними в Європейському Союзі трансформаціями у сфері правосуддя, з урахуванням усталених європейських підходів, бачення та стандартів. Примітно, що у сфері правосуддя, як відомо, не існує Директив Євросоюзу як таких. Правову спадщину в цій сфері формує ціла низка рекомендацій і висновків Консультативної ради європейських суддів (КРЕС), Консультативної ради європейських прокурорів (ССРЕ), Венеціанської комісії, Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), Суду справедливості ЄС, а головне – усталені цінності, якими є верховенство права, демократія та права людини. Тож незалеж-

не й неупереджене правосуддя – наріжний камінь усіх очікуваних трансформацій на нашому шляху до членства в ЄС.

– Пане ректоре, що, на Ваш погляд, не увійшло (із важливого) до Стратегії, про яку йдеться?

– У досить загальній формі йдеться, як складову заходів із забезпечення єдності судової практики, про необхідність досягнення організаційної єдності Верховного Суду. Насправді слід зауважити, що нинішня організаційна конструкція ВС не має аналогів у континентальній Європі. Проблемними тут є два аспекти – відправлення правосуддя Великою палатою та наявність окремих касаційних судів у складі Верховного Суду.

І хоча організаційний аспект у цьому випадку не є визначальним, вважаю, що чинне законодавче рішення «суд у суді» свого часу було формою досягнення певного компромісу серед очільників системи правосуддя з метою збереження автономності реформованих вищих спеціалізованих судів. Тож логічним видається рішення перейти до єдиного Верховного Суду з відповідними палатами за юрисдикціями.

Щодо Великої палати Верховного Суду, то варто нагадати, що всі судді Верховного Суду добиралися й були верифіковані державою як судді у наперед визначеній

юрисдикції. Тобто вони отримали право відправляти правосуддя як судді касаційної інстанції лише в певній (а не універсальній) юрисдикції. Тож на часі конкретні законодавчі пропозиції щодо перетворення Великої палати Верховного Суду на Сенат Верховного Суду. Останній має діяти в режимі ad hoc з метою розгляду спорів щодо визначення юрисдикції у складі представництва відповідних палат ВС (трьох суддів) під головуванням Голови Верховного Суду.

Інше питання – це засоби зменшення навантаження на систему правосуддя. Як відомо, Вища рада правосуддя нещодавно затвердила нормативи кадрового забезпечення судів, а також методики розрахунку чисельності суддів і прогнозованої кількості справ у судах першої та апеляційної інстанцій. Згідно з ухваленими рішеннями, оптимальна чисельність суддів у судах першої та апеляційної інстанцій в Україні має становити понад 12 тисяч. Це свідчить, що наявні альтернативні засоби вирішення спорів, які мали б суттєво впливати на ситуацію в цій сфері, оцінюються критично. Тож пропозиція в Стратегії розглянути можливість запровадження обов'язкового досудового врегулювання спорів без посилання на кон-

кретні форми такого врегулювання є надто загальною й не спонукає до ухвалення конкретних законодавчих рішень.

Ми вже неодноразово наголошували на необхідності залучення до вирішення означеної проблеми інституту мирового судочинства. Переконали: лише мирові суди в громадах здатні забезпечити виконання відповідного конституційного припису (ч. 4 ст. 124 Конституції України). Шкода лише, що політичної волі для цього все ще бракує.

Як на мою думку, пріоритети, визначені в Стратегії, відображають нагальні потреби реформування й зводяться до:

- нової територіальної організації місцевих судів;
- діджиталізації судочинства;
- розвитку альтернативних способів вирішення спорів;
- подолання дефіциту суддівських кадрів;
- посилення судового контролю в адміністративних правовідносинах;
- деяких інших, менш значущих завдань і пріоритетів.

З'явилася й нова контрверсійна пропозиція – об'єднання національних установ, відповідальних за суддівську та прокурорську освіту, – Національної школи суддів України та Тренінгового центру прокурорів України (ТЦПУ).

– Чи не могли б Ви детальніше зупинитися на аналізі цієї пропозиції, оскільки вона практично не була предметом публичних обговорень під час численних форумів, платформ та дискусійних майданчиків?

– Так. Спробуймо розібратися, що дійсно потребує свого вирішення, особливо в контексті наших європейських прагнень до членства в ЄС. Об'єднана суддівська та прокурорська освіта є доволі поширеним явищем у провідних країнах Європейського Союзу, принаймні в співмірних за територією та чисельністю суддівського і прокурорського корпусу – Франції, Польщі, Нідерландах тощо. Водночас автори цієї новели в Стратегії не врахували, що таке об'єднання, як правило, є наслідком входження системи прокуратури до системи правосуддя – або організаційно (як у Польщі), або функціонально (як у Франції), а не лише формально.

Відповідно, у названих країнах існує єдиний суб'єкт затвердження статутів таких навчальних установ, їхніх наглядових і виконавчих органів, а також погодження (чи затвердження) основних програмних документів і процедур. При тому добре відомо, що нічого з указаного в Україні наразі не існує.

– Але ж прокуратура, відповідно до змін до Конституції, включена до розділу «Правосуддя» за результатами конституційної реформи 2016 року?

– Змушені констатувати, що таке включення є більшою мірою формально-нормативним, оскільки прокуратура залишається відокремленою та вертикально інтегрованою системою. Спільне навчання суддів і прокурорів, яке значною мірою було активізоване в умовах війни тематикою воєнних злочинів, стало наслідком швидше «горизонтальної» ініціативи НШСУ і ТЦПУ, яка, до того ж, усіляко заохочувалася й підтримувалася міжнародними проектами та представниками Європейського Союзу.

Не випадково, що в Дорожній карті щодо наближення України до стандартів ЄС за кластером 23 «Правосуддя та фундаментальні права» (верховенство права), схвалений урядом України, ця опція – об'єднання названих вище установ – відсутня. Не порушувалося це питання й під час проведення нещодавно, 6–10 жовтня в м. Жешув (Польща), експертної місії Європейської Комісії ТАПЕХ щодо стану суддівської та прокурорської освіти в Україні. Як не підтримується ця пропозиція і у висновках та рекомендаціях останнього «Тіньового звіту», підготовленого консорціумом неурядових громадських організацій правничого сектору.

Водночас об'єктивно потреба ментально й фазового наближення цих двох правничих професій у системі правосуддя дійсно існує. Але визнання такої потреби вимагає не однолінійних, по суті механічних, а комплексних законодавчих і організаційних рішень.

– Так про що ж тоді йдеться?

– По-перше, органом конституційного рівня, який може виступати єдиним суб'єктом створення й управління таким об'єднаним навчальним закладом через наглядову

чи адміністративну раду, може бути лише Вища рада правосуддя – шляхом створення в її структурі Кваліфікаційної палати (за аналогією з чинною дисциплінарною). Проте це потягне за собою ліквідацію двох існуючих уже органів, відповідальних за добір і кваліфікацію суддів та прокурорів – Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККСУ) і Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (КДКП), а також передачу цих функцій, за французьким зразком, новоствореній об'єднаній установі.

Іншим варіантом, який, проте, не вирішує існуючої проблеми множинності органів суддівського врядування, є об'єднання в один орган ВККСУ та КДКП з передачею дисциплінарних проваджень останньої службі дисциплінарних інспекторів ВРП. Звісно, йдеться про дедлайн, коли повноваження чинних членів цих органів суддівського і прокурорського врядування добіжать кінця. У практичній площині це десь 2027–2028 роки, коли, до речі, вже будуть вирішені нагальні питання щодо подолання гострого кадрового дефіциту, який нині існує.

– Чи можете Ви навести приклади такої організації органів та установ системи правосуддя в країнах ЄС?

– Як уже вказувалося, досвід такої системи добору та підготовки суддівського і прокурорського корпусу тривалий час існує у Франції і цілком міг би бути застосовним для України. Його переваги очевидні:

- зменшення загального терміну добору та навчання за рахунок скорочення етапів добору й уніфікації стандартів підготовки як суддів, так і прокурорів;

- усунення наявного дублювання функцій ВККСУ і ВРП та множинності органів у системі суддівського врядування, про що неодноразово наголошувалося в низці рекомендацій і висновків Венеційської комісії та Ради Європи;

– суттєва економія бюджетних коштів (достатньо ознайомитися з вартістю утримання зазначених двох органів);

– подолання корупційних ризиків;

– повернення для використання у навчальних цілях будівлі, де нині розташована ВККСУ. Зауважимо, що вона реконструювалася саме з метою розташування там навчальної установи – НШСУ;

– створення Вищою радою правосуддя єдиного наглядового органу (на засадах неоплачуваності), який має забезпечити, відповідно до висновку КРЕС № 4, підзвітність об'єднаної навчальної установи.

– Але ж країна перебуває на етапі безперервних конкурсних процедур щодо добору суддів та подолання гострого кадрового дефіциту. Після завершення оголошення конкурсів (апеляційні та місцеві суди) на часі буде створення та добір суддів до двох нових спеціалізованих адміністративних судів. І, судячи з усього, це ще далеко не кінець.

– Усе це слушні зауваження. Невипадково окремим питанням постає вибір часу для таких перетворень. Як відомо, нині тривають конкурсні процедури щодо добору 1 800 суддів місцевих судів, а конкурс на заміщення вакантних посад в апеляційних судах перебуває на завершальній стадії.

Чинне законодавство пов'язує набуття повноважень новопризначеними суддями, які не мають досвіду відправлення правосуддя, з двомісячною підготовкою таких суддів у Національній школі суддів України. Добре відомо, що рішення щодо реорганізації будь-якого суб'єкта в силу самої природи процедури ліквідації – завчасне повідомлення співробітників про вивільнення, проведення нових конкурсів на зайняття вакантних посад тощо – демотивують колектив, руйнують налагоджені робочі комунікації з тренерами та викладачами, а для новопризначених співробітників це потре-

бує часу для налагодження і набуття необхідних навичок.

Для тих, хто розуміється на питаннях управління, зрозуміло, що певний час – не менше шести місяців, і це доволі оптимістичний прогноз – новостворена установа буде неспроможною забезпечити проведення початкової підготовки суддів, на появу яких очікує судова система. Відповідно, вони, будучи призначеними Президентом України, не зможуть набути повноважень на відправлення правосуддя.

Тож запропоновані інституційні рішення щодо можливого об'єднання НШСУ та ТЦПУ мають враховувати зазначені обставини і, за будь-яких умов, реалізовуватися (у разі ухвалення відповідного законодавчого рішення) після завершення початкової підготовки наймасовішого добору суддів місцевих судів за всю історію незалежної України. В іншому випадку подолання гострого кадрового дефіциту в суддів буде поставлено на паузу.

– НШСУ, як відомо, на відміну від більшості європейських шкіл, є багатофункціональною установою. Чи варто залишати за нею всі завдання і повноваження, передбачені чинним законодавством?

– Очікує свого законодавчого вирішення й питання щодо доцільності збереження за навчальною установою для суддів функції підвищення кваліфікації працівників апарату судів та співробітників Служби судової охорони. А це понад 25 тисяч слухачів.

У країнах ЄС є небагато прикладів, коли суддівські школи відповідають або відповідали за підготовку цієї категорії працівників. Зазвичай це компетенція установ у системі міністерства юстиції або інших державних органів, агентств, які відповідають за відповідний напрямок. З урахуванням української специфіки такий підрозділ (департамент, центр) міг би бути утворений у

структурі Державної судової адміністрації України. Передумови для цього в Національній школі суддів України вже створені й ми могли б передати з цією метою відповідні навчальні продукти та персонал. Це дозволило б зосередитися на власне суддівській підготовці. Виняток із цього правила може бути зроблений для помічників суддів, які, по суті, становлять патронатну складову діяльності суддів.

– А як Ви оцінюєте пропозицію передати Тестологічний центр НШСУ в підпорядкування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідно до висновків «Тіньового звіту»?

– Як добре відомо, його створення в 2017 році було зумовлено змінами до Конституції України, якими запроваджено конкурсний порядок добору та заміщення вакантних посад суддів, а також проведенням кваліфікаційного оцінювання. Тестологічний центр НШСУ став єдиним в Україні, який на той час і дотепер забезпечує розробку відповідних екзаменаційних інструментів (тестів і практичних завдань), в обсягах, необхідних ВККСУ для проведення конкурсів до Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду та конкурсів в апеляційні, вищі спеціалізовані та місцеві суди, що нині тривають.

Варто мати на увазі, що реалізація пропозиції про його перепідпорядкування потребуватиме, серед іншого, окрім всього іншого, надання органу влади, яким є Вища кваліфікаційна комісія суддів України, права укладати договори цивільно-правового характеру для виконання низки завдань (зокрема зовнішнього рецензування, редагування тощо), що є доволі нетиповим. Окрім того, це вимагатиме безпосереднього залучення членів ВККСУ до цієї роботи як виконавців, оскільки в структурі зазначеної комісії відсутні відповідні наукові підрозділи. Між тим для нас важливо й визначально, що Тестологічний центр НШСУ виконав і продовжує виконувати свою місію, покладену на нього, – і це для колективу центру та всієї Школи суддів має особливе значення.

Звісно, за обсягом інтерв'ю неможливо зупинитися на всіх аспектах очікуваних реформуваль у системі правосуддя. Зауважимо лише, що наразі широкому професійному загалу невідомий склад експертів та залучених спеціалістів до підготовки остаточного варіанту Стратегії. Це надало б більшій прозорості та інклюзивності цьому процесу й, без сумніву, було б корисним для змісту самої Стратегії.

Спілкувався Федір МОРОЗ

Спецтрибунал для рф:

справа таки рухається

У грудні в Нідерландах відбудеться важлива міжнародна конференція, присвячена створенню спеціального трибуналу для розслідування злочинів росії. Про це повідомив міністр закордонних справ України Андрій Сибіга на брифінгу разом із очільником МЗС Нідерландів Девідом ван Вілом у вівторок, 28 жовтня.

Як було роз'яснено, під час заходу планується ухвалення конвенції про створення Міжнародної комісії з розгляду заяв від України. За словами А. Сибіги, наша країна високо цінує лідерство Нідерландів у просуванні ініціативи щодо спеціального трибуналу проти рф, а також підтримку міжнародного механізму компенсацій за збитки, завдані агресією. «На треку відповідальності агресора та притягнення до відповідальності російських злочинців ми вже досягли суттєвого прогресу», – зазначив він. Наразі, згідно інформації, яка прозвучала, до Реєстру збитків, завданих агресією рф проти України, подано вже близько 65 тисяч заяв.

Нагадаємо, що в липні Президент України Володимир Зеленський підписав документи для ратифікації угоди про створення Спеціального трибуналу проти росії, як опісля схвалили у Верховній Раді. Пізніше генеральний секретар Ради Європи Ален Берсе розповів подробиці про підготовку до створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

До речі, Євросоюз вже навіть виділив перші 10 млн євро на створення Спецтрибуналу щодо злочину агресії росії проти України. Про це повідомила не так давно висока представниця ЄС з питань закордонних

справ та політики безпеки Кая Каллас на брифінгу з міністром закордонних справ України Андрієм Сибігою в Києві. «Я також можу сьогодні оголосити про перші 10 млн євро на створення Спеціального трибуналу з питань злочину агресії. Як згадував міністр Сибіга, в травні ми провели зустріч з міністрами закордонних справ у Львові, аби реально розпочати роботу цього трибуналу», – заявила вона.

А в соцмережі X К. Каллас зазначила, що надані кошти й створення Спецтрибуналу повинні гарантувати, що відповідальні за злочини агресії не уникнуть правосуддя. «Докази воєнних злочинів росії в Україні очевидні. А непокаране зло лише заохочує нові звірства», – наголосила вона.

Уточнимо, воєнні злочини, скоєні окупантами в Україні, може розглядати й Міжнародний кримінальний суд у Гаазі, проте йому бракує повноважень, аби переслідувати загарбників саме за злочин агресії (рішення застосувати збройну силу проти іншої країни всупереч Статуту ООН). Тож у майбутньому цим питанням опікуватиметься Спецтрибунал – у нього буде мандат переслідувати російських високопосадовців.

Підготувала Надія БОНДАРЕНКО,
спеціально для ЮВУ

У Раді запропонували створити Реєстр «дропів»

Депутатам запропонують розглянути ініціативу Національного банку щодо створення спеціального реєстру «грошових мулів»

У Верховній Раді 27 жовтня зареєстровано законопроект № 14161 про створення реєстру «дропів», тобто фізичних осіб, які передають третім особам доступ до реквізитів своїх банківських карткових рахунків за винагороду. Про це повідомляється на сайті парламенту.

Завдяки таким користувачам зловмисники можуть здійснювати отримання та перекази значних сум, таким чином маскуючи свою незаконну діяльність. «Через систему «дропів» сьогодні проходить до 200 млрд грн, а втрати для бюджету становлять десятки мільярдів. Це стало головною «фінансовою артерією», через яку оплачують нелегальний алкоголь, ігорку, тютюн. До того ж, «дропи» дедалі більше використовуються відвертими злочинцями – від кол-центрів до торгівлі наркотичними засобами», – пояснив необхідність створення такого реєстру ініціатор законопроекту Ярослав Железняк. – «Зазвичай використання електронних платіжних засобів для цієї діяльності розтягується в часі – від одного до трьох місяців, а перекази за ними розділяються на незначні суми й проводяться як між різними рахунками одного користувача, так і між мережею не пов'язаних користувачів (між різними «дропами») з метою ускладнити схему або замаскувати поведінку «дропа» та імітувати поведінку звичайного користувача», – вказано в пояснювальній записці.

Як вказують автори, метою законопроекту є створення правового механізму для накопичення та обміну інформацією про осіб, платіжні операції яких потребують посиленого контролю, та підприємства, які використовували цю схему. А вказаний Реєстр «дропів» вестиме Національний банк (який брав участь у розробці законопроекту), а вносити в нього інформацію будуть зобов'язані всі надавачі платіжних послуг. До осіб, які потраплять у цей реєстр, застосовуватимуть ліміти на проведення платіжних операцій та кількість рахунків в одному банку. Інформація про користувача буде зберігатися в реєстрі протягом трьох років з дати останнього внесення запису. «Жодного рахунку одразу закривати ніхто не буде. Навпаки, допоможуть людині отримати інформацію, що її картку використовують злочинці», – додав Я. Железняк.

«Творимо майбутнє разом»...

Спікер Сейму Литовської Республіки Юозас Олекас, який відвідав Київ, став Doctor Honoris Causa Київського університету права НАН України.

Ірина СОПІЛКО,

радниця ректора КУП НАН України, докторка юридичних наук, професорка, заслужена юристка України

У стінах Київського університету права НАН України відбулася подія, яка, без перебільшення, стала історичною для академічної спільноти – візит Голови Сейму Литовської Республіки, видатного державного діяча, і справжнього друга України Юозаса Олекаса. У рамках цієї зустрічі відбулося урочисте засідання Вченої ради університету, під час якого пану Олекасу було присвоєно почесне звання Doctor Honoris Causa Київського університету права НАН України – найвищу відзнаку, якою університет вшановує видатних особистостей, що зробили значний внесок у розвиток науки, освіти, демократії та міжнародного співробітництва.

Захід, що пройшов у теплій і водночас урочистій атмосфері, об'єднав представників академічної спільноти, дипломатичного корпусу, студентства та засобів масової інформації. Серед присутніх – науковці, викладачі, аспіранти, магістри університету, які з великою зацікавленістю слухали виступи учасників церемонії, сповнені щирості, вдячності та взаємної поваги.

За традицією в межах університетського проекту «Видатні особистості світу для студентської молоді», який уже декілька років успішно реалізується в Київському університеті права НАНУ, Юозас Олекас виступив із надзвичайно змістовною лекцією на те-

му «United for Freedom: Shaping Tomorrow Together» («Єдині заради свободи: творимо майбутнє разом»).

Цей університетський проект спрямований на поглиблення міжнародного світогляду здобувачів вищої освіти, розширення їхніх уявлень про сучасну геополітику, розвиток глобальної правової культури та виховання майбутніх юристів у дусі толерантності, міждержавної співпраці й поваги до прав людини. Програма передбачає зустрічі студентів із видатними політичними діячами, дипломатами, науковцями, суддями міжнародних судових інституцій, представниками правозахисних організацій і міжнародних місій. Виступи таких спікерів слугують меті не лише передати молоді досвід практичної діяльності в сфері політики та права, а й надихнути її на активну громадянську позицію та лідерство в суспільстві. Під час свого виступу пан Юозас Олекас ґрунтовно розкрив філософію сучасного демократичного лідерства, акцентувавши увагу на тому, що свобода, справедливість і єдність є не лише моральними цінностями, а й правовими принципами, на яких будується цивілізований світовий порядок. Він наголосив, що сьогодні, коли Україна мужньо протистоїть агресії та боронить власну незалежність, її боротьба набуває глобального виміру – стає символом стійкості демократичного світу, захисту європейських цінностей та міжнародного права.

Спікер Сейму також звернувся до студентів із натхненним закликком бути не просто спостерігачами, а активними творцями нового світу, в якому пануватимуть повага до права, верховенство закону та міжнародна солідарність. Як було на-

голошено, саме молодь – в першу чергу майбутні юристи, правознавці, дипломати, державні управлінці – є тією рушійною силою, яка формуватиме нову архітектуру безпеки та справедливості в Європі.

Особливий інтерес присутніх викликав порівняльний аналіз правових систем країн Балтії та України, в якому пан Олекас поділився досвідом литовських реформ у сфері публічного управління, конституційного будівництва, антикорупційної політики та судової модернізації. За його словами, саме завдяки системним правовим перетворенням Литва змогла утвердитися як стабільна демократична держава-член Європейського Союзу. Доповідач також висловив переконання, що Україна, попри всі труднощі, йде тим самим шляхом – шляхом побудови правової держави, де закон є вищим мірилом влади. Не менш важливим елементом лекції стала її інтерактивна частина, в межах якої студенти мали змогу поставити запитання, що стосувалися перспектив розвитку європейського права, інтеграції України до правових інституцій ЄС, ролі парламентських асамблей у забезпеченні верховенства права, а також практичних аспектів міждержавної співпраці у сфері безпеки та прав людини.

Відповідаючи на запитання студентів, пан Олекас поділився власними спогадами про період становлення незалежної Литви, коли правники, юристи та молоді політики відігравали ключову роль у відновленні державності, формуванні законодавства та міжнародного іміджу країни.

Підсумовуючи свій виступ, спікер Сейму наголосив на історичній важливості єдності демократичних держав у протистоянні сучасним глобальним викликам, ролі молодого покоління у формуванні політичного й правового майбутнього Європи, а також висловив глибоку шану «мужності українського народу, який сьогодні виборює свободу для всієї Європи».

У свою чергу ректор Київського університету права НАНУ, професор Юрій Бошицький, вітаючи почесного гостя, наголосив, що взаємини України та Литовської Республіки є одним із найяскравіших прикладів стратегічного партнерства в східній Європі, побудованого на взаємній довірі, солідарності, повазі до суверенітету та відданості спільним європейським цінностям. У своїй промові ректор підкреслив, що Лит-

ва належить до тих держав, які від перших днів російської агресії послідовно й рішуче виступають на боці України – на дипломатичному, політичному, гуманітарному та інформаційному фронтах.

Як було відзначено, приклад литовської підтримки став моральним орієнтиром для багатьох країн світу, адже вона виявляється не лише у політичних заявах, а й у практичних кроках – від надання оборонної та гуманітарної допомоги до розвитку спільних освітніх і наукових програм. За словами Ю. Бошицького, сьогодні українсько-литовські відносини є моделлю європейської єдності, у якій головними принципами виступають рівноправність, партнерство та прагнення до миру через зміцнення міжнародного права.

Ректор КУП НАНУ також підкреслив, що на сьогоднішній день університет підтримує активний діалог із литовськими вищими навчальними закладами, науковими центрами та інституціями. В межах двосторонніх меморандумів про співпрацю організовуються науково-практичні конференції, публікуються колективні монографії та збірники наукових праць.

Окрему увагу професор Бошицький приділив питанню гуманітарної дипломатії, яка, на його думку, відіграє не менш важливу роль у розвитку міждержавних зв'язків, аніж політичні чи економічні чинники. Він наголосив, що співпраця у сфері освіти, науки, культури й права є фундаментом стабільного миру, оскільки саме через інтелектуальну взаємодію народи краще розуміють один одного, долаючи історичні бар'єри та зміцнюючи спільні цінності.

Відзначаючи особисту роль Юозаса Олекаса в розбудові українсько-литовського партнерства, Юрій Бошицький зазначив: «Сьогодні ми маємо честь вітати в стінах нашого університету людину, яка уособлює мудрість державного діяча, послідовність у принципах і справжню європейську солідарність. Для нас велика честь, що саме Київський університет права НАН України став тим місцем, де ми можемо висловити вдячність Литві та її народові за щирі підтримку, за віру в Україну та за спільне прагнення до миру і справедливості», – сказав ректор КУП НАНУ. Під оплески присутніх він висловив сподівання, що цей візит стане новою сторінкою в розвитку партнерських відносин між Україною та Литовською Республікою, сприятиме подальшій інтеграції наших наукових інституцій у спільний європейський простір освіти та права.

Завершуючи свій виступ, Юрій Бошиць-

кий підкреслив, що Київський університет права НАН України завжди відкритий до міжнародного співробітництва, адже сучасна юридична освіта не може існувати ізольовано від глобальних процесів. Співпраця з литовськими колегами, за його словами, є прикладом синергії науки, освіти та дипломатії, яка формує нове покоління правників – носіїв європейських цінностей, принципів верховенства права й миру.

Після виступу ректора Вчений секретар університету Олена Романова оголосила рішення Вченої ради КУП НАН України про присвоєння пану Юозасу Олекасу звання Doctor Honoris Causa, а Юрій Бошицький вручив шанованому гостю атрибути Почесного доктора – диплом, мантию та нагрудний знак. Цей момент став кульмінацією заходу, сповненого символізмом, вдячності та взаємної поваги.

Відзначимо також участь у зустрічі віце-президента Національної академії наук України, академіка Олега Рафальського. У своїй промові він зазначив, що такі події мають виняткове значення для розвитку міжнародного наукового партнерства, адже об'єднують інтелектуальні спільноти, які поділяють спільні ідеали демократії, миру та співпраці. Як було наголошено, присвоєння звання Doctor Honoris Causa пану Олекасу є знаком глибокої вдячності з боку українських науковців за його внесок у підтримку гуманітарного, наукового й культурного діалогу між Україною та Литвою. Він також подякував литовським колегам за постійну підтримку Національної академії наук України, висловивши, при тому, побажання подальших спільних успіхів у розбудові європейського наукового простору.

Словами щирого захоплення та підтримки поділилася Надзвичайний і Повноважний Посол Литовської Республіки в Україні пані Інґа Станіґе-Толочкене, яка запевни-

ла, що Литва завжди буде поруч з нашою країною в боротьбі за свободу, справедливість і відновлення державного суверенітету. Дипломатка також подякувала керівництву університету за плідну співпрацю та за створення простору академічного діалогу, в якому виховуються майбутні лідери правової держави.

А пан Юозас Олекас висловив глибоку вдячність за виявлену йому честь і довіру, зазначивши, що сприймає цю відзнаку не лише як особисте визнання, а передусім як символ міцної дружби між народами України та Литви, які єднають спільна історична пам'ять, прагнення до миру, демократії та верховенства права. Завершення урочистостей відзначилося обміном пам'ятними подарунками, теплими словами вдячності та взаємними побажаннями подальшої співпраці. Атмосфера взаємоповаги, щирості та піднесеності, що панувала в залі, стала свідченням того, що Київський університет права НАН України послідовно утверджує себе як відкритий до світу науковий і культурний осередок, який активно сприяє міжнародному партнерству та формує позитивний імідж України в глобальному академічному просторі.

Щодо візиту Юозаса Олекаса до КУП НАНУ, то він став не лише подією високого дипломатичного рівня, а й потужним проявом академічної солідарності, засвідчивши, що українська освіта й наука залишаються невід'ємною частиною європейського інтелектуального простору, а їхній голос звучить гідно й переконливо на міжнародній арені. А Київський університет права НАН України підтвердив свій статус не лише як провідного центру юридичної освіти і науки, а й як відкритого майданчика для міжнародного діалогу, в якому формуються нові покоління юристів – носіїв європейських цінностей, гуманізму та верховенства права.

Проблемний КПК

Чому стаття 214 Кримінального процесуального кодексу України паралізує правосуддя?

Читачі ЮВУ знають, що я регулярно пишу й говорю про систематичне недотримання органами правопорядку та прокуратури вимог закону та конституційних прав і свобод громадян, на що влада, що нинішня, що попередня, жодної уваги не звертає, а від цього страждають наші люди та авторитет держави, тим більше в нинішній час, коли Україна прагне стати повноправним членом Європейського Союзу, без чого нам буде складно вистояти в цій страшній війні, а ще складніше під час відбудови країни по її закінченні. І в цьому плані вже понад 10 років пропоную суттєво змінити Кримінальний процесуальний кодекс України, аби спростити процедуру збору, перевірки й оцінки доказів та забезпечити, при цьому, права і свободи громадян, та наполягаю якомога швидше внести вкрай необхідні зміни до ст. 214 кодексу, щоб розвантажити слідчих і прокурорів від виконання нікому не потрібної чисто технічної роботи й не відволікати їх від проведення досудового розслідування очевидних кримінальних правопорушень, а не чіхось вигадок і фантазій, а тим більше банальних наклепів та зведення особистих рахунків.

Олексій БАГАНЕЦЬ,

заступник Генерального прокурора (2000-2002, 2005-2006, 2014-2015 рр.), заступник голови Союзу юристів України, почесний президент Асоціації слідчих України, віце-президент Світового конгресу українських юристів, адвокат, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, стрілець Тероборони м. Києва

Я також неодноразово, починаючи з 2012 року, попереджав, що нинішня редакція цієї статті неминуче призведе до паралічу діяльності органів досудового розслідування та прокуратури, сприяючи порушенню прав людини, в тому числі що до доступу до правосуддя. Але, на превеликий жаль, «дітище» покійного (КПК) Андрія Портнова залишається недоторканим. А це, в свою чергу, й призвело до того, що на теперішній час слідчі спільно з прокурорами свідомо ухиляються від виконання обов'язкової вимоги діючого закону про реєстрацію в ЄРДР усіх без винятку заяв і повідомлення про кримінальні правопорушення, які до них надходять. При цьому так себе ведуть не тільки наші «старожити» в цій сфері: тобто конституційно створена прокуратура й давня Національна поліція, яка лише змінила свою назву з попередньої «міліції», а й створені під тиском Заходу нові органи правопорядку: ДБР, НАБУ і навіть неконституційна САП. І це при тому, що в ч. 4 цієї норми навіть додатково наголошується, що відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається!

Скажу більше, слідчі, до речі всіх без винятку органів правопорядку, й обидві існуючі в нас прокуратури на значну частину

таких звернень не реагують навіть тоді, коли заявники чи потерпілі оскаржили їх відмови в реєстрації до слідчих суддів. Дійшло навіть до того, що вони «придумують» масу причин не виконувати й такі судові рішення, що, як на мене, взагалі підпадає під ознаки кримінального правопорушення, а з іншого боку загрожує національній безпеці нашої держави, перетворюючи наші європейські прагнення (чи просто декларації, не впевнений) на очевидний фарс.

Замість того, щоб давно вже ініціювати внесення до цієї статті відповідних змін, про що я наголошую вже скільки років підряд, нинішні слідчі й прокурори вигадують «всюк всячину», аби не реєструвати відповідні кримінальні провадження, фактично зловживаючи своїм службовим становищем на користь інших осіб, особливо, якщо ці звернення стосуються представників влади чи пов'язаних із нею людей, в тому числі і впливових бізнесменів та членів їхніх родин. І це при тому, що факт реєстрації в ЄРДР будь-якої заяви чи повідомлення про вчинення кримінального правопорушення ще нічого не означає, а тим більше не свідчить не тільки про винуватість такої особи, й навіть про її причетність до вчиненого кимось даного кримінального правопорушення.

Правда, для об'єктивності слід уточнити, що в Україні для неугодили можна такі факти реєстрації в ЄРДР кримінальних проваджень використати для відмови в прийомі їх на роботу, хоча вони мали місце скажімо, понад 10 років назад і ці провадження були закриті за відсутністю події й складу злочину, в той же час, коли для «своїх» це вже не є причиною для відмови в призначенні навіть на ще більш вищу(!) посаду. Я вже мовчу про призначення на посаду Міністра юстиції України особи, стосовно якої не тільки було зареєстроване кримінальне провадження про корупцію, була висунута навіть підозра, проводилося досудове розслідування та навіть направлений обвинувальний акт до суду ще у 2023 році!

Крім того, таке тривале існування фактично неконституційної норми в названій ст. 214 КПК України вже призвело до більш суспільно небезпечних наслідків, бо тепер, вибачте, вже не тільки слідчі і прокурори ігнорують вказані вище вимоги закону щодо обов'язковості реєстрації всіх заяв і повідомлень про злочини, а й частина слідчих суддів розпочали «підігрувати» недобросовісним правоохоронцям і практикувати цілком порочне судочинство, теж придумуючи різні причини, аби не задовольняти подібні скарги заявників та потерпілих. Так, за повідомленням одного з активних учасників мережі Фейсбук, слідчі судді загальних судів відмовляють таким заявникам у зобов'язанні слідчих і прокурорів реєструвати отримані заяви і повідомлення про злочини ледь не в 50% випадків оскаржень, а слідчі судді ВАКС, начебто, задовольняють такі скарги ще в меншій кількості. Хоча, при цьому, зауважу, за точність цих цифр я повністю не ручаюсь, але таке явище в цілому сьогодні дійсно має місце і в діяльності наших судів, а тому викликає обґрунтовану тривогу.

Але й це ще не все. Один із моїх колег, який захищає наразі працівника поліції, вина якого явно не доведена наявними доказами в кримінальному провадженні, ознайомив мене з просто «унікальним» листом керівника слідчого підрозділу центрального апарату одного з органів правопорядку (не важливо якого) на ім'я слідчого судді, який,

вибачте, «посмів» задовольнити скаргу адвоката на невнесення підпорядкованими йому слідчими відомостей в ЄРДР про вчинений злочин та зобов'язав уповноважених осіб це зробити. Не дивуйтеся, але, ця ухвала слідчого судді теж свідомо не була виконана, як того вимагає закон, з тої причини, що даного посадовцю органу правопорядку це рішення слідчого судді, начебто, видалося незрозумілим (неясним) у частині його виконання! А якщо вчитатися уважно в зміст того, що ж саме «неясно» (чи незрозуміло) названому керівнику слідчого підрозділу, то взагалі стає, вибачте, соромно за таких нинішніх «фахівців», яке б не було в них непомірне навантаження з розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення.

Перш за все, він бідкається, який все-таки слідчий суддя «невіглас», бо, бачте, не роз'яснив, а він і не знає, ви тільки вдумайтесь, хто саме в його відомстві є «уповноваженою особою», яка зобов'язана була зареєструвати названу вище заяву про злочин, позаяк у ст. 3 КПК, мовляв, такого тлумачення немає. Правда, в цьому ж реченні він погоджується, що КПК дійсно містить посилання на таку особу, навіть ставить вказаного суб'єкта поруч зі слідчим і прокурором та наділяє їх однаковими повноваженнями щодо реєстрації заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення, але, все ж таки, йому неясно, яка саме «уповноважена» особа органу досудового розслідування повинна виконати вказане судове рішення.

Я спочатку подумав, може дійсно вже внесено якісь зміни в закон, або в цьому органі досудового розслідування діє інший Кримінальний процесуальний кодекс, але надалі цей же «феноменальний» фахівець у галузі кримінального процесуального законодавства в цьому ж своєму квазі-листі слідчому судді послався (мабуть, прозрів) на існуючу редакцію ч. 1 ст. 214 КПК, де чітко вказано, хто саме з «уповноважених осіб» (слідчий, дізнавач та прокурор і більше ніхто) невідкладно, після подання заяви, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення зобов'язаний(!) внести відповідні відомості в ЄРДР і розпочати розслідування. Ну що ще потрібно в такому разі для того, аби «зрозуміти» рішення слідчого судді, обов'язкове для виконання?

Але, як виявляється і це ще не всі «незрозумілості» в названій ухвалі слідчого судді для згаданого керівника органу досудового розслідування. Надалі цей посадовець далі «дописався» навіть до того, що вирішив провести слідчому судді урок із кримінального процесу, тільки невідомо з якого джерела, бо

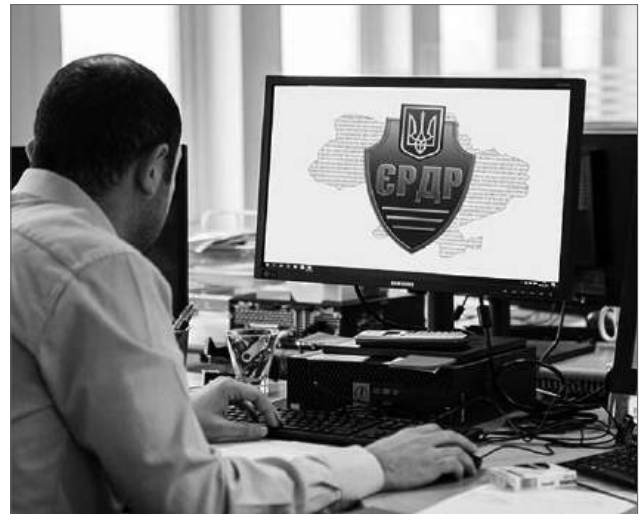
в нинішньому КПК немає тих вимог, які можуть висувати органи досудового розслідування слідчому судді, рішення якого просто повинні бути виконані негайно.

А тепер зайвий раз поміркуйте, до чого призводить відсутність належного прокурорського нагляду за додержанням законів на досудовому розслідуванні, коли такі повноваження прокурорів існують лише на папері й нічим не забезпечені. Так, названий керівник слідчого підрозділу в своєму листі намагався переконати слідчого суддю в тому, що саме він, виявляється, повинен виконувати і положення ч. 5 ст. 214 КПК, які стосуються повноважень виключно слідчого і прокурора, вказавши конкретно, які саме відомості повинні бути внесені до ЄРДР.

Так, він вважає, що слідчий суддя, приймаючи рішення про зобов'язання вчинити певну дію, повинен був, у відповідності до вимог ст. 372 КПК, у своїй ухвалі викласти (дослівно): «...відомості по суті питання, що вирішуються, встановлені судом обставини із посиланням на докази та мотиви, з яких суд виходив при постановленні цієї ухвали». Я спочатку подумав, що щось не так добачив із написаного цим керівником, звертаю увагу, слідчого підрозділу, причому центрального апарату даного органу. А потім пересвідчився, що ні, з моїм зором поки що все в порядку, просто сам вказаний посадовець виявився унікальним!

Ви тільки вдумайтесь, що саме вимагає він від слідчого судді? Ні, не про роз'яснення цього судового рішення, на що він спочатку посилався, як на причину ухилення від його виконання, а виклав фактично свою вимогу, що саме повинен був зробити слідчий суддя! При тому, цей посадовець додумався до того, що прямо робить зауваження слідчому судді, чому той у своїй ухвалі не виклав коротко зміст обставин, які саме ним під час розгляду скарги адвоката були встановлені стосовно змісту вчиненого злочину і які підлягають внесенню до ЄРДР, а також попросив навіть вказати попередню кваліфікацію цього кримінального правопорушення!

Тобто, склалося враження, що цей керівник слідчого підрозділу придумував будь-які причини, аби не виконувати негайно дане рішення слідчого судді. Я не хочу вірити в те, що він

діяв в інтересах слідчого іншого органу правопорядку, явно не бажаючи реєструвати це провадження стосовно свого, по суті, колеги, а тим більше, проводити щодо останнього досудове розслідування, а може його злякався.

Таким чином, навіть досліджені вимоги цього посадовця в даному листі не є зверненням до слідчого судді про роз'яснення його ухвали, наприклад, на предмет способу виконання даного документа, не виглядають такими і за своїм змістом та свідченням незрозумілості суті судового рішення, а навпаки, є намаганням змусити слідчого суддю сформулювати конкретні обставини вчиненого злочину з посиланням на встановлені докази так, щоб сформулювати враження про свою непричетність до прийняття такого рішення. Тим більше, що слідчий судді на даній стадії зробити цього просто не в змозі, бо це не їх повноваження, та й взагалі ніхто на даній стадії не вправі перевіряти правдивість та об'єктивність того, що заявник вказує у своєму повідомленні й називає це кримінальним правопорушенням. Тобто, зовні це виглядає однозначно як намагання органу досудового розслідування ухилитися від виконання ухвали слідчого судді. Тому, аби припинити це беззаконня на стадії реєстрації заяв і повідомлення про злочини вихід із даної критичної ситуації, яка склалася в практиці діяльності органів досудового розслідування та прокуратури, лише один: Верховна Рада України у відповідь на таку ганебну практику повинна негайно внести необхідні зміни до ст. 214 КПК України й поновити дотримання законності на даній стадії кримінального процесу. Про забезпечення конституційних повноважень прокурорів я вже мовчу, просто набридло повторювати, що в такому разі беззаконня на стадії досудового розслідування будуть тривати й надалі.

Правове забезпечення функціонування наукової сфери:

сучасні реалії

► ЗАКІНЧЕННЯ. Початок у №21

Наукова сфера є ключовим фактором розвитку України, укріплення її обороноздатності, успішного повоєнного відновлення, а відтак має функціонувати за підтримки держави, в умовах належного організаційного фінансового та правового забезпечення. Це, нібито, аксіоматичне твердження яке, як видається, зрозуміле всім і не потребує додаткової аргументації. Але чи дійсно все так і є, і чи реалізуються зазначені постулати в житті? Проаналізуємо це на прикладі діяльності Національної академії правових наук України (далі – НАПрН України).

Володимир ЖУРАВЕЛЬ,
президент Національної академії правових наук України,
доктор юридичних наук, професор

Про держгарантії і дискримінацію науковців

Якщо держава знаходить ресурси для суттєвого підвищення заробітної плати одним категоріям працівників бюджетної сфери, але при цьому цілеспрямовано роками зупиняє дію спеціальної, законодавчо встановленої гарантії для іншої категорії – наукових працівників, виникає питання про обґрунтованість такої відмінності у ставленні. Наслідком такого ставлення є очевидний моральний і матеріальний збиток для науковців та їхнє гірше становище порівняно з іншими категоріями працівників бюджетної сфери, що пов'язано саме з належністю до цієї професійної групи.

Ситуація, коли державна гарантія для наукових працівників протягом 10 років зупиняється, а спеціальні гарантії для інших категорій працівників продовжують діяти, фактично ставить вчених у гірше становище порівняно з іншими категоріями працівників бюджетної сфери, чий механізм оплати праці корегується відповідно до економічних змін або політичних пріоритетів. Це призводить до непрямой дискримінації цієї професійної групи. Науковці опиняються в становищі, коли їхня праця, попри законодавчі декларації про її важливість, фінансово цінується нижче, аніж це передбачено законом, і потенційно нижче порівняно з іншими групами з огляду на динаміку зміни зарплат. Вибіркове застосування цих обмежень також виглядає як необґрунтоване обмеження за професійною ознакою, що суперечить конституційному принципу рівності перед законом.

Відповідно до Конституції України кожен має право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом (частина четверта статті 43); на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (стаття 48). І хоча Конституція встановлює лише мінімальний стандарт («не нижчу від визначеної законом»), саме Закон № 848 визначив спеціальний стандарт оплати праці для наукових працівників, обґрунтовуючи це важливістю їхньої діяльності. Закон чітко встановлює державну гарантію щодо мінімального рівня оплати праці наукових працівників державних установ (закладів вищої освіти), встановивши базову величину для розрахунку розміру заробітної плати, що є конкретизацією зазначених конституційних прав для певної категорії працівників – наукових співробітників.

Використання терміну «держава гарантує» вказує на безумовне зобов'язання держави забезпечити додержання встановленого рівня оплати праці. Щорічні зупинення дії відповідних положень статті 36 Закону № 848 (у тому числі через підзаконний акт – Постанову КМУ № 822 та прямою нормою Закону «Про Державний бюджет України бюджет на 2025 рік») є прямим порушенням взятих на себе державою законодавчих зобов'язань. Це означає, що держава, в особі уповноважених нею державних органів, не виконує покладений на неї законом обов'язок щодо забезпечення гарантованого рівня оплати праці наукових працівників.

У частині першій статті 36 Закону № 848 визначено мету належної оплати праці науковців: забезпечення умов для ефективної

творчої діяльності, підвищення престижності професії, стимулювання молоді та підвищення кваліфікації. Невиконання державою гарантії щодо рівня оплати праці наукових працівників, встановлених статтею 36 Закону № 848, прямо суперечить цільовому призначенню цієї норми. Недостатній рівень матеріального забезпечення знижує привабливість наукової кар'єри та перешкоджає залученню молодих спеціалістів. Ухвалюючи бюджетні закони, що зупиняють дію державних гарантії оплати праці, передбачені згаданим законом, Верховна Рада та Кабінет Міністрів України фактично створюють правові основи, що унеможливають збереження й розвиток наукового потенціалу України в умовах глобального стрімкого розвитку наукової і науково-технічної сфери.

Систематичне невиконання положень частини другої статті 36 Закону № 848 означає, що держава не забезпечує той рівень оплати праці, який сама ж визнала належним і необхідним для досягнення цілей, визначених у частині першій статті 36 цього Закону. Це можна розглядати як порушення позитивного обов'язку держави щодо забезпечення права на належну заробітну плату в контексті специфіки наукової діяльності, як це визначено спеціальним законом.

Такий стан речей свідчить про системне невиконання уповноваженими державними органами своїх конституційних та законодавчих зобов'язань перед науковою спільнотою, що має вкрай негативні наслідки для розвитку української науки і техніки, суспільства і держави в цілому, не відповідає національним інтересам та визначеним законодавством стратегічним цілям щодо забезпечення національної безпеки й оборони, повоєнного відновлення і розвитку, європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Також проблемною статтею цього закону є стаття 48, пунктом 2 якої передбачено, що держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності в розмірі не менше 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту України. Частина фінансування, що за рішенням Національної ради України з питань розвитку науки і

технологій спрямовується на конкурсне фінансування проектів через Національний фонд досліджень України, щорічно збільшується. Збільшення обсягу грантового фінансування не може відбуватися за рахунок зменшення базового фінансування основної діяльності наукових установ, наукових організацій та наукових досліджень у закладах вищої освіти, рівень якого враховує щорічний індекс інфляції. Видатки на наукову і науково-технічну діяльність за рахунок державного бюджету є захищеними статтями видатків бюджету. Однак показники бюджетного фінансування науки ніколи такими не були й набагато нижчі законодавчо встановленого рівня.

У законах про Державний бюджет України на 2022, 2023, 2024 роки не визначено окремим рядком як частку валового внутрішнього продукту (ВВП) (у відсотках) обсяг коштів державного бюджету, що спрямовується на наукову і науково-технічну діяльність, що не відповідає абзацу третьому частини першої статті 48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Як наслідок, не виконується й частина друга статті 48 Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність», згідно з якою держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності в розмірі не менше 1,7 відсотка ВВП. Таким чином, фінансування наукових досліджень і розробок з урахуванням різних джерел не досягають рівня, передбаченого статтею 48 вказаного вище закону.

Наука в умовах війни

Хочемо звернути увагу, що в умовах воєнного стану особливої актуальності набуває питання забезпечення належного фінансування наукових установ, які за результатами державної атестації демонструють високий рівень наукової діяльності та здатні ефективно сприяти вирішенню стратегічних завдань держави. Вважаємо, що розробка прозорого механізму розподілу бюджетних коштів для підтримки пріоритетних напрямів наукових досліджень має базуватися на об'єктивних критеріях оцінювання та враховувати специфіку функціонування наукових установ в особливий період. А наука, як відомо, як і освіта є стратегічним ресурсом держави, найголовнішим чинником формування людського капіталу. Від освіти і науки залежать сучасна економіка, добробут населення, а також самореалізація кожної людини. Тому ми не можемо розглядати проблеми фінансування науки

Нагородження лауреатів Премії імені академіка Миколи Панова

поза межами тих трендів, які на сьогодні маємо. Адже бесистемне формування та реалізація політики з розвитку науки, залишкове фінансування наукових установ, низький стан мотиваційного стимулювання науковців не сприяють зацікавленості молоді займатися наукою.

Окремої уваги заслуговує аналіз норм Закону № 848 та інших нормативно-правових актів, що регламентують процедуру проведення державної атестації наукових установ. Так, у статті 11 Закону № 848 передбачено обов'язковість проведення державної атестації наукових установ. Водночас варто звернутися до організаційно-правового аспекту цієї діяльності, де мають місце певні дискусійні питання й передусім ті, які стосуються повноважень Міністерства освіти і науки України. Як вбачається, в цьому питанні спостерігається певна юридична невизначеність, а саме щодо законодавчо сформульованих повноважень і тим, що реально реалізуються на практиці. Так, підпунктом 8 пункту 1 статті 42 Закону № 848 визначено, що Міністерство освіти і науки України здійснює керівництво системою державної атестації наукових установ, тобто, з огляду на тлумачний словник, МОН має спрямовувати цей процес, впливати на його розвиток і стан. Також згідно пункту 6 Постанови Кабінету Міністрів України № 540 від 19 липня 2017 року «Про затвердження Порядку проведення державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності» на Міністерство освіти і науки України покладено обов'язок щодо забезпечення проведення державної атестації, тобто створення належних умов для здійснення державної атестації.

Отже, на законодавчому рівні на це міністерство не покладені повноваження з безпосереднього проведення державної

атестації. Керувати й забезпечувати – не означає проводити атестацію, це різні речі. Водночас, Міністерство освіти і науки України згідно з власним наказом № 1485 від 21 жовтня 2024 року здійснює дії з безпосереднього проведення державної атестації, а саме встановлює графік її проведення, відмовляє у випадку ненадання всіх необхідних матеріалів, формує експертні групи, затверджує результати атестації, видає встановленого зразку свідоцтва про проходження атестації та ін. Такий стан речей потребує більш чіткого унормування повноважень Міністерства освіти і науки України в цій частині.

Крім того, викликає певний сумнів здатність МОН якісно провести атестацію такої кількості наукових установ та закладів вищої освіти, тим більше в ті стислі терміни, які визначені в законодавстві. Так, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 465 від 24.04.2024 року всі наукові установи й заклади вищої освіти всіх форм власності і підпорядкування мають пройти державну атестацію у 2025 році, а це понад 600 суб'єктів оцінювання. З огляду на зазначене вважаємо за можливе запропонувати повернення до практики самостійного проведення державної атестації Національною академією наук України і національними галузевими академіями наук тих наукових установ, що перебувають у їх віданні, як це було до січня 2016 року і це б повною мірою відповідало принципу їх самоврядності. У свою чергу Міністерство освіти і науки України, Науковий комітет Національної ради з питань розвитку науки і технологій, Державна аудиторська служба та Рахункова палата України здійснювали б відповідний контроль за об'єктивністю проведення такої атестації.

Статутом Національної академії правових наук встановлено, що для наукових установ, які перебувають у віданні НАПрНУ,

державна атестація проводиться в обов'язковому порядку не менше одного разу на п'ять років, для новоутворених – не пізніше як через три роки після утворення. Відповідно до статті 11 закону, Порядку проведення державної атестації наукових установ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 540, наказу Міністерства освіти і науки України від 17.09.2018 № 1008 «Деякі питання державної атестації наукових установ», наукові установи Національної академії правових наук України підлягають обов'язковій державній атестації.

пільний», чотири з яких віднесені до групи «Б», дві до групи «В».

Слід відмітити нагальність приділення уваги питанням атестації наукових установ у так званій перехідний період, за якого змінюються умови та критерії оцінювання їхньої діяльності. Як на мою думку, таким установам мав би бути наданий належний час для адаптації до нового порядку, проведення відповідної підготовки та здобуття необхідних показників. Разом із тим при запровадженні нової Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів ви-

правових наук України щорічно готують проекти законів та інших нормативних актів у контексті здійснення наукових досліджень, надають до 300-т науково-правових висновків до законопроектів, на звернення органів державної влади і місцевого самоврядування, народних депутатів, суддів Конституційного суду України та Верховного Суду. Це значний обсяг роботи, який потребує і часу, і зусиль. Але ця робота жодним чином не враховується в якості показників при проходженні державної атестації, тим самим втрачається мотивація здійснення цієї надважливої для держави діяльності. Неодноразові звернення керівництва НАПрН України враховувати ці показники залишилися поза увагою. Це зайвий раз засвідчує, що Міністерство освіти і науки України в межах своєї компетенції має розробляти лише типову, базову форму показників оцінювання ефективності діяльності наукових установ, а Національна академія наук України та інші національні галузеві академії наук, відповідні міністерства та служби мають уточнювати, конкретизувати ці типові показники, враховуючи специфіку їхньої діяльності;

– по-четверте, відмова від показників результативності наукової діяльності, що традиційно існували, зокрема наявність у штаті наукової установи дійсних членів (академіків) та членів-кореспондентів; наявність власних фахових наукових періодичних видань; кількість проведених наукових заходів (конференцій, семінарів, круглих столів, симпозіумів); врахування лише індивідуальних монографій і не включення колективних праць як результатів фундаментальних досліджень тощо. Водночас, збільшуючи кількість показників, які пов'язані з публікацією наукових статей у виданнях, що індексуються в наукометричних базах Scopus та Web of Science, слід враховувати, що вітчизняні науковці мають в порівнянні з їхніми закордонними колегами значно менші можливості, особливо представники гуманітарної сфери. Крім того, такого роду публікації – доволі коштовна процедура й далеко не всі науковці з їхнім рівнем заробітної плати взагалі в змозі це здійснити. Щоб досягти високих показників у такій публікаційній діяльності, потрібна належна підтримка держави;

– по-п'яте, в запропонованій Методикі оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ взагалі не передбачено процедури верифікації отриманих результатів, а відтак суб'єкти атестації мають покійно погоджу-

Слід відмітити нагальність приділення уваги питанням атестації наукових установ у так званій перехідний період, за якого змінюються умови та критерії оцінювання їхньої діяльності.

Можу сказати, що за період 2022–2024 рр. 5 наукових установ НАПрН України пройшли державну атестацію Міністерства освіти і науки України й отримали I класифікаційну групу та атестувалися строком на п'ять років.

Разом із тим, як було зазначено раніше, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання державної атестації наукових установ» від 26 квітня 2024 р. № 465, свідоцтва про державну атестацію наукових установ НАПрН України, втрачають чинність з 31 грудня цього року. Й це при тому, що в окремих наукових установ чинність свідоцтва була дійсна до 2027-го.

Тож відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про забезпечення організації та проведення в 2024–2025 роках державної атестації наукових установ і закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової та науково-технічної діяльності» від 28 листопада 2024 р. № 1675 наукові установи, маючи діючі свідоцтва, пройшли державну атестацію за новою методикою. А відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 945 від 27.06.2025 р. «Про затвердження Висновків про результати державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності за науковими напрямками «Аграрно-ветеринарний» та «Суспільний» усі шість наукових установ НАПрН України пройшли державну атестацію за науковим напрямом «Сус-

пільної освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності становище наукових установ, зокрема й тих, що перебувають у системі НАПрН України, які мали проходити державну атестацію у 2025-му році, значно погіршилося, оскільки:

– по-перше, за новою методикою атестація охоплює п'ятирічні показники, а за попередньою – лише трирічні. У зв'язку з цим слід констатувати, що підготовка наукових установ протягом перших двох років нововстановленого п'ятирічного атестаційного періоду не здійснювалася і, по суті, не могла здійснюватися жодною науковою установою через неможливість передбачення такої нормативної новели;

– по-друге, установи не мали достатньо часу, аби адаптуватися до нових умов та критеріїв оцінювання за зазначеною процедурою. Окрім того, робота з підготовки до атестації за новим порядком потребувала виділення значного ресурсу (як кадрового, так і часового) та безпечних умов праці, що викликало труднощі в організації цього процесу в прифронтових містах, зокрема і в місті-герої Харкові;

– по-третє, в оновленій Методикі оцінювання ефективності діяльності наукових установ не враховано сферу і специфіку їхньої діяльності, а навпаки, здійснено спробу запровадити уніфіковану, однакову для всього розмаїття наукових установ і сфер їх діяльності методик оцінювання. Зокрема, наукові установи Національної академії

ватися з її підсумками. Крім того, нормативними актами не визначено можливості апеляції (оскарження) отриманих і затверджених результатів. Також повністю виключено можливість перепроходження атестації за бажанням наукової установи чи навчального закладу, як це було передбачено раніше. Все це не сприяє позитивній оцінці науковцями таких новацій з боку Міністерства освіти і науки України, ставить під сумнів об'єктивність отриманих результатів та стимулює необхідність перегляду й удосконалення цілої низки правових та організаційних аспектів проведення державної атестації.

Деякі процедурні питання

Щодо процедури формування експертних груп і експертної комісії, то безумовним позитивним зрушенням слід вважати те, що значну частину експертів, які оцінюватимуть наукові установи, складатимуть міжнародні фахівці, що допоможе підвищити об'єктивність оцінювання. Водночас і до цієї сфери є певні запитання, зокрема щодо формування експертних груп, бо є складнощі з реєстрацією на сайті Міністерства освіти і науки України, простежується відсутність належної транспарентності у відборі кандидатів до складу цих груп. Вважаємо за необхідне більш активніше залучати до цього процесу вчені ради закладів вищої освіти і наукових установ, президії Національної академії наук України та інших національних галузевих академій наук. Видається, що саме ці структури в змозі рекомендувати й делегувати найбільш обізнаних, досвідчених і порядних фахівців до складу експертних груп і найголовніше – нести відповідальність за якість їхньої роботи.

Задля того, аби підвищити значущість державної атестації, необхідно підсилювати заохочувальні заходи, зокрема щодо надання законодавчих гарантій стабільного, (в межах заявлених потреб) фінансування упродовж дії свідоцтва тим науковим установам, які отримали групу «А» і «Б». В протилежному випадку, за відсутності належних стимулюючих чинників, яку б оновлену методику не пропонували, державна атестація носитиме суто формальний характер. Нам відомі плани Міністерства освіти і науки України в забезпеченні реалізації цих стимулів, зокрема щодо створення спеціальних фондів. Ці зусилля сприймаються й оцінюються науковцями вельми позитивно.

Викликають певні критичні зауваження й окремі нормативні акти, прийняті Кабіне-

том Міністрів України, зокрема Постанова № 465 від 24.04.2024 року «Деякі питання державної атестації наукових установ». В абзаці 2 пункту 2 цієї постанови вказано, що «свідоцтва про державну атестацію наукової установи, видані до 1 січня 2024 р. для наукових установ, зазначених в абзаці другому цього пункту, втрачають чинність з 31 грудня 2025 року». Цитована норма суперечить вітчизняній правовій доктрині, згідно якої «закони не мають зворотної сили, якщо вони погіршують стан фізичних або юридичних осіб». Припинення дії свідоцтв, можна розцінювати як погіршення стану тих наукових установ, які пройшли державну атестацію відповідно до норм чинного законодавства й затвердженої методики, отримали свідоцтва встановленого зразку і мали пройти наступну атестацію через 5 років, тобто в 2026 або 2027 роках. Але ці свідоцтва анулюються без будь яких додаткових аргументів і пояснень. Таку практику навряд чи можна визнати такою, що відповідає принципам правової визначеності та верховенства права.

В аспекті аналізу постанови Кабінету Міністрів України № 465 від 24.04.2024 року також хотілось би почути позицію наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій щодо тих аргументів, якими вони керувалися, надаючи відповідно до підпункту 6 пункту 8 статті 21 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» експертний висновок щодо можливості прийняття цієї постанови в зазначеній редакції.

Необхідно звернути увагу й на наявність певних неузгодженостей у нормах ключових законів, що регулюють правовідносини в науковій сфері. Так, згідно з нормами Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комп-

лексу» статuti національних галузевих академій наук затверджує Кабінет Міністрів України, тоді як за Законом № 848 цю процедуру здійснює Міністерство юстиції України за наявності позитивного висновку центрального органу виконавчої влади. Ця неузгодженість у законодавстві створює непотрібну правову колізію, яку необхідно усунути.

Наголошуємо, що певні законодавчі норми суттєво ускладнюють можливість реалізації місії, візії, стратегічних планів діяльності НАПрН України. Зокрема, в статті 22 Закону України «Про правотворчу діяльність» визначено, що розроблення наукової концепції розвитку законодавства України здійснюється один раз на 5 років Національною академією наук України, і згідно статті 44 цього ж Закону її визнано головною експертною установою з проведення юридичної (правової) експертизи проектів законів. Тобто, НАПрНУ позбавлено цієї місії і покладено на Національну академію наук України виконання невластивих їй функцій, що само по собі викликає певне здивування.

Спираючись на вказаний закон, Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову № 1099 щодо передачі з видання Національної академії правових наук України до видання Національної академії наук України Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-правових експертиз. У результаті цього рішення НАПрНУ втратила 42-х штатних працівників, певні обсяги фінансування, і приміщення у м. Києві за вулицею Пилипа Орлика, яке давало змогу забезпечувати роботу структурних підрозділів та проводити цілу низку різноманітних наукових заходів та зустрічей членів академії. При цьому, процедура передачі вищезазначеної наукової установи відбулася без згоди президії НАПрН України для чого були внесені зміни до По-

Чергове засідання Президії Національної академії правових наук України

станови Кабінету Міністрів України № 1482, що створило небезпечний прецедент, яким у будь-який момент можуть скористатися нечесні особи й незаконно заволодіти майном академій.

В своїй діяльності президія НАПрН України керується й іншими нормативно-правовими актами. Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» було підтримано необхідність забезпечення досягнення глобальних цілей сталого розвитку та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладених у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна».

Подальші плани уряду щодо розвитку науки та інновацій

Згадані цілі та завдання були значною мірою враховані в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженою постановою КМУ від 12 червня 2020 р. № 471. Цей програмний документ визначає розвиток науки та інновацій як довгостроковий пріоритет діяльності уряду та передбачає, зокрема, виконання таких завдань:

- забезпечення доступу вчених до джерел наукової і науково-технічної інформації;
- забезпечення доступу вчених до європейських консорціумів дослідницьких інфраструктур;
- приєднання до Рамкової програми досліджень та інновацій Європейського Союзу «Горизонт Європа» (Horizon Europe), до програми COST;
- розроблення та затвердження Дорожньої карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору;
- спрощення умов залучення та використання позабюджетних коштів, зокрема іноземних грантів, на проведення наукових досліджень, розробок;

- удосконалення інструментів базового фінансування на основі оцінювання якості наукової діяльності та реформа академій наук;

- створення інструментів ефективного використання майна Національної академії наук України, національних галузевих академій наук, інших наукових установ для цілей розвитку освіти, науки та інновацій;

- розбудова дослідницької та інноваційної інфраструктури, стан якої забезпечує створення та впровадження (комерціалізацію) вченими та суб'єктами інноваційної діяльності результатів їх досліджень та розробок;

- оновлення пріоритетних напрямів розвитку науки та інноваційної діяльності, орієнтованих на досягнення Цілей сталого розвитку;

- удосконалення механізмів оплати праці наукових працівників;

- розвиток інструментів грантового фінансування науки, зокрема збільшення фінансування Національного фонду досліджень України для забезпечення нових напрямів підтримки;

- залучення до проведення науково-технічної експертизи іноземних експертів та встановлення гнучких умов оплати їхньої праці;

- підтримка наукової та науково-технічної діяльності молодих вчених, зокрема фінансування грантових та стипендіальних програм тощо.

З урахуванням наведеного слід зазначити, що НАПрН України на постійній основі здійснює вдосконалення своєї діяльності, основними завданнями якої є забезпечення ефективного поєднання наукових досліджень з пріоритетами державної наукової політики, посилення зв'язків науки з державними органами, розвиток демократичних засад в житті академічної спільноти тощо.

Нотаріат без бар'єрів

Можливість виїзду нотаріуса до людини, яка не може з'явитися до нотаріальної контори самостійно.

Нотаріальні дії з виїздом до клієнта можуть бути вчинені для осіб, які не мають змоги з'явитися до нотаріальної контори з поважних причин – стану здоров'я, похилого віку або інших особливих обставин. Такий підхід є частиною Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору. Адже доступ до правових послуг має бути рівним для всіх. Безбар'єрність у нотаріаті – це коли право дійсно працює для людини, незалежно від її фізичного стану, соціального статусу чи місця проживання. Міністерство юстиції роз'яснює порядок та умови цієї процедури.

Згідно позиції Мін'юсту, нотаріальні дії для осіб, які потребують виїзду нотаріуса, можливі за попередньою домовленістю з нотаріусом, який має право виїжджати в межах свого нотаріального округу. Ця послуга призначена для тих, хто не може прийти до нотаріальної контори, зокрема для осіб похилого віку, тимчасово непрацездатних, військових, які перебувають на лікуванні після поранення.

Нотаріус має право здійснювати виїзд для посвідчення заповітів, довіреностей, укладення договорів та інших нотаріальних дій. Такий виїзд можливий додому, до лікарні або іншого закладу, де перебуває особа, яка потребує нотаріальних дій, але не може з'явитися самостійно до нотаріальної контори. Однак нотаріус може вчиняти нотаріальні дії виключно в межах свого нотаріального округу. Тому людина, яка потребує візиту нотаріуса, має звернутися до того з них, чий округ охоплює місце її перебування.

Необхідність виїзду має бути обґрунтованою, тобто пов'язаною з неможливістю особи прийти до нотаріальної контори – наприклад, через хворобу, травму, інвалідність, похилий вік. Для виклику нотаріуса необхідно заздалегідь зв'язатися з ним, узгодити час та місце зустрічі та обговорити деталі майбутньої нотаріальної дії. Для її вчинення людина, яка звертається, повинна мати при собі документи, що посвідчують особу (паспорт або інший документ, визначений законом), а також інші документи, необхідні для конкретної нотаріальної дії.

Українська приватизація: чому, як і для кого?

► ЗАКІНЧЕННЯ. Початок у № 19–21

Існує низка причин, які принципово вплинули на процес формування України як демократичної, економічно розвиненої європейської держави. Серед них можна виділити вкрай пізно й неефективно проведenu люстрацію, а також приватизацію, яка мала згубний вплив як на економічний стан країни в цілому, так і на формування в ній фатальної та шкідливої для суспільства системи державного управління, правосуддя тощо. Тут слід зазначити, що при проведенні реформ дуже важливе значення має те, хто є ідеологом, автором цих реформ, хто займається їх реалізацією, які цілі, в тому числі приховані, поставлені «диригентами», або, як у нашому випадку, «ляльководами» процесу реформування.

Володимир ДОН,
член Національної спілки журналістів України

Приватизація в країнах центральної і східної Європи

Слід зазначити, що процес роздержавлення у низці європейських держав пройшов раніше, аніж в Україні, й у зв'язку з цим вже існував певний позитивний досвід приватизації як на прикладі колишніх пострадянських республік (Латвія, Литва, Естонія), так і колишніх країн соціалістичного табору (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина). Скажімо, **Латвія**. Так звана «мала приватизація» в Латвії розпочалася у листопаді 1991 р. шляхом проведення аукціонів та застосування інших «конкурентних форм» продажу. До участі в ній допускалися фізичні та юридичні особи, включаючи й представників іноземного капіталу. У результаті до березня 1994 року було приватизовано 3 387 таких підприємств, у тому числі 27,4% з них було продано та 37% – здано в довгострокову оренду.

Усе державне майно республіки, включаючи землю, ліси та інфраструктуру, оцінювалося в 3 мільярди латів (приблизно 1,6 мільярда доларів), і на цю суму населенню видавалися сертифікати. До кінця 1998 р. питома вага приватної власності в народному господарстві країни перевищила 73 відсотки. Основними методами приватизації в Латвії були проведення відкритих міжнародних тендерів, прямий продаж підприємств або публічні аукціони, реалізація акцій працівникам підприємств і пенсіонерам, які на них пропрацювали тривалий термін, передача акцій на публічні біржові торги. Слід зазначити, що завдяки принци-

повій позиції латвійських ЗМІ урядовцям не вдалося здійснити невигідне для держави відчуження суспільної власності.

В **Естонії** процес передачі державного майна приватним власникам протікав досить швидко та інтенсивно у зв'язку з тим, що із самого початку держава дотримувалася суворої, об'єктивної та послідовної політики в питаннях приватизації. Тоді ж в Естонії було ухвалено політичне рішення щодо зміни вектора зовнішньоекономічних відносин та, зокрема, торгівлі з росією. У результаті, в 1997 році зовнішньоторговельний оборот країни з рф становив уже 15%, тоді як у 1991-му цей показник дорівнював 85 відсотків.

Слід зазначити, що значна більшість малих та середніх підприємств у сфері роздрібної торгівлі, громадського харчування та послуг Естонії були придбані трудовими колективами, яким було надано переважне право. Великі ж господарські об'єкти, зокрема й прибуткові, досить активно купувалися приватними власниками, в тому числі зарубіжними. Відтак Естонія виявилася найуспішнішою республікою колишнього срср, в якій під час роздержавлення власності близько 70 відсотків з існуючих 1 200 великих та середніх промислових підприємств було продано іноземним інвесторам.

Загальна сума іноземних інвестицій в економіку незалежної Естонії становила 7,6 мільярда доларів. Основними державами-інвесторами стали Фінляндія, Швеція, США та Німеччина. А реалізована послідовна політика ліквідації нерентабельних

підприємств забезпечила держбюджету високий рівень надходжень від промисловості. Подібна жорстка державна політика призвела до того, що в 1998 році 82% підприємств країни стали прибутковими.

Литва. Норми приватизаційного законодавства Литви від 1991 року передбачали право викупу акцій державних підприємств за пільговою ціною трудовим колективам цих підприємств, але не більше 10% їхньої загальної вартості (згодом збільшено до 50%). А основною метою приватизації стала не ваучерна приватизація як в Україні, а продаж державних підприємств приватним інвесторам, у тому числі й закордонним. Таким чином, вже наприкінці 1998 р. понад 75% литовської економіки знаходилося в приватній власності. Особливо привабливою для іноземних інвесторів стала електронна галузь, на розвитку якої Литва спеціалізувалася в рамках планової радянської економіки

Чехія. Ще в період 1990 – 1992 років у Чехії було розпочато процес цілої низки структурних змін: свобода приватного підприємництва, скасування централізованого регулювання більшості оптових та роздрібних цін, ліквідовано монополію на зовнішню торгівлю. На думку експертів, приватизацію в Чехії можна визнати навіть найдемократичнішою, планомірною та соціально орієнтованою серед країн центральної та східної Європи.

Слід зазначити, що в цій країні практично повністю був відсутній механізм привілеїв та пільг, переваг одних груп населення перед іншими. Єдиним винятком під час малої приватизації було першочергове право викупу об'єкта на аукціоні трудовим колективом. Відповідно ваучерного механізму приватизації, будь-який повнолітній громадянин країни за символічну плату в розмірі 1035 крон (39 дол. США, приблизно 25% середньомісячного заробітку в 1991 році) міг придбати іменну купонну книжку. Вартість купонів, отриманих громадянином, становила 11 000 чеських крон, на той період близько 407 доларів США. Далі існувала можливість або обміняти певну кількість ваучерів на акції відповідного підприємства шляхом участі в аукціоні, або передати свої ваучери до спеціалізованих інвестиційних фондів, які приймали самостійні рішення

про те, куди інвестувати ці кошти. Водночас відмінною рисою чеської моделі приватизації була відсутність переваг в іноземних інвесторів перед громадянами Чехії.

Велика приватизація була практично завершена в грудні 1994 року, коли було реалізовано майже 90% майна, яке раніше належало державі. Надходження до Фонду національного майна склали 81,5 мільярда крон (близько 3 млрд доларів США). З них 37 мільярдів (1,4 млрд доларів США) було отримано від прямого продажу акцій, у тому числі 21 мільярд (0,8 млрд доларів США – від іноземних інвесторів).

Словаччина. Приватизація в Словаччині розпочалася в 1991 році, коли ще існувала єдина держава Чехословаччина. Мала приватизація була реалізована за рахунок передачі до приватних рук об'єктів торгівлі, побутового обслуговування тощо. В переважній більшості випадків відчуження проводилося за «живі» гроші. При цьому частина майна була передана колишнім власникам як безоплатна реституція, трудові колективи та іноземні інвестори не отримували жодних пільг.

Після поділу держав у січні 1993 року методологія приватизації в Словаччині була істотно змінена. Обсяг державної власності, який можна було придбати за ваучери, обмежили сумою 60–80 млрд крон (\$2–2,7 млрд), тобто приблизно 30% неприватизованої на той час держвласності. Більше того, значну частину активів було реалізовано трудовим колективам з наданням значних переваг керівництву цих підприємств.

Таким чином, шляхом прямих продажів було реалізовано близько 330 державних підприємств, безоплатно передано 116 таких підприємств, 7 повернуто колишнім власникам у рамках програми реституції. По суті, замість процедури приватизації

здійснювалася передача впливу на державні підприємства особам, наближеним до прем'єр-міністра В. Мечіару.

Більше того, відчуження держмайна відбувалося з порушенням законодавства шляхом надання прихованих преференцій національним компаніям. А десятки найбільших державних підприємств, зокрема тих, які представляли електроенергетику, газопостачання, машинобудування, оборонну промисловість тощо, взагалі було виключено з переліку об'єктів приватизації, що призвело до значного падіння рівня іноземних інвестицій у країну.

Після відставки уряду В. Мечіару, під час другої хвилі приватизації до бюджету держави надійшло 250 млрд. словацьких крон (\$ 8,1 млрд), а частка державного сектора зменшилася до менш ніж 20%. Сталося суттєве зростання прямих зарубіжних інвестицій із 2-х мільярдів доларів США у 1999 році до 8,8 млрд в 2002-му. Важливим кроком для підвищення рівня довіри та зростання інвестиційної привабливості в Словаччині став вступ держави до НАТО та ЄС.

Досвід реформування в цій країні, вважаю, особливо важливий для України. Багато експертів порівнюють Словаччину 1992–1999 років, коли біля керма держави стояв прем'єр В. Мечіару з Україною часів президентства Леоніда Кучми, а в ряді випадків з Білоруссю та Олександром Лукашенком.

Угорщина. Унікальність Угорщини полягає в тому, що реформування національної економіки розпочалося ще в далекому 1968 році в зв'язку з розробкою та появою Нового механізму господарства, спрямованого на часткову ліквідацію централізованого планування та управління підприємствами й зростання економічної самостійності. Слід зазначити, що до кінця вісімдесятих років минулого століття в Угорщині недержавний сектор економіки вже був до-

сить широко представлений – у промисловому виробництві – 10%, будівництві – 14%, сфері послуг – 41%.

Складний економічний стан у зв'язку зі зміною економічного та політичного вектору держави став причиною ухвалення абсолютно правильного рішення – здійснити скорочення державного боргу та збільшити надходження до бюджету за рахунок продажу об'єктів державної власності виключно за гроші. Зважаючи на те, що громадяни Угорщини та вітчизняний бізнес не мали в своєму розпорядженні необхідних коштів, у більшості випадків новими власниками ставали іноземні компанії. Відповідно до інсайдерської інформації, протягом 1991 – 1997 років до Угорщини надійшло до 50 % усіх іноземних інвестицій, вкладених в країні центральної та східної Європи.

Отже, Угорщина виявилася єдиною пострадянською державою, яка відмовилася від масової приватизації шляхом «справедливого» та безкоштовного поділу державної власності. Також були відсутні преференції трудовим колективам, виключно на що вони могли розраховувати – це отримання пільгових кредитів із метою придбання акцій. Таким чином, продумана та послідовна політика в сфері приватизації, мінімізація корупційної складової й залучення іноземних інвесторів дозволило внаслідок приватизації залучити до бюджету Угорщини 11 млрд доларів.

Польща. На думку фахівців Польща є найуспішнішою країною, яка зуміла реалізувати перехід від командно-адміністративної системи до вільної ринкової економіки максимально ефективно та в цілком прийнятні терміни. Вона стала першою серед країн центральної та східної Європи, де було розпочато радикальні ринкові реформи, а також першою державою, де було досягнуто позитивних результатів політики шоккової терапії

Основна заслуга нової влади Польщі полягає в тому, що вона категорично відкинула ідею створення капіталістичної економічної системи виробництва та розподілу за умов соціалістичної держави. Порівняльний аналіз основних макроекономічних показників на початку 90-х років показує суттєве відставання постсоціалістичної Польщі від України. Але вже станом на початок 2021 року ВВП Польщі у 3,81 разу перевищує ВВП України. Її економіка увійшла до двадцятки найбільших економік світу. Низка фахівців характеризує процеси, що відбуваються з нашим сусідом, як «польське економічне диво».

Яким чином нашої сусідці вдалося досягти таких феноменальних результатів і чому в Україні це не відбулося? Як вийшло, що за 30 років наша країна втратила існуючі високі позиції серед держав європейської економічної еліти, а Польща, навпаки, стрімко увірвалася до найбільш економічно розвинених держав? Як пояснити чому Україна, маючи в 1990 році переваги за основними макроекономічними показниками порівняно з Польщею: ВВП + 444%; ВВП (за ПКС – паритетом купівельної спроможності на душу населення) – 148,7 %; ВВП на душу населення – 326 %, втратила всі свої пріоритети та отримала в 2020 році наступне відставання за тими ж макроекономічними показниками: ВВП – 26%; ВВП (за ПКС на душу населення) – 38 %; ВВП на душу населення – 11% та яка роль приватизації в цьому?

Уточнимо, що процес приватизації в Польщі розпочався в липні 1990 року, після набрання законної сили «Акту про Приватизацію державних підприємств». Законом передбачалося два способи її проведення: опосередкована, або так звана непряма приватизація (трансформація або «грошова» приватизація) і безпосередня приватизація (тобто приватизація способом ліквідації). Із метою дотримання принципів соціальної справедливості при реалізації непрямої приватизації була передбачена можливість безоплатного придбання до 15% акцій компанії її працівниками. При безпосередній приватизації – приватизація в спосіб ліквідації – на першому етапі відбувалася ліквідація підприємства, на другому – реалізація акцій через аукціон чи вільний продаж, або передачу в безоплатне користування, лізинг чи оренду.

Станом на 2003 рік приватний сектор економіки країни становив 63% ВВП та 90% експорту. Всього за результатами було реструктуризовано 6 003 підприємства, держава отримала \$ 45,61 млрд. Як на мою думку, приватизація в Польщі є позитивним прикладом отримання високого результату завдяки взаємним узгодженим діям уряду та міжнародних фінансових інституцій, що згодом призвели до економічного зростання в країні, високої ціни приватизованих підприємств, величезного притоку іноземних інвестицій.

Порівняння економічних результатів приватизації в країнах ЦСЄ з Україною

Сьогодні можна абсолютно впевнено стверджувати, що успішно проведена приватизація є наріжним каменем у подальшо-

му розвитку держави не лише в економіці, а й у гуманітарній сфері. Порівняння в останньому передвоєнному 2021 році номінального ВВП на душу населення (за даними ООН та Світового банку) демонструють значне відставання України від країн ЦСЄ, а саме Польщі – у 3,9 раза, Чехії – 5,8 раза, Словаччини – 4,7 раза, Угорщини – 4,1 раза, Литви – 5,2 раза, Естонії – 6,1 раза, Латвії – 4,6 раза.

Досить велика різниця спостерігається і в розмірі заробітних плат в Україні та країнах-сусідках. Так мінімальна зарплата в Україні в 3,38 раза менша, аніж у Литві та в 4,35 раза, аніж в Естонії. Середня заробітна плата в 2,12 раза менша ніж в Угорщині та в 3,75 раза менша, ніж в Естонії.

Аналізуючи рейтинг країн за рівнем демократії в 2021 році (nonews.co/directory/lists/countries/democracy) за даними компанії The Economist Intelligence Unit (аналітичний підрозділ британського журналу

Economist) доходимо наступного висновку: зі 167 країн, що оцінювалися, Україна посідає 86 місце, в той час, як Естонія – 27, Чехія – 29, Латвія – 38, Литва – 40, Словаччина – 45, Польща – 51. Схожа ситуація спостерігається й за таким критерієм, як Індекс людського розвитку – загальний показник рівня розвитку людини в країні, іноді використовується в якості синонімів таких понять, як «якість життя» або «рівень життя». Уточнимо, визначенням рейтингу країн за рівнем ІЛР займається Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) (theworldonly.org/hdi2021).

Країни ЦСЄ за цим показником класифікуються як країни з дуже високим рівнем людського розвитку і посідають, відповідно, Естонія – 31 місце, Чехія – 32, Польща – 34, Латвія – 39, Словаччина – 45, Угорщина – 46. Україна входить до групи країн з високим рівнем людського розвитку й посідає 77 місце. Схожим чином країни розташувалися і в рейтингу за індексом сприйняття корупції в 2021 році, що формується міжнародною неурядовою організацією Transparency International: Естонія – 13 місце, Литва – 33, Латвія – 38, Чехія – 47, Польща – 55, Словаччина – 62, Угорщина – 84, Україна – 106.

Загальні висновки

Аналізуючи причини, за рахунок яких країни центральної та східної Європи досягли таких значних результатів, можна дійти наступного висновку. У тих країнах, де була присутня недержавна форма власності до початку проведення реформ, процес приватизації пройшов ефективніше, організованіше й швидшими темпами, аніж у країнах, де вона була відсутня. Процес великої приватизації в центрально-східних країнах здійснювався не достатньо швидко в зв'язку з відсутністю необхідних коштів у населення, слабким залученням іноземних інвесторів (особливо на початкових стадіях) і, як наслідок – низькі доходи державного бюджету від продажу підприємств. При цьому уряди низки країн не форсували природний хід процесу з метою уникнути трансформації приватизації у формальну зміну юридичної особи, що докорінно

Як на мою думку, приватизація в Польщі є позитивним прикладом отримання високого результату завдяки взаємним узгодженим діям уряду та міжнародних фінансових інституцій.

не відповідало цілям та завданням самого процесу приватизації державної власності.

Щодо впливу швидкості здійснення процесу приватизації на очікуваний результат, то оцінити його важко однозначно. Почавшись практично одночасно, приватизація у країнах Балтії по суті завершилася в 1998 році, в Польщі – 2002, в Чехії – 1994, Словаччині – 2001, Угорщині – 1995, в Україні триває й донині. Слід зазначити, що затягування процесу приватизації давало змогу колишнім пострадянським керівникам і «червоним директорам» адоптуватися до процесу, що в ряді випадків призвело до саботажу і навіть тимчасового призупинення приватизації.

Таким чином, держави ЦСЄ, які успішно реалізували процес приватизації в досить стислий термін, наразі є економічно розвиненішими та успішнішими членами європейської спільноти. При цьому існує помилкова думка про те, що для створення відповідної нормативно-правової бази, інститутів влади, а також формування нового мислення в громадян, побудованого на діаметрально протилежному ставленні до власності, необхідно досить багато часу, який можна використовувати для накопичення капіталів громадянами країни,

дерегуляції, реструктуризації тощо. Це все «відмазки».

Водночас необхідно звернути увагу на наступне. Як засвідчив досвід країн ЦСЄ та України, основними гравцями на полі приватизації виявилися іноземні інвестори, а також представники колишньої партійної номенклатури, «червоні директори та особи, наближені до них. Звичайні громадяни, зокрема в Україні, через масове та інтенсивне зубожіння, відсутність розуміння процесів, повального одурманювання та всякого роду вигадок, у приватизації практично не брали участі. Деретуляція, реструктуризація, пільгове фінансування держпідприємств тощо в нашій країні призвели, з одного боку, виключно до втрати часу та бюджетних коштів, а з іншого – до незаконного збагачення тих самих представників колишньої партійної номенклатури та «червоних директорів».

Серед широкого спектра завдань, які стояли під час проведення приватизації, слід виділити основні: ліквідація тотального державного контролю та створення необхідних умов для соціально-економічно-

всій їхній різноманітності переслідуються лише одна основна мета – суттєве підвищення ефективності виробництва. Успішна робота підприємств – це висока якість життя громадян, дотримання їхніх прав і свобод, відсутність зовнішніх загроз, бо мало хто наважиться нападати на економічно та технологічно розвинену державу, здатну утримувати сучасну боездатну армію, яка користується повагою та загальною підтримкою світової спільноти і є членом ЄС та НАТО. В зв'язку з цим, зважаючи на сьогоденний стан справ, можна впевнено сказати – Україна не впоралася з приватизацією.

І навіть сьогодні, через декілька десятиліть, дуже важливим й актуальним питанням є головне: що завадило Україні успішно здійснити приватизацію та зайняти гідне місце серед економічно розвинених європейських держав? Однією з важливих причин цього можна назвати те, що «нова» українська політична еліта, по-перше, як з'ясувалося опісля, була не такою вже й новою, а по-друге, на відміну від лідерів країн ЦСЄ, виявилася абсолютно не солідар-

Таким чином, на відміну від країн ЦСЄ, де процедури, характер, цілі та наявність громадського контролю унеможливили саму допустимість номенклатурного присвоєння державної власності, в Україні були створені вельми сприятливі умови для зловживань та розкрадань представниками радянської партноменклатури.

Більше того, якщо закони та інші нормативно-правові акти перешкождали або суперечили інтересам «приватизаторів» державної власності, прокомуністична більшість у Верховній Раді України оперативно ініціювала необхідні зміни та поправки до них. І це при тому, що в країнах ЦСЄ принципи, методи та нормативно-правове регулювання приватизації практично не змінювалися при зміні президентів, урядів і парламентів.

Та й два перші президенти України – це вихідці з партійної та радянської номенклатури, спадкоємці якої й сьогодні досить широко представлені в різних державних органах. На думку В. Ларцева (Ларцев В. Чи переможе тіньова приватизація офіційну? 16.04.2012. obozrevatel.com), колишні високі партійці, керівники великих підприємств розділили держмайна та владу, «осідлавши» таким чином державу. А для повноти картини необхідно було ухвалити нові закони, що полегшують та спрощують їм життя. У зв'язку з цим можна цілком логічно дійти висновку про те, що будь-яка приватизація автоматично ставала криміналом. У результаті все закінчилося тим, що кримінал захопив штурвал управління країною, зокрема й економікою та політикою.

Привертає увагу й той факт, що приватизація в Латвії значною мірою переслідувала політичні цілі, спрямовані на ліквідацію партійної номенклатури, в тому числі шляхом позбавлення її економічної бази у вигляді державної власності. В Естонії та Литві було створено сприятливі умови для залучення міжнародного капіталу. Польща, Чехія, Угорщина та Словаччина пішли ще далі – розробили та реалізували процес державної підтримки міжнародних компаній. В Україні все сталося навпаки – було створено сприятливі умови для партійної номенклатури та побудовано систему різноманітних, у тому числі й законодавчих, бар'єрів для виключення участі міжнародного капіталу в приватизації держмайна.

Неможливо не звернути увагу на ще один дуже значний факт. Порівняльний аналіз законодавства, що регламентує процес проведення приватизації в Україні та країнах ЦСЄ, свідчить про те, що навіть

В Україні колишня партійна номенклатура примудрилася приватизувати навіть сам процес приватизації – за принципом, що охороняю, те й маю.

го розвитку держави; пошук ефективних власників, здатних реорганізувати роботу підприємства; дотримання принципів соціальної справедливості під час розподілу держмайна; наповнення державного бюджету. Різні країни по-різному впоралися із вирішенням цих завдань. На жаль, на відміну від держав ЦСЄ, приватизація в Україні здійснювалася в умовах відсутності громадського контролю, суворого дотримання принципів справедливості та законності й призвела до цілком закономірного результату – збагачення колишніх радянських і партійних чиновників та їхніх поплічників. Ба більше, в Україні колишня партійна номенклатура примудрилася приватизувати навіть сам процес приватизації – за принципом, що охороняю, те й маю.

Існує декілька способів проведення приватизації, різні методи (реституція, прямі продажі й акціонування, викуп підприємств менеджерами і працівниками, масова/ваучерна/приватизація) інструментарії, глибина й масштаби (велика і мала), швидкість проведення тощо. Але при

ною зі своїм власним народом. Більше того, в представників цієї «еліти», в тому числі й серед представників керівництва України, були відсутні морально-етичні норми, правила, традиції, властиві багатьом європейським країнам. Обман держави не вважався чимось поганим, а навіть викликав повагу та захоплення. Серед низки керівників підприємств, які експортували продукцію, існувала практика зарахування коштів на особисті рахунки в закордонних банках. Таким чином вони обкрадали своїх же співробітників через не виплату зарплат, а про сплату податків взагалі говорити не доводиться.

На цьому тлі цілком природно, що значну частину державної власності було захоплено колишніми апологетами соціалістичної держави, адептами антиринкових відносин – керівниками та активними членами комуністичної партії. У різних джерелах згадується, що до 65% нових власників підприємств були колишніми керівниками радянської партійної номенклатури чи особи, яких вони призначили.

з урахуванням індивідуальних особливостей та історичних традицій кожної держави, спостерігається достатня автентичність документів, особливо в принципових аспектах. А ось результат приватизації в країнах ЦСЄ та України виявився на диво абсолютно не порівняним. Вкрай негативні підсумки приватизації в нашій країні пояснюються ще й специфічною практикою реалізації норм права у зв'язку з активним впливом на процес партійної номенклатури шляхом впровадження корупційних схем, залучення кримінальних елементів та силових структур. Саме тому процес приватизації в свідомості переважної більшості громадян України цілком обгрунтовано асоціюється, насамперед, як антидержавне, антиукраїнське й злочинне явище, яке спиралося на несправедливість, непрозорість, корумпованість, спрямованістю виключно в інтересах кримінально-кланових структур та окремих осіб, наближених до влади. Можна навести безліч прикладів, коли податкові служби заарештовували майно підприємств, що приватизуються, зупиняючи процес і залякуючи інвесторів, а МВС, Міністерство юстиції, Митний комітет реалізовували конфісковане майно через свої підконтрольні підприємства – «Укрспец'юст» (при Мін'юсті України) та «Професіонал» (при податковій адміністрації України).

Корупція та зловживання

Заслугує на особливу увагу й те, що український приватний капітал зароджувався й ріс у корупційному полі. Від самісінського початку цього процесу корупція була не просто ще одним податком бюрократії на підприємництво, а формою селекції приватного капіталу. Чинovníки від влади несамовито відстоювали свої права вирішувати, кому бути багатим, а кому – ні, визначати дозволені форми діяльності й межі зростання. Такий тип взаємодії бюрократії та приватного капіталу за відсутності легітимного захисту зумовив форми його укрупнення шляхом консолідації навколо регіональних центрів влади. Так утворилися промислово-фінансові політичні групи – «регіональні клани» (Пасхавер О. Українські реформи, або приватизацію ніхто не любить. zn.ua/ukr/property/ukrayinski_reformi_abo_privatizatsiyu_nihto_ne_lyubit.html).

Зі зростанням економічної потужності «кланів» за останні два-три роки спостерігається зміна ролей у парі «бюрократія –

капітал». Повільно, але неухильно капітал займає в цій парі лідируючі позиції, бюрократія стає платним агентом капіталу в державній машині.

Існує думка про те, що приватизація в Україні не призвела до бажаних результатів у зв'язку з тим, що, на відміну від країн ЦСЄ, в Україні комуністичний режим панував набагато довше, що вплинуло на формування менш європейської ментальності населення, а також практично повну відсутність приватного сектору в економіці до початку реформ.

У зв'язку з цим доречно провести деяку аналогію з Китаєм. Радянська влада та комуністична ідеологія були присутні в Україні практично 72 роки, в Китаї – з 1949 року до теперішнього часу, тобто 76 років, проте сьогодні Китай є потужною економічною державою, а Україна – найбіднішою країною в Європі. Основна помилка держави при реформуванні економіки взагалі та здійсненні приватизації зокрема, полягає в тому, що буржуазні реформи в суспільстві та запровадження капіталістичних відносин в економіці здійснювали носії комуністичної ідеології, представники радянської партійної номенклатури, які історично існували та паразитували за рахунок звичайних громадян.

Апологети української приватизації з гордістю заявляють що виконано головне політичне завдання масової приватизації – стимулювання прискореного розвитку недержавного сектора економіки й забезпечення його переважання над державним. Але чому обов'язково прискорення розвитку недержавного сектору робити за рахунок знищення та розкрадання державного майна. Передача державного майна некомпетентним та неефективним власникам від влади сприяла появі цілого

покоління чиновників усіх мастей спроможних жити виключно за рахунок зловживань, розподілу ресурсів, що й відбувалося ще за радянських часів. Талановиті й чесні бізнесмени, в тому числі й закордонні, не були допущені до реального процесу приватизації, більше того, були зацьковані та залякані.

Треба зауважити, що з точки зору цілей приватизації важливим є переважання недержавного сектора саме в легальній економіці. Тіньова економіка й почала з'являтися за рахунок результатів приватизації.

На жаль автори проекту «приватизація», а також її бенефіціари бачать в ній виключно позитивні моменти, незважаючи на те, що за понад 30 років процес приватизації так і не завершено. Суспільству завдано глибокої економічної, політичної шкоди, яка назавжди підірвала віру в закон і справедливість в Україні. І найголовніше, називаючи причини, що перешкоджають успішній реалізації приватизації, вітчизняні чиновники називають саме ті, що сприяли ефективній приватизації у країнах ЦСЄ.

Суспільство довірило приватизацію державі й владі, а держава й влада в особі керівників радянських часів і тих, що приєдналися до них нових ділків, у більшості випадків з відсутніми елементарними нормами моралі та поваги до законів, обібрали та пограбували народ України. Деякі фахівці стверджують, що процес реформування України, в тому числі й приватизація був несистемним, недостатньо продуманим і спланованим. У мене ж складається стійке враження, що навпаки – реформи були якісно продумані й системно реалізовані, але не в інтересах народу і держави.

Ще одне важливе зауваження стосується того, що в країнах ЦСЄ процесу привати-

зації передував процес люстрації, завдяки якому була суттєво знижена можливість керівників радянської епохи, в тому числі «червоних директорів», впливати на розробку законодавчого регулювання та й на хід приватизації в цілому. Основною помилкою в оцінці приватизації в Україні є спроба надати їй рис природного процесу, викликаного еволюцією суспільних відносин. Насправді приватизація відбулася не тому, що її прагнули певні реформатори, а виключно заради здобуття новими українськими політичними елітами незалежності від московського керівництва в досягненні мети особистого збагачення.

Окремо слід зазначити, що законодавство України не стимулювало та не заохочувало процес здійснення приватизації з додержанням інтересів держави і громадян. Наочним доказом цього є застосування в незалежній Україні Бюджетного кодексу УРСР, який зазнавав лише косметичних змін у 2001 та 2010 роках. Головне завдання цього кодексу обслуговувати планову економіку на умовах жорсткого регулювання та контролю зверху вниз, що протирічить принципам ринкової економіки побудованої на основі приватної власності (Підсумки 30 років приватизації в Україні: підприємницького раю не відбулося. Частина перша. 28 вересня 2022 р. money.comments.ua/ua/article/public-sector/pidsumki-30-rokiv-privatizacii-v-ukraini-pidpriemnickogo-rayu-ne-vidbulosya-chastina-persha-702693.html).

Майже єдиним вагомим плюсом української приватизації можна вважати надану громадянам можливість оформлювати собі в приватну власність житло. За даними Держкомстату, лише в 1993–1994 роках українці приватизували понад 1 800 000 квартир. До 2018 року у власності держави залишилося 0,5% усіх квартир й одноквартирних будинків (Підсумки 30 років приватизації в Україні: підприємницького раю не відбулося. Частина друга. 29 вересня 2022. money.comments.ua/ua/article/economy/pidsumki-30-rokiv-privatizacii-v-ukraini-pidpriemnickogo-rayu-ne-vidbulosya-chastina-druga-702744.html).

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що українська приватизація була непрозорою, неконкурентною, хаотичною, корупційною та з кримінальними ознаками. Її результати є одними з найгірших у світі не тільки за економічними показниками, а й за політичними наслідками, що дуже негативно вплинули на сприйняття України на міжнародній арені.

Справа «НАБУгейт»:

детективи заборонили адвокатам, яких прослуховували, повідомляти інформацію в ЗМІ

Зі слів адвокатів, детективи повністю закрили матеріали справи від захисту й натомість передають вибіркочу інформацію дружині ЗМІ, які «дзеркалять» версії слідства.

Столичні адвокати, яких у НАБУ вважають «найвпливовішими в країні» та яких детективи прослуховували в 2023 році, заявили, що керівництво Національного антикорупційного бюро хоче заборонити їм розповідати про перебіг справи в медіа. Як повідомляють адвокати, відповідний наратив керівництво НАБУ вказало у повістках, які нещодавно було направлено на їхню адресу, передає УНН. За їхніми словами, дії детективів пов'язані з тим, що розслідування НАБУ проти них перетворюється на затяжну сагу – через порушення підслідності та спроби шгучно «дотягнути» кваліфікацію до рівня, який дозволяє залишити провадження в підслідності НАБУ, САП та ВАКС. «Ми вперше бачимо такі повістки, хоча самі, будучи слідчими, виписували їх не раз. Однак ніколи не забороняли адвокатам коментувати справи в ЗМІ, бо це абсурдно. Як, власне, і все, що відбувається в цій справі», – кажуть в адвокатському об'єднанні.

Адвокати пов'язують такі «відчайдушні дії» НАБУ з політизацією процесу. «Національне антикорупційне бюро намагається нав'язати суспільству політичний підтекст, знаючи наперед, що програє в цій справі» – вказують вони. За їх словами, підозри вручаються хаотично, аби хоч якось «натягнути» кваліфікацію до підслідності антикорупційних органів. «Ми очікували вручення підозри в хоча б якійсь корупції – інакше НАБУ, САП та ВАКС мали б давно передати цю справу за підслідністю у звичайний районний відділ поліції. Адже саме це підслідність статті, за якою детективи намагаються довести, що адвокати начебто втручалися у судовий реєстр та прогнозували дії антикорупційних органів», – кажуть вони.

Зі слів адвокатів, детективи повністю закрили матеріали справи від захисту й натомість передають вибіркочу інформацію дружині ЗМІ, які «дзеркалять» версії слідства. «Ці «дзеркальні» ЗМІ володіють таємницею досудового розслідування, зокрема знайомі, на відміну від нас, зі слід-

чими діями та матеріалами кримінального провадження, хоча, як вказує НАБУ, право на це вони, начебто, журналістам не надавали», – кажуть адвокати. Вони готують судові позови проти «дзеркальних» медіа, зазначаючи, що «там є ознаки не лише розголошення таємниці досудового розслідування, право на яке не надавалося ні НАБУ, ні САП, але й поширення недостовірної інформації на користь заяв НАБУ та САП».

За словами захисту, версії детективів НАБУ ґрунтуються на аудіозаписах із прослуховування, яке, за їх твердженням, було незаконним. Апаратуру виявили самі адвокати – у власному офісі, в переговорній кімнаті, де вони спілкувалися з клієнтами, підслідними НАБУ. Частина носіїв, за їх словами, детективи вилучили без ухвали суду, а частину – отримали «від невстановлених осіб» через тривалий час. Таким чином, ланцюг збереження матеріалів не є прозорим, а самі записи не можуть вважатися достовірним доказом без експертизи. Адвокати називають ситуацію «прикладом системного тиску» з боку керівництва на підлеглих.

Ця справа – доказ того, що керівництво САП та НАБУ змушує підлеглих займатися політичними розправами. Ми, адвокати, яким НАБУ та САП програли більшість справ, тепер стали їхньою мішенню. Замість боротьби з корупцією вони зосередилися на політичних переслідуваннях і замовленнях у конкурентному середовищі – кажуть в адвокатському об'єднанні.

Раніше стало відомо, що у 2023 році НАБУ встановило прослуховування в офісі столичних адвокатів. Апаратура була змонтована в кімнаті для переговорів із клієнтами, які є підслідними самого бюро. У НАБУ такі дії назвали грубим порушенням адвокатської таємниці. ЄСПА вже прийняв до розгляду заяву восьми адвокатів, права яких, за їхніми словами, були порушені детективами НАБУ.

Підготував Артем ДМИТРУК, ЮВУ

Діяльність КІКів

Коли іноземна компанія стає податковим резидентом?

Створення іноземної компанії без глибокого аналізу її діяльності може призвести до визнання постійного представництва в Україні з усіма податковими наслідками.

Ольга ЧЕРЕВКО,
керівна партнерка
юридичної компанії GLS

У 2024 році податкова служба почала ідентифікувати іноземні компанії, які працюють в Україні без відповідної реєстрації. Один із прикладів – справа, в якій естонська торгова компанія була визнана такою, що має постійне представництво в Україні. Це рішення прецедентне й демонструє, які дії контролерів КІКів можуть призвести до фіскальних ризиків навіть у разі ведення бізнесу через зареєстровану за кордоном юридичну особу.

За українським законодавством, під постійним представництвом розуміється організація або особа, що діє від імені нерезидента в Україні, регулярно здійснюючи господарську діяльність, яка породжує податкові зобов'язання. Визначальні не лише формальні аспекти (наприклад, реєстрація), а й фактичні: де розташований управлінський центр, звідки надсилається кореспонденція, де підписуються договори, як оформлена корпоративна структура.

У згаданому кейсі фізособа (громадянин України), яка є податковим резидентом, у 2022 році заснувала в Естонії компанію. Вона стала її одноосібним власником і директором. Особа задекларувала фірму як контрольовану іноземну компанію (КІК) і подала звітність за 2022–2023 роки. Проте згодом податкова служба, аналізуючи подану звітність та відкриті джерела, виявила, що всі ключові управлінські функції цієї компанії виконувалися з території України.

Підставами для визнання постійного представництва стали такі факти: підписання контрактів з української адреси, зазначення Києва як місця укладення договорів, ведення ділового листування з українських IP-адрес, відсутність співробітників або офісу в Естонії, здійснення всієї управлінської діяльності з України. В

статуті компанії було прямо передбачено, що всі рішення ухвалює лише директор, а листування з клієнтами здійснювалося з особистої української поштової скриньки.

Дані з естонських публічних реєстрів підтвердили, що фірма не має управлінців або осіб, які б працювали за межами нашої країни. Податкова долучила до справи дані з КІК-звітності, в яких було зазначено джерело доходу – операції в Україні.

У суді фізособа намагалася довести, що не могла виїхати з України через воєнний стан та апелювала до наявності агентських відносин з угорською компанією. Ці аргументи не вплинули на позицію суду. Він вказав, що фірма була зареєстрована після початку великої війни, а отже, неможливість виїзду не виключає можливості організації управління з інших юрисдикцій, якби була така мета.

У результаті суд першої інстанції та апеляційний суд в квітні та липні 2024 року підтвердили правомірність дій податкової. Фірму поставили на податковий облік як постійне представництво нерезидента в Україні. Її оштрафували на 100 тис. грн за ведення господарської діяльності без реєстрації, відкрили податкові зобов'язання з податку на прибуток і зобов'язали подати звітність за попередні періоди.

Цей кейс важливий не лише як індикатор позиції податкової служби. Він показує, наскільки тісно переплітаються питання КІК, трансфертного ціноутворення та постійного представництва (ПП). У разі його виявлення компанія втрачає право на застосування пільгових ставок податку на репатріацію, передбачених міжнародними конвенціями, бо резидентство де-факто переноситься в нашу країну.

Українські контролери КІКів зобов'язані декларувати всі доходи, отримані від

іноземної компанії. Якщо така компанія визнається постійним представництвом, то нагляд за цими доходами стає ще суворішим, особливо в контексті автоматичного обміну фінансовою інформацією (CRS) та міждержавного співробітництва.

Податкова звертає увагу на такі найбільш поширені ознаки: управління компанією здійснюється з території України; відсутність офісу, персоналу або значущих витрат у країні реєстрації; використання українських адрес, електронної пошти, телефонів; укладання контрактів з території України; дублювання видів діяльності, які могли б здійснюватися в Україні, без доданої вартості в юрисдикції реєстрації.

Для мінімізації ризиків платникам податків доцільно мати за кордоном фізичний офіс, працівників та витрати на утримання; не укладати угоди в Україні; делегувати частину управлінських функцій колегіальним органам або місцевим директорським фірмам; обґрунтувати економічну доцільність обраної юрисдикції; уникати ознак, які свідчать про відсутність реальної економічної діяльності; в разі високої ймовірності визнання ПП розглянути можливість добровільної реєстрації в Україні.

Таким чином, створення іноземної компанії без глибокого аналізу її фактичної діяльності, корпоративного управління та місця ухвалення рішень може призвести до визнання постійного представництва в Україні з усіма податковими наслідками. Бізнес, що позиціонує себе як міжнародний, має враховувати ці ризики ще на етапі планування структури, щоб уникнути несподіваних фіскальних зобов'язань.

Якщо структура компанії або модель управління можуть бути розцінені податковими органами як такі, що мають ознаки ПП, варто заздалегідь провести комплексний аналіз на предмет податкових ризиків. Іноді доцільно розглянути варіант добровільної реєстрації постійного представництва, що дозволить уникнути значно жорсткіших санкцій у разі виявлення порушення в ході перевірки.

■ АНТИКОРУПЦІЯ

**Пропонував
«трансфер»
до Румунії**

Правоохоронці викрили заступника начальника одного з військових представництв Міністерства оборони, який організував незаконне переправлення чоловіків призовного віку за межі України.

Про це інформують одразу декілька джерел, зокрема Нацполіція, спеціалізована прокуратура у сфері оборони Західного регіону та Держприкордонслужба. За даними слідства, військовослужбовець обіцяв чоловікам організувати доїзд до державного кордону з подальшим переходом через гірсько-лісну місцевість Рахівського району до Румунії. Для безперешкодного пересування через блокпости він мав використовувати службовий автомобіль. Вартість переправлення за кордон складала 7,5 тисяч євро з особи.

Як зазначають прикордонники, незаконний перетин держрубежу планувався здійснити в районі населеного пункту Ділове. Після сплати «клієнтом» першої частини коштів переправник відвіз закарпатця власним автомобілем до Рахова, звідки той мав подолати певну відстань і далі йти до кордону в супроводі провідника. Чоловіка затримали, коли він збився з маршруту і заблукав у горах.

Переправника, після його повернення в Ужгород, затримали під час отримання частини суми – від дівчини «клієнта». Під час огляду місця події правоохоронці вилучили кошти за обладнання та мобільні телефони киянина. В його автомобілі знайшли 30 набойів калібру 5,45 мм. Їх разом із транспортним засобом також було вилучено за результатами обшуку.

Фігуранта справи затримали встановлюються інші особи, причетні до правопорушення. Військовослужбовцю (за даними прокуратури, це підполковник МОУ) повідомили про підозру за ч. 3 ст. 332 КК України. Суд арештував фігуранта із можливістю внесення понад 908 тисяч гривень застави. Санкція статті передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 9 років.

■ ТРЕНІНГ

**Атрибуція кібератак як складова
кваліфікації злочину агресії**

У Львові відбувся тренінг для суддів та працівників правоохоронних органів «Елементи злочину агресії; причинно-наслідковий зв'язок між кібератаками і воєнними злочинами; можлива кваліфікація кібератак як злочину агресії відповідно до національного та міжнародного права».

Його організувала Національна школа суддів України у співпраці з Тренінговим центром прокурорів України та за підтримки Проекту Ради Європи «CyberUA: Посилення спроможності щодо електронних доказів воєнних злочинів та грубих порушень прав людини в Україні».

Відкрили тренінг начальник відділу наукових досліджень проблем судочинства та науково-методичного забезпечення суддівської освіти НШСУ Тетяна Фулей, експертка Ради Європи, проєктний менеджер CyberUA Ірина Лаба та тренер Тренінгового центру прокурорів України, прокурор Чернівецької окружної прокуратури Інга Каланча. Під час тренінгу учасники розглянули матеріально-правові елемен-

ти злочину агресії, особливо в контексті кіберзлочинності, застосування міжнародних правових стандартів, національного законодавства та судової практики. Особливу увагу було приділено питанням атрибуції кібератак проти державних установ, цивільної інфраструктури та критичних секторів України – як потенційних елементів воєнних злочинів або грубих порушень прав людини (GHRV) у контексті збройного конфлікту.

Зазначимо, що формат тренінгу передбачав інтерактивні лекції, дискусії та обмін досвідом, що сприяло створенню відкритого простору для професійного діалогу та поглибленого аналізу актуальних правових питань.

■ СУДДІВСЬКА ОСВІТА

Воєнні злочини**моделювання**

В останні дні жовтня в Києві Міжнародний правовий фонд Global Rights Compliance у співпраці з Національною школою суддів України провів триденний практичний захід, присвячений моделюванню судового засідання щодо воєнних злочинів, вчинених проти дітей.

Як вказували організатори, захід було організовано з метою підвищення кваліфікації суддів, прокурорів, адвокатів, слідчих, психологів та фахівців із захисту потерпілих шляхом занурення в реалістичну симуляцію судового процесу над воєнними злочинцями. Сценарій моделювання базувався на реальних подіях, що відбувалися під час окупації населеного пункту російськими військами, і відтворював історію сім'ї, яка зазнала насильства, зокрема щодо двох дітей. Захід був орієнтований на відпрацювання юридичних процедур та демонстрацію важливості застосування чутливого до дітей підходу під час досудового розслідування й судового розгляду.

Протягом трьох наступних днів його учасники взяли участь у низці навчальних вправ, що відтворювали ключові етапи судового провадження. Зокрема, було змодельовано оголошення обвинувального акту

та початок судового розгляду, дослідження доказів, під час якого сторони обвинувачення та захисту аргументували їх допустимість або недопустимість.

Особливу увагу було приділено судово-психіатричній експертизі неповнолітнього потерпілого для оцінки ступеня заподіяної шкоди, а також допиту потерпілої (матері) та неповнолітнього потерпілого, проведених із дотриманням міжнародних стандартів дружнього до дитини правосуддя. Під час моделювання особливо опрацьовувалося проведення допиту дитини за моделлю NICHD із використанням запитань, адаптованих до вікових особливостей, а також із залученням фахівців із психологічної підтримки.

Завершальним етапом навчання стали судові дебати, в межах яких сторони представили свої заключні позиції щодо доведеності вини та кваліфікації злочину. Як підсумува-

■ ЮСТИЦІЯ

Реформа територіальної структури юстиції

Міністерство юстиції України продовжує впроваджувати реформу територіальної структури, спрямовану на зміцнення регіональної присутності та підвищення якості надання правових послуг громадянам.

У межах цієї реформи створено Хмельницьке міжрегіональне управління, а Центральне (м. Київ) управління реорганізовано в Київське міжрегіональне управління. Його територіальна юрисдикція охоплює місто Київ, Київську та Черкаську області, а начальник цього управління Кирило Міненко, здійснює загальне керівництво діяльністю підрозділів, підвідомчих органів і установ юстиції в трьох регіонах. Хмельницьке міжрегіональне управління Міністерства юстиції – новоутворений міжрегіональний орган. Його юрисдикція поширюється на Хмельницьку, Вінницьку та Житомирську області. Очолює управління Олена Токарчук.

Основні напрями діяльності обох управлінь юстиції включають: забезпечення доступу громадян і бізнесу до якісних правових послуг; розвиток цифрових сервісів у

сферах нотаріату, державної реєстрації актів цивільного стану, прав на нерухомість та бізнесу; підвищення правової обізнаності населення; організацію ефективного примусового виконання судових рішень; реалізацію державної політики у сфері банкрутства; міжнародно-правове співробітництво у межах компетенції.

Початок роботи нових міжрегіональних управлінь – черговий етап реформи, передбаченої постановою уряду, яка оновлює систему міжрегіональних територіальних органів Міністерства юстиції. Реформа, зокрема, передбачає: перейменування чотирьох управлінь відповідно до географічного розташування (зокрема, Центрального – на Київське, Західного – на Львівське, Східного – на Сумське, Південного – на Дніпровське).

проти дітей:**судового розгляду**

ли в НШСУ, цей практичний захід став платформою для обміну національним і міжнародним досвідом, поєднуючи теоретичну та практичну складові. Українські та міжнародні експерти представили сучасні підходи до документування, збору й оцінки доказів, техніки допиту, орієнтовані на потреби дітей, а також методології судового розгляду справ про воєнні злочини. Формат моделювання дав змогу присутнім отримати зворотний зв'язок у реальному часі від експертів і представників судової влади, що сприяло формуванню практичних навичок ефективної взаємодії сторін під час судового процесу.

Підсумовуючи результати, учасники та експерти відзначили високу практичну цінність моделювання, яке дозволило глибше зрозуміти нюанси розгляду справ, де діти виступають потерпілими чи свідками воєн-

них злочинів. А сама ця ініціатива спрямована на розвиток судової та правозахисної практики, заснованої на принципах професіоналізму, чуйності та поваги до прав потерпілих, що в перспективі сприятиме підвищенню ефективності судового переслідування воєнних злочинців в Україні.

Підготував Максим БОНДАР,
спеціально для ЮВУ

■ АНТИКОРУПЦІЯ

Вимагали хабарі з іноземців

На Івано-Франківщині детективи Державного бюро розслідувань викрили посадовців міграційної служби, які вимагали з іноземців гроші за продовження строку перебування в Україні.

Про це інформує сайт ДБР. Як вказується, працівники бюро за сприяння керівництва Державної міграційної служби затримали та повідомили про підозру начальника одного з відділів Західного міжрегіонального управління ДМС в Івано-Франківську та його підлеглому, які організували схему вимагання грошей в іноземців. Зловмисники також залучили до обслуги перекладача, який отримував та передавав частину хабарів «за послуги» міграційників. Іншу частину «клієнти» оплачували особисто посадовцям.

За даними ДБР, упродовж серпня–жовтня фігуранти вимагали у восьми іноземців 5,5 тисяч доларів за рішення щодо продовження їм строку перебування на території країни. Фактично ж вони встигли отримати 3,8 тис. доларів. Правоохоронці затримали одного з учасників схеми під час робочого дня у залі гральних автоматів, де він проводив час замість виконання своїх службових обов'язків.

Під час обшуків у службових приміщеннях ДМС, за місцями проживання фігурантів та в офісі перекладача вилучено документи, мобільні телефони та гроші. Трьом особам повідомлено про підозру: начальнику відділу та його підлеглому – за ч. 3 ст. 368 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою); перекладачу – за пособництво в одержанні неправомірної вигоди (ч. 3 ст. 368 та ч. 5 ст. 27 КК України). Санкція статті передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 10 років.

Усім фігурантам суд уже обрав запобіжний захід у вигляді тримання під вартою з правом внесення застави. Подано клопотання про накладення арешту на вилучене й особисте майно підозрюваних.

«Вікно» для обходу санкцій може закритися

ЄС готує нові обмеження проти росії

Європейський Союз запропонував ввести санкції проти стейблкоїна A7A5 – криптовалюти, прив'язаної до рубля та пов'язаної з російськими особами, які потрапили під санкції, повідомляє Bloomberg з посиланням на документи.

Зазначається, що запропоновані обмеження заборонять будь-які прямі чи непрямі операції з цією монетою для компаній та організацій, що базуються в ЄС. Крім того, блок планує націлитися на кілька банків у росії, Білорусі та Центральній Азії, які допомагають проводити криптовалютні операції.

Токен «A7A5» розробила компанія «A7», яка займається міжнародними платежами, якою володіють молдовський банкір-втікач Ілан Шор та російський державний банк «Промсвязьбанк» (ПСБ). «A7» та її підрозділи допомагають російським компаніям проводити міжнародні платежі, які інакше були б заблоковані через санкції США, частково через співпрацю з російською криптобіржею Garantex. Проти ПСБ вже були запроваджені санкції Великою Британією, ЄС і США в 2022 році через вторгнення росії в Україну. Garantex, що брала участь у створенні A7A5, також потрапила під санкції у 2022 році, а компанія «A7» – цього року.

Попри це, бізнес «A7» продовжує зростати. Компанія запустила цифровий вексель для міжнародних розрахунків через свій підрозділ «A7-Киргизстан». Власник такого векселя може отримати стейблкоїн «A7A5» у мережі Tron на свій криптогаманець на суму, що відповідає номіналу векселя. Крім того, її можна обміняти на російські рублі у відділеннях «A7» або на інші валюти.

Як зазначає Bloomberg, Європейська комісія зазвичай не коментує пропозиції про санкції до їх офіційного ухвалення. Це рішення потребує підтримки всіх країн-членів і може змінитися до моменту затвердження.

Механізм компенсацій за агресію рф:

як працюватиме Міжнародна комісія претензій

Міжнародна комісія з розгляду претензій для України має стати спеціальним органом, який буде створений під егідою Ради Європи. Її головним завданням набуває розгляд, оцінка та ухвалення рішень щодо позовів про відшкодування збитків, завданих міжнародно-протиправними діями російської федерації на території України або проти неї. Комісія покликана забезпечити справедливий механізм встановлення обсягів шкоди та визначення розміру компенсацій, які підлягатимуть виплаті постраждалим. Вона має стати ключовим інструментом у системі міжнародного правосуддя, спрямованій на документування та відшкодування завданих агресією втрат.

Олексій ШЕВЧУК,
спікер Національної асоціації адвокатів України,
партнер та речник АО «Barristers»

Історія створення комісії та переговори

Створення Міжнародної комісії з розгляду претензій для України є результатом багаторівневого процесу переговорів і рішень на міжнародному рівні. Робота над її заснуванням розпочалася ще в 2024 році, коли Генеральний секретар Ради Європи запропонував сформувати таку комісію в межах організації на основі відкритої конвенції та з урахуванням напрацьовань Реєстру збитків.

У 2025 році Королівство Нідерландів та Україна, за підтримки Ради Європи, ініціювали офіційні переговори, в яких взяли участь понад 50 держав і Європейський Союз. У липні 2025-го країни-учасниці погодилися з пропозицією Генерального секретаря, що стало основою для створення Спеціального комітету САНЕС, відповідального за підготовку проекту Конвенції. Дванадцятого вересня цього року роботу над проектом було завершено, а невдовзі документ було передано до Парламентської асамблеї Ради Європи, яка й надала свій висновок 1 жовтня.

Очікується, що остаточне схвалення документа відбудеться найближчим часом, а 15–16 грудня в Гаазі пройде дипломатична конференція, на якій Конвенція буде відкрита для підписання. Її чинність розпочнеться після ратифікації документа щонайменше 25-ма державами, що одночасно повинні взяти на себе й фінансові зобов'язання, достатні для забезпечення старту роботи комісії.

Етапи запуску й початкова діяльність

Основна діяльність Міжнародної комісії з розгляду претензій розпочнеться після того, як проект Конвенції буде підписаний і ратифікований необхідною кількістю держав, а також виконані всі технічні умови її запуску. При цьому одним із ключових кроків стане передача функцій та матеріалів від Реєстру збитків до новоствореної комісії, а її секретаріат буде сформований на основі нинішнього секретаріату Реєстру, що цілком логічно.

На початковому етапі діяльність комісії буде організована у форматі трьох панелей, проте за потреби сторони Конвенції зможуть ухвалювати рішення про створення додаткових панелей для підвищення ефективності роботи. Отже, темпи, з якими комісія набуває повної спроможності, значною мірою залежатимуть від політичної волі та організаційних кроків держав-учасниць. Як передбачається, комісія матиме постійне місце базування на території однієї з країн, що приєднаються до Конвенції.

Структура і функції комісії

Як уже вказувалося, комісія матиме своє постійне місце базування на території однієї з держав-учасниць, а її статус і діяльність регулюватимуться окремими угодами з приймаючою країною. Передбачено також створення офісу в Україні, який надаватиме допомогу у виконанні функцій Асамблеї, Ради та робочих груп, а за рішенням Асамблеї офіси можуть відкриватися і в інших державах.

Комісія розглядатиме претензії, що стосуються шкоди, збитків чи травм, завданих міжнароднопротиправними діями РФ, зокрема її агресією проти України в порушення Статуту ООН, а також порушеннями міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Йдеться про події, що відбулися з 24 лютого 2022 року або пізніше, на території України в межах міжнародно визнаних кордонів, у її виключній економічній зоні та на континентальному шельфі, а також у повітряних і морських судах під українською юрисдикцією. Подавати претензії зможуть як фізичні та юридичні особи, так і держава Україна разом із її органами влади та державними чи контрольованими підприємствами.

Мандат Комісії чітко окреслює її основне завдання: розглядати, оцінювати та ухвалювати рішення щодо поданих претензій, визначаючи суму компенсації, яку належить виплатити в кожному конкретному випадку. У цьому процесі комісія матиме повноваження розглядати всі аспекти, що стосуються вирішення претензій – від адміністративних і фінансових до юридичних та політичних.

Ключовим принципом її діяльності є вихідне положення про те, що росія несе міжнародно-правову відповідальність за всі збитки, втрати та шкоду, завдані їй протиправними діями проти України. Вироки та рішення комісії, зокрема ті, що стосуються розмірів компенсації, мають остаточний характер і не підлягають оскарженню. При цьому оцінка шкоди має ґрунтуватися на принципах справедливості та об'єктивного визначення вартості претензій. Рішення комісії розглядатимуться її членами як остаточне вирішення всіх фактичних і правових питань, пов'язаних з відповідною справою.

Правові підстави: міжнародне право та резолюції ООН

Необхідність створення Міжнародної комісії з розгляду претензій ґрунтується на базових принципах міжнародного права, яке зобов'язує державу-правопорушника повністю відшкодувати шкоду, заподіяну їй протиправними діями. У випадку України йдеться про масштабні втрати, спричинені агресією РФ. Репарація є не лише юридичним обов'язком, а й моральною необхідністю: жертви мають отримати справедливість і можливість подолати наслідки пережитого.

У резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 2022 року, присвяченій засобам право-

вого захисту та відшкодування агресії проти України, було чітко визначено, що росія повинна нести відповідальність за всі порушення міжнародного права в Україні чи проти неї. Ця відповідальність включає й відшкодування шкоди, завданої протиправними діями. Саме Генеральна Асамблея наголосила на необхідності створення міжнародного механізму, який би забезпечив компенсацію збитків, втрат і травм.

Рада Європи взяла на себе ключову роль у розробці такого механізму. Його концепція була підтверджена в Декларації саміту в Рейк'явіку 2023 року та передбачає три послідовні елементи: створений Реєстр збитків для України, що вже отримав понад 60 тисяч заяв; майбутню роботу Міжнародної комісії з розгляду претензій як компенсаційного органу; а також формування спеціального компенсаційного фонду, який стане фінансовою основою для відшкодування.

Взаємозв'язок із Реєстром збитків

Зв'язок між Міжнародною комісією з розгляду претензій та Реєстром збитків є органічним і визначальним для створення повноцінного механізму компенсації. У резолюції Генеральної Асамблеї ООН 2022 року саме Реєстр був окреслений як перший крок – інструмент документального фіксування доказів і претензій щодо збитків, завданих агресією РФ проти України. Його головна мета – збір, систематизація та збереження інформації від усіх зацікавлених сторін: фізичних і юридичних осіб, а також державних інституцій України.

Реєстр було створено у рамках Ради Європи після саміту в Рейк'явіку 2023 року, і на сьогодні він уже функціонує повною мірою. На сьогодні до нього приєдналися 44 держави та Європейський Союз, з яких 41 країна виступає як повноправний учасник, а чотири є асоційованими членами. Реєстр приймає та зберігає заяви, підтверджує докази, проводить класифікацію й категоризацію вимог. Водночас він не розглядає сутність претензій і не визначає їх-

ню вартість – ці функції належать до майбутньої компетенції Міжнародної комісії з розгляду претензій.

Після створення Міжнародної комісії весь масив роботи Реєстру буде передано до її структури. Це означає, що комісія отримує вже сформовану базу даних, яка стане фундаментом для подальшого оцінювання, визначення розміру компенсацій і винесення остаточних рішень відповідно до положень Конвенції. Таким чином, Реєстр і комісія становлять два взаємопов'язані етапи єдиного процесу – від збору доказів до їх юридичного опрацювання й ухвалення рішень щодо компенсацій.

Сама ж Міжнародна комісія з розгляду претензій, як уже зазначалося, буде створена в межах РЄ на основі відкритої конвенції. Хоча вона формуватиметься в інституційних рамках Ради Європи, комісія матиме статус незалежного органу, що забезпечує її автономність у прийнятті рішень та виконанні своїх завдань. Такий підхід дозволяє поєднати інституційну підтримку європейської організації з гарантіями незалежності та неупередженості в роботі.

Особливістю майбутньої Конвенції є її відкритий характер. Це означає, що вона не обмежується лише державами-членами Ради Європи. До неї зможуть приєднатися й будь-які інші держави, Європейський Союз, а також регіональні інтеграційні організації. Проект Конвенції передбачає можливість підписання документа всіма державами-членами РЄ, учасниками дипломатичної конференції, а також державами, які голосували за резолюцію Генеральної Асамблеї ООН від 14 листопада 2022 року щодо відшкодування за агресію проти України.

Психологія для суспільства:

визначення розміру психічної (моральної) шкоди, заподіяної російською військовою агресією

► ЗАКІНЧЕННЯ. Початок у № 21

Рани, завдані Українському народу, протягом останнього тисячоліття не встигали гоїтися впродовж періоду життя кожного покоління, зазнаючи все нових уражень. Змінювалися їх глибина, обсяг, інтенсивність, поширення та інші величини, однак незмінною залишалася агресивна експансія численних завойовників України, кінцевою метою якої завжди було повне знищення українського населення для наступного оволодіння їхнім місцем мешкання на планеті Земля. Це змушувало наших співвітчизників рятувати своє життя на більш безпечних землях усіх інших континентів світу. Рідні для українців землі цим самим визнавалися непридатними для збереження життя як власного, так і майбутніх поколінь.

Сергій БОЛТІВЕЦЬ,

психолог-експерт вищого кваліфікаційного класу
Центру психофізіологічної експертизи при
ДП «Головний навчально-методичний центр Держпраці України»,
професор, доктор психологічних наук

Відшкодування моральної шкоди, завданої російською агресією

Психологи вже привертати увагу до тієї психічної шкоди, яку заподіює ксеноманія як особистісне узалежнення, розлад здатності до самоздійснення людини й патохарактерологічний розвиток особистості. Позбуваючуть її усебіч, українське суспільство й кожна людина в ньому для відшкодування моральної шкоди, заподіяної російською військовою та іншою гібридною агресією проти українців з метою знищення усіх разом з Українською Державою, має виходити з власного національного законодавства та створення для цього необхідних національних умов. Так, алогізмом, що порушує закони логічного мислення, є задум створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України для притягнення росії до відповідальності при відсутності відповідного народного трибуналу в Україні. Народного трибуналу в Україні немає, але міжнародний декларується, – між народами без народів?

Саме тому основою відшкодувань є власна незалежна національна оцінка справедливого розміру відшкодування всіх видів заподіяної шкоди і в окремий спосіб – шкоди моральної. Така незалежна національна оцінка ґрунтується на визначеному Декларацією про державний суверенітет України верховенстві, самостійності,

повноті і неподільності «влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах». Такою має бути судова влада України, яка втілює згадану незалежність і є індикатором рівноправності в зносинах із суб'єктами правовідносин як у середині України, так і за її межами. Умови незалежності у визначенні справедливого розміру відшкодування заподіяної моральної шкоди забезпечують знавці психології людини і суспільства, що виступають судовими експертами, фахівцями, носіями спеціальних знань у галузі психології.

Психологічний зміст моральної шкоди

Згідно зі статтею 23 «Відшкодування моральної шкоди» чинного Цивільного кодексу України «особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав». Це не обмежує коло осіб, чиї права були порушені російською військовою агресією проти нашої країни як в Україні, так і в будь-якій іншій країні світу. Зокрема, порушення права людей на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку, які згідно зі статтею 3 Конституції визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, з різною мірою вираженості цілковито охопили все населення України від фізичного знищення й калічення людей, порушення

їхньої безпеки та недоторканості до припинення честі й гідності. Рівною мірою це стосується біженців з України в інших державах світу та тих громадян інших країн, які зазнали порушень своїх прав у зв'язку з тим, що рятували, надавали притулок, допомогу українським громадянам у захисті їх від російської агресії.

Психологічний зміст моральної шкоди в його правовому значенні окреслено в згаданій статті 23 Цивільного кодексу України. Так, моральна шкода полягає:

- «1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
- 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;
- 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи».

Суд визначає розмір грошового відшкодування моральної шкоди «залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення». Згадане відшкодування у визначеному судом розмірі здійснюється за рахунок вилучених коштів винної сторони, тобто російської федерації та/або винних її осіб.

Виникнення психічних дисфункцій, що зумовлюють настання моральної шкоди, вивчалось в перші місяці військового вторгнення російської федерації протягом березня–червня 2022 року очолюваною нами групою дослідників в галузі клінічної психології та психіатрії. Результати проведених обстежень, засвідчили, що невротичні розлади виникають під впливом сильного стресу, спричиненого наближенням до місця, де живе або перебуває людина, російських бомбардувальників, початком російського обстрілу ствольною або ракетною

артилерією, падінням балістичної ракети. В узагальненому вигляді невротичні розлади, пов'язані з очікуванням смерті, виникають та загострюються у зв'язку з воєнними діями, терористичними актами, вимушеною міграцією, соціальною незахищеністю, порушенням соціальної адаптації. Багато людей в умовах російської війни проти України встигли отримати психічні травми через бомбардування, втрату рідних чи перебування в тяжких умовах, де вони страждали фізично або психологічно.

Це є одним з найвпливовіших чинників емоційного зараження, яке полягає в значному підсиленні патологічних ефектів невротичного стану кожної людини, пов'язаної з подібними за пережитою ситуацією людьми. Зі значною мірою впевненості можна стверджувати, що зміна людей, з якими разом було отримано травматичний досвід, має важливе значення для зміни самопочуття, настрою та ставлень до себе й інших. На початку російської війни проти України природні реакції людей на небезпеку спрямовувалися на активізацію можливостей виживання, що виявлялися в активному пошуку способів захисту, спілкуванні та обміні припущеннями щодо їх ефективності, метушливості, зайвих дійх і вчинках.

Природні реакції людей на небезпеку

Одним з найбільш характерних симптомів цього стану є безперервне стеження за стрічками новин в інтернеті, повідомленнями по радіо та телебаченні, розповідями як очевидців подій, так і ретрансляторів розповідей інших. Але через деякий час наставала апатія, стан виснаженості, відсутності сил. Людина стримує всі емоції, не плаче, інколи не відчуває болю. Проте психіка не може перебувати в цьому режимі постійно. Протягом певного часу психіка відновлює достатній енергетичний потенціал, а пережиті події відновлюються у свідомості в умовній, а тому в більш безпечній формі. Це дає змогу поступово повертатися до звичайного життя з урахуванням нових обставин, сприятливість яких безпосередньо пов'язана з виплатою справедливого й достатнього для лікування та психологічної корекції грошового відшкодування.

Частково одержані нами результати було представлено в статті «Обсесивно-компульсивні розлади очікування смерті внаслідок воєнного геноциду українського на-

селення», яку ми невідкладно опублікували в американському журналі «Психічне здоров'я і життєздатність людини» для привернення уваги до необхідності міжнародної допомоги постраждалим українцям. Однак загальна військова й гуманітарна допомога Україні з боку США та інших країн не звільняє російського агресора та безпосередніх виконавців злочинів від усіх видів відповідальності, включаючи необхідність відшкодування заподіяної моральної шкоди в індивідуальному порядку на підставі визначених судами належних психологічних обґрунтувань її розмірів.

Відшкодування моральної шкоди і тривалість життя людини

Відшкодування заподіяної моральної шкоди безпосередньо впливає на тривалість життя людини, а отже, його невідкладність має підтвержене психологічне й медичне значення для збереження життя. Так, Ноттінгемське дослідження невротичних розладів виявило явища передчасної смертності в людей з розладом особистості, а тому зволікання з лікуванням та відновленням сприятливих умов є порушенням права на життя людини й права на відшкодування заподіяної моральної шкоди.

Як встановлено пунктом 3 вже згаданої статті 23 Цивільного кодексу України, «Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування,

а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення». Цим самим багатоманітність чинників як заподіяння, так і психофізіологічних наслідків моральної шкоди є невичерпною і потребує щоразу індивідуальної оцінки.

У випадку моральної шкоди, що стала наслідком російської військової агресії в її індивідуальних психофізичних проявах вимушеної зміни життєвого функціонування кожної людини ми вбачаємо два підходи до визначення її розміру, які потребують поєднання. Так, оскільки основною методологією психології є ненастанність розвитку психічного, який ніколи не закінчується, поки триває життя, психологічній оцінці підлягає як попередній, так і весь наступний період життєвого функціонування, тобто період до настання змін, заподіяних моральною шкодою, і наступний за ним період у його проекції на все наступне життя. Так, оскільки моральна шкода згідно з пунктом 5 статті 23 ЦК України відшкодовується одноразово, то визначення її розміру має враховувати всі вже наведені «глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації», які, як ми відзначили, ніколи не закінчуються. Їх основною властивістю є розвиток, який позначає виключно процес змінюваності безвідносно до якісних характеристик, тобто як їх можливе покращення, так і погіршення.

Наприклад, поставимо запитання про душевні і фізичні страждання 12-річної дівчинки, яка внаслідок російського бомбардування втратила ногу: чи завершаться вони з наданням їй медичної та психологічної допомоги безпосередньо після порятунку і що відчуватиме людина все майбутнє жит-

Наслідки воєнних злочинів збройних сил російської федерації.

Таблиця 1

№	Причина загибелі неповнолітніх	Кількість загиблих	% від загальної кількості
1.	Бомбардування та обстріли шкільної інфраструктури	166	68,3
2.	Росіяни розстріляли в цивільних автомобілях, на яких родини намагалися виїхати в безпечні місця	36	14,8
3.	Були вбиті прицільним пострілом військових рф	17	7,0
4.	Загинули під час евакуації колон «зеленими коридорами», які, незважаючи на попередні домовленості, розстріляли російські військові	13	5,3
5.	Підірвалися від детонації бойових снарядів	6	2,5
6.	Померли, не дочекавшись медичної допомоги під завалами	5	2,1
Всього:		243	100

тя, коли настане час виходити заміж, народжувати та ростити дітей, у зрілому, літньому й поважному віці? Чи є кінцевими й вичерпними страждання людей які втратили рідних? Відповіді на ці питання ми вбачаємо у здійсненні психологічних експертиз, які охоплюватимуть ймовірні наслідки заподіяної шкоди в онтогенезі, а отже, перешкоджатимуть ціложитєвому функціонуванню особи, що постраждала, які цілковито можуть нею не усвідомлюватися. Зокрема, чи може дитина повною мірою усвідомлювати ціложиттєві наслідки свого каліцтва, депортації, сексуального насильства? Чи може людина, яка втратила рідних, передбачити майбутні душевні страждання на різних вікових етапах свого життя?

Щодо категорії геноциду

Категорія геноциду, крім кримінальної, має й моральні наслідки. Згідно з пунктом 4 вже згадуваної статті 23 ЦК України, «Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування». У випадку воєнних злочинів відшкодування моральної шкоди так само не повинно залежати від всіх інших видів репарацій, реституцій, контрибуцій, сатисфакцій та компенсацій. Насамперед це стосується воєнних злочинів, завершеними наслідками яких стала втрата людських життів.

За період перших місяців війни станом на 1 червня 2022 року нами узагальнено наслідки воєнних злочинів російської федерації із зазначенням причин загибелі неповнолітніх, які ми наводимо нижче в таблиці 1.

Як видно з таблиці 1, воєнні злочини військових російської федерації полягають як у тотальному знищенні всього українського населення, включаючи й неповнолітніх, осіб з інвалідністю, так і будь-яких інших категорій населення, для яких немає винятків – російське заперечення права на життя охоплює всіх живих жителів України.

Розглядаючи моральну шкоду як загальну, визначену законодавством України категорію, а психічну шкоду як її індивідуальні психофізіологічні й психофізичні виміри, на наш погляд, для розслідування та судового розгляду російських воєнних злочинів необхідне здійснення посмертної судово-психологічної експертизи жертв геноциду українського населення. Але якщо започаткований дослідниками Центру запобігання вчиненню суїциду міста Лос-Анжелес у 60-х роках ХХ століття метод посмертної судово-психологічної експертизи стосувався виключно реконструкції життєвих обставин та психологічних чинників, які могли сприяти вчиненню самогубства, то у випадку визначення розміру моральної шкоди, заподіяної російським геноцидом українців, категорія моральної шкоди стосується збитків і страждань, заподіяних усій українській нації втратою майбутнього найкращих її доньок і синів, серед яких – генії і таланти її майбутнього духовно-інтелектуального розвою.

Грошовий еквівалент душевного самопочуття

Для найбільшої нашої відстороненості від об'єкта вивчення – психологічної експертизи розмірів грошового відшкодування моральної шкоди внаслідок втрат, завданих російською військовою агресією, чутливих для всіх українців в нашій країні та за її межами, маємо вдатися до зіставлення дослідницьких результатів і висновків щодо них в інших державах світу. Найбільш узагальнені психологічні висновки щодо співвіднесення кількості грошей із самопочуттям людини в різних країнах світу, зокрема у взаємозв'язках щастя, психічного і фізичного здоров'я, ролі грошей, соціального статусу та інших чинників у 80-х рр. ХХ ст. здійснив англійський психолог М. Аргайл, серед яких найважливішим для методології визначення розміру психічної (моральної) шкоди в судово-психологічній експертизі є такий висновок: «Вплив кількості грошей на відчуття щастя має декілька аспектів. У процвітаючих країнах відповідна кореляція незначна, хоча для тих, хто має прибуток, рівень якого розташований у нижній частині шкали, вона виражена сильніше. В бідних країнах вказана залежність набагато значущіша».

Таким чином, чим бідніша людина в будь-якій країні, тим більшою мірою її самопочуття пов'язане з розміром відшкодування заподіяної їй психічної (моральної) шкоди. Чутливість бідної людини до розміру грошового відшкодування незрівнянно більша, аніж осіб із середніми й великими прибутками, і ця чутливість корелює з якістю її психічного здоров'я. «Гроші, – за висновком М. Аргайла, – задовольняють наші базові потреби, але цим їх вплив не обмежується; вони повинні задовольняти ширший діапазон потреб. Крім того, їм притаманна символічна цінність і вони виконують роль запасу, який дає певну можливість оволодівати подіями». Цим самим відсутність або наявність грошей, їх кількості є еквівалентом психічного стану людини у співвіднесенні з усвідомленням її можливостей задовольнити насамперед свої базові потреби, скористатися запасом певності у владі над майбутніми як очікуваними, так, особливо, неочікуваними, раптовими подіями, впливає на рівень неспокою і тривоги з приводу цих життєвих подій, що безпосередньо пов'язано з психічними чинниками, які впливають на загальне життєве функціонування й соматичний стан.

«Показники психічного нездоров'я, – як відзначає далі згаданий М. Аргайл, – виявлені «Загальним опитувальником здоров'я», були нижчими, якщо в референтних групах (тобто серед людей подібних

видів занять, прибутків тощо) відмінності в прибутках були більші; хоча зі зростанням останніх цей ефект слабшав. Аналогічна закономірність виявлялася, коли прибутки цієї групи змінювалися, що пояснюється, вірогідно, можливістю покращення ситуації».

Як видно з наведених психологічних узагальнень, загальний психосоматичний стан людини і її життєве функціонування безпосередньо пов'язане з усвідомленням власного співвіднесення з можливостями, які містить у собі як символічний, так і реальний грошовий еквівалент оволодіння життєвими ситуаціями, особливо тими, що потребують повернення до втраченого рівня свого попереднього самопочуття, самоусвідомлення й можливостей власного життєвого самоздійснення. Особливого значення це набуло під час російської війни, яка має на меті тотальне знищення всіх українців. Гроші, утримані з російської федерації, її суб'єктів або російських злочинців, з одного боку, вичерпують майбутні можливості росіян іти в Україну вбивати й грабувати українців, а з іншого становлять собою інструмент оволодіння тими змінюваними життєвими ситуаціями, для яких вони можуть становити вичерпну або хоча б часткову ефективність.

Висновки

Розвиток психологічного знання в сучасному світі, включаючи Україну, та сподівання незліченної кількості поколінь українського народу покласти край його систематичному знищенню протягом більшості періодів відомої нам історії, покладає на нинішнє й майбутні покоління українців спільно з іншими морально розвиненими та відповідальними народами відповідальність здійснення цих очікувань справедливості й захисту людського життя та здоров'я, майна, свободи, честі й гідності, недоторканності і безпеки. Убивці мають бути знищені, насамперед засобами позбавлення їх можливостей нищення українців, що єдине призведе до початку гоєння роз'ятрених нинішньою російською війною проти України тисячолітніх ран тою мірою, якою можливо є компенсація заподіяної шкоди. Повномасштабне російське вторгнення з метою повного знищення українців як нації в політичному, суспільному і духовно-культурному сенсі та етносу в індивідуально-психофізичному вимірі, зумовило необхідність належної відсічі ворогові та створення умов, які б

не лише зупинили знищення людей, їхнього житла і майна, але й унеможливили це в майбутніх тисячоліттях з усіх причин, здатних протидіяти російському геноциду українців.

До однієї з цих важливих умов майбутньої безпеки належить матеріальне відшкодування росіянами заподіяної українцям та громадянам інших, прихильних до України держав, чий життєвий лад був змінений під впливом російської війни, як матеріальної, так і моральної, а отже, психічної шкоди. Повномасштабне російське відшкодування заподіяної шкоди, зокрема моральної, а отже психічної, ще не було поставлено за мету, досягнення якої є одним із найважливіших засобів попередження російської агресії в майбутньому. Нашим обов'язком є піднести це питання, розкрити й реалізувати його, забезпечуючи справедливе відшкодування для нинішнього і майбутніх поколінь українців та інших народів, яким росіянами було заподіяно шкоду, за рахунок РФ в її нинішній формі, у формах її майбутніх метаморфоз, включаючи поділ на окремі державоподібні утворення або об'єднання в міждержавні альянси, та особливо – за рахунок індивідуальної відповідальності кожного росіянина. Обов'язком справедливості є створення прецеденту пропорційно відповідного розв'язання питання про наслідки розв'язування війни, яке не може обмежуватися лише нинішнім поколінням росіян, оскільки вчинення будь-якого геноциду спричиняє депопуляцію відповідного, в даному випадку українського, народу.

Виходячи з цього, наш народ повинен мати можливість відновлювати заподіяні йому втрати за рахунок стількох поколінь

винної сторони, стільки потрібно для відновлення попередньої чисельності знищеного населення та повного відшкодування заподіяної йому моральної (психічної) шкоди. Це має послужити прикладом того, що кожна нація, незалежно від того, чи позиціонує вона себе політичною чи етнічною, вже на етапі зазіхання на будь-яку форму військової агресії її держави щодо інших народів, нестиме персональну, а не тільки політичну, відповідальність, і не лише в нинішньому, але і в майбутніх поколіннях. Прецедент багатопокілінного відшкодування росіянами заподіяної шкоди іншому народові, в нашому випадку – українському, стане одним із політично-психологічних запобіжників виникнення наміру розв'язання майбутніх воєн так само, як до цього часу уявлення про наслідки ядерної війни на прикладі Хіросіми і Нагасакі поки що утримують від застосування ядерної зброї.

Київська пам'ятка давньоукраїнської юридичної думки початку XI століття «Правда Руська», чинність якої поширювалася на Новгородську землю та інші князівства, не має прототипу, що свідчить про власну правову волю, її незалежність в утвердженні права на життя, а отже, життєздатність давніх українців має бути відроджена нині. Важливою складовою цієї життєздатності є усталена в правовій свідомості давніх українців оцінка розмірів моральної (немайнової) шкоди, як таких, що вдвічі перевищують матеріальні збитки. І це необхідно враховувати в майбутньому. Власне, мораль етимологічно означає те, що завмерло і є непорушним, а тому моральна шкода має моральне, тобто усталене, випробуване й виправдане

багатьма поколіннями «справедливців» співвідношення у визначенні необхідного розміру відшкодування. Масштабне знищення українців протягом XX і попередніх століть зумовлює виникнення страждань у кожної моральної людини й саме це спонукає народи світу, їх держави та парламенти визначати Голодомор українців через багато десятиліть. Попередження нинішніх і майбутніх моральних страждань полягає в запровадженні механізмів компенсації заподіяної шкоди в її матеріальному, тобто грошовому, еквіваленті, що в поєднанні з кримінальним покаранням воєнних злочинців, становить собою відшкодування, яке може певною мірою відновити довіру постраждалих до справедливості як основної моральної категорії виживання людства й переконання в тому, що вірогідність повторення страждань значною мірою зменшилася, якщо не зникла цілком, як це вже сталося за наслідками виконання вироків Нюрнберзького трибуналу.

Основою відшкодувань є власна незалежна національна оцінка справедливого розміру відшкодування всіх видів заподіяної шкоди і в окремий спосіб – шкоди моральної. Основною методологією психології є ненастанність розвитку психічного, який ніколи не закінчується, поки триває життя. Виходячи з цього, психологічній оцінці підлягає як попередній, так і весь наступний період життєвого функціонування, тобто період до настання змін, заподіяних моральною шкодою, і наступний за ним період у його проекції на все наступне життя. Здійснення психологічних експертиз має охоплювати ймовірні наслідки заподіяної шкоди в онтогенезі, а отже, проєктивну оцінку ціложиттєвого функціонування особи, що постраждала, які цілковито можуть нею не усвідомлюватися.

У випадку визначення розміру моральної шкоди, заподіяної російським геноцидом українців, категорія моральної шкоди стосується збитків і страждань, заподіяних усієї українській нації втратою майбутнього найкращих її доньок і синів, серед яких – генії і таланти її майбутнього духовно-інтелектуального розвою. Проші, утримані з російської федерації, її суб'єктів або російських злочинців вичерпують майбутні можливості росіян іти в Україну вбивати й грабувати українців, а з іншого боку, для осіб, які постраждали, є компенсаторним інструментом оволодіння тими змінюваними життєвими ситуаціями, для яких вони можуть становити вичерпну або хоча б часткову ефективність в межах можливого.

Постулати кримінального законодавства та їх інтерпретація в практичній діяльності

Якісне застосування положень кримінального законодавства є ключовим чинником забезпечення законності, справедливості та ефективного функціонування системи кримінальної юстиції. Саме від належної реалізації норм кримінального права значною мірою залежить охорона прав і свобод особи, а також захист основних суспільних цінностей і благ, ефективне впровадження кримінально-правових заходів. Водночас неточне застосування кримінально-правових норм здатне негативно позначитися на зазначених процесах, що, в свою чергу, обмежує ефективність функціонування системи кримінальної юстиції. Своїми міркуваннями з цього приводу ділиться доктор юридичних наук, доктор теології, професор, член-кореспондент НАПрНУ, заслужений діяч науки і техніки України Євген СТРЕЛЬЦОВ.

«Безкарність – найбільше захочення злочину».
Марк Туллій Цицерон

Загалом по темі

Кримінальне законодавство України, або, як визначено в частині першій статті 3 Кримінального кодексу (далі – КК), законодавство про кримінальну відповідальність, становить, власне, сам цей кодекс України, який ґрунтується на положеннях Конституції України, а також на загальноновизначених принципах і нормах міжнародного права. Це законодавство з огляду на притаманну йому галузеву специфіку унормовує суспільні відносини в сфері боротьби зі злочинністю, формуючи нормативну основу для державної та суспільної реакції на найбільш небезпечні діяння, які визнаються кримінально протиправними посяганнями. Особливої уваги заслуговує положення частини третьої зазначеної статті КК, відповідно до якого: «кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом». Це положення чітко окреслює основну роль кримінального закону, що полягає в правовому забезпеченні протидії кримінально-протиправним посяганням. Водночас важливо наголосити, що кримінальне законодавство не повинно розглядатися як «всепереможний» засіб, здатний самостійно вирішити всі соціальні проблеми. Його функціонування є лише одним з елементів складного механізму системи кримінальної юстиції. Разом із тим не менш важливим є й те, що саме кримінальне право є тою правовою платформою (базою), яка легітимізує застосування найсуворіших примусових заходів до осіб, винних у вчиненні кримінально протиправних діянь (Стрельцов Є. Л. Рациональний дискурс про кримінальне право: монографія. Київ: Юрінком Прес, 2024. 468 с.).

Сам же Кримінальний кодекс, у певному сенсі, може бути образно представлений як довідник небезпечних «хвороб», в якому визначено загальні підходи до розуміння його положень, види та конкретні ознаки таких «хвороб», а також види можливих «ліків», які потрібно (можливо) застосовувати для «лікування» цих «хвороб». Наявність такого «довідника» має надзвичайно важливе значення, адже за умови його належної якості, він забезпечує основу для точного визначення «діагнозу». Водночас, остаточне встановлення «діагнозу» та «лікування» «хворої» особи відбувається завдяки здійсненню всієї сукупності взаємопов'язаних дій, починаючи з первісних кроків встановлення ознак «захворювання», що створює передумову для призначення ефективного «лікування». Такий комплекс заходів – й остаточний «діагноз», й остаточне «лікування» – покликаний сприяти соціальному «оздоровленню» такого хворого, «оздоровленню» загальної обстановки в суспільстві. У разі ж, якщо цей механізм функціонує неефективно, «діагноз» не встановлюється належним чином, «лікування» не дає очікуваних результатів, і як наслідок цього «хворий» перетворюється в «хронічного носія хвороби», з усіма відомими наступними негативними наслідками. У цьому контексті цілком доречною є аналогія з профілактичною медициною, логіка якої передбачає послідовність: встанов-

лення симптомів → постановка діагнозу → призначення лікування → здійснення профілактичних заходів → відновлення «здоров'я» як особи, так і суспільства в цілому. Таку ж послідовність можна, в образному сенсі, застосувати й до функціонування системи кримінальної юстиції, в межах якої кримінальне право виступає дуже важливою складовою – «діагностичним» довідником всього такого «ланцюга» забезпечення соціального «здоров'я» хворої особи та суспільства (Стрельцов Є. Л. «Діагностичний» довідник з кримінального права: зміст та спрямованість. ЮВУ, 2020, № 38, с. 12–18; № 39, с. 16–22). У зв'язку з цим, по-перше, важливо усвідомлювати значення такого «довідника», а по-друге, звернутися безпосередньо до основних його положень – чинного КК.

Почнемо з відомих постулатів

Предметом законодавства, як на рівні окремої галузі, так і в межах усієї системи законодавства є сукупність якісно однорідних суспільних відносин, що регламентовані нормами відповідного законодавства, – перший постулат. Саме предмет законодавчого регулювання, і на цьому слід особливо наголосити, визначає, на яку групу суспільних відносин спрямовано вплив конкретної галузі законодавства. Такі суспільні відносини для кожної галузі права повинні мати однорідний (типовий) характер, відігравати суттєву роль у процесах суспільного розвитку та об'єктивно потребувати нормативного врегулювання. Відповідно до частини другої статті 1 КК, саме в даному кодифікованому нормативно-правовому акті визначено коло суспільних відносин, які є предметом цього законодавства. Йдеться про: суспільно небезпечні діяння, що визнаються кримінальними правопорушеннями, а також про покарання, які застосовуються до осіб, винних у їх вчиненні. Саме кримінальне правопорушення та покарання становлять центральні інститути кримінального права.

Наступним постулатом є розуміння того, що предмет конкретної галузі законодавства, зокрема кримінального, значною мірою визначає її завдання. В цьому контексті завдання Кримінального кодексу закріплено в частині першій статті 1, де зазначено, що метою даного кодифікованого акту є «правове забезпечення охорони» найважливіших соціальних цінностей і благ від кримінально протиправних посягань, а також забезпечення миру та без-

пеки людства й запобігання кримінальним правопорушенням.

Предмет і завдання кримінального законодавства безпосередньо зумовлюють його основну функцію, тобто визначають суспільне значення цієї галузі права (академік М. І. Бажанов). У цьому контексті важливо звернути увагу на одне принципово важливе положення: вся система законодавства України, як і кожна її галузь, виконує загальнорегулювальну функцію, яка полягає в унормуванні суспільних відносин, що потребують правового впорядкування. Водночас кожна галузь законодавства, відповідно до специфіки власного предмета та завдань, виконує також специфічну, «власну» функцію. Так, для кримінального законодавства такою узагальненою функцією виступає охоронна функція (Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-е вид., переробл. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2005, с. 10).

Реалізація цієї охоронної функції здійснюється, передусім, шляхом застосування імперативних норм, тобто таких, що «...прямо визначають правила поведінки та виражаються в категоричних розпорядженнях держави... та регулюють правовідносини, що мають виключне та особливе значення для держави чи суспільства...» (Верховний Суд пояснив, які норми права України є «імперативними». URL:pravo.ua/verkhovnyi-sud-poyasniv-yaki-normy-prava-ukrainy-ie-imperativnyumy/). Більше того, імперативні норми не просто становлять кількісну більшість у структурі кримінального законодавства, а є його фундаментальною складовою – «серцевиною», з якою логічно узгоджуються інші норми кримінального права (Мітрофанов І. І. Норма та стаття закону про кримінальну відповідальність:

проблеми співвідношення. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2011, № 1, с. 54 – 59. URL: vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenci/13.pdf).

Таким чином, до загальної характеристик кримінального законодавства належить, насамперед, встановлення заборонених моделей (шаблонів) поведінки особи, а також визначення підстав кримінальної відповідальності в разі порушення таких заборон, якщо діяння містить склад кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 3 КК України). Виходячи з цього, метод кримінального законодавства слід розглядати як основний юридичний засіб впливу на предмет кримінально-правового регулювання, що спрямований на реалізацію його основної функції – охоронної, з метою досягнення визначених законодавством завдань.

Аналіз взаємопов'язаної «сукупності» характеристик кримінального права та розуміння їх сутності дає підстави стверджувати, що сутнісною ознакою кримінального законодавства, якщо розглядати його в традиційному, а не кон'юнктурному, значенні, є саме державний примус. У цьому контексті решта інших обставин, зокрема ті, що стосуються різних форм звільнення особи від кримінальної відповідальності (покарання), а також пошуку інших «компромісних» моделей застосування цього законодавства, не змінюють його сутності. Вони мають слугувати засобами забезпечення справедливості (у філософському вимірі) та законності (в правовому розумінні) застосування примусу, а тому не можуть розглядатися як додаткові функції (підфункції). Їх слід трактувати як підстави та умови застосування кримінального законодавства (Стрельцов Є. Л. Основна функція кримінального права: підстави та умови реалізації. «IUS PUNIENDI: голоси епох в суголоссі днів до 85-річчя від дня народження академіка М. І. Панова

(in memoriam)». Круглий стіл. Юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 27 вересня 2025 року, с. 6-12). Таким чином, можна узагальнити сутність викладених положень у формі метафоричного вислову: «Сутність кримінального права – у примусі; а його справедливості і законності – у межах цього примусу».

Форма вираження кримінально-правових приписів

Наступне питання пов'язане з тим, як зазначені положення отримують своє закріплення в так званому письмовому вигляді кримінального законодавства – у формі кримінально-правового припису (в широкому розумінні цього поняття). Загалом кримінально-правовий припис, що містить визначення конкретної забороненої кримінальною нормою поведінки (диспозиція), а також заходи кримінально-правового характеру (санкції), які наступають (можуть наступити) в разі порушення цієї заборони, реалізується через текст кримінально-правової норми. В цьому тексті, і це слід враховувати, відображена офіційна пози-

ці органів, бо встановлює необхідність застосування положень відповідної норми в разі вчинення кримінально-протиправного посягання. Нарешті, цей текст має й ще одного «адресата» – суспільство в цілому, виконуючи певну морально-превентивну роль. Він інформує, що в державі та суспільстві визнаються певні цінності, посягання на які неприпустимі, а також демонструє заходи, які будуть або можуть бути застосовані до осіб, котрі вчинять такі дії.

У будь-якому разі можна стверджувати, що кримінально-правова норма є особливою формою соціального буття права, в якій концентрується воля держави, моральний досвід суспільства, а також, так би мовити, раціональна оцінка меж допустимого і забороненого. Така норма, в ідеалі, є (чи повинна бути) одночасно продуктом людського розуму та його коректором, оскільки саме вона визначає, що суспільство визнає справедливим, а що – суспільно небезпечним.

Слід також зауважити, що кримінально-правова норма не обмежується виключно карою. Вона, принаймні в ідеалі, відображає етичні засади спільноти, втілюючи

льоване в письмовій формі, зафіксоване в тексті кримінального закону, адресоване невизначеному колу осіб та забезпечене державним примусом у разі його порушення.

Співвідношення кримінально-правової норми й статті КК

У контексті розгляду кримінально-правової норми необхідно звернути особливу увагу на ще одне важливе питання – проблему співвідношення кримінально-правової норми та статті Кримінального кодексу. Не вдаючись у деталізовану, багаторічну і, по суті, перманентну наукову дискусію з цього приводу, доцільно висловити власне бачення даного співвідношення. Передусім слід констатувати, що кримінально-правова норма й стаття КК – це явища взаємопов'язані, але не тотожні. Їх єдність полягає в тому, що вони є відображенням одного й того самого правового явища – кримінального правопорушення (в широкому розумінні цього поняття). Кримінально-правова норма представляє собою узагальнене правило поведінки, що встановлює заборону на вчинення певного діяння. Водночас сама по собі вона (її положення) лише визначає таку заборону та не може змусити особу діяти відповідним чином, що вимагає її офіційного закріплення в тексті закону, щоб набуті нормативно-обов'язкового характеру.

Саме тому включення кримінально-правової норми до складу статті Кримінального кодексу, присвоєння їй відповідного номера, структурування у вигляді частини, пункту тощо – і є актом офіційної легалізації норми, внаслідок чого вона перетворюється на юридично обов'язкове правило поведінки. Саме в такому вигляді конкретні діяння розглядаються як формально заборонені, а факт порушення встановленої заборони утворює належну юридичну підставу для притягнення відповідної особи до кримінальної відповідальності. Отже, кримінально-правова норма виступає змістом кримінального закону та може офіційно існувати лише у формі кримінального закону, або, інакше кажучи, стаття КК є юридичною формою закріплення кримінально-правової норми.

Варто нагадати, що саме в диспозиції кримінально-правової норми, закріпленій у відповідній статті Кримінального кодексу та структурно організованій у вигляді статті або її частини, визначено склад кримінального правопорушення. Саме наявність цього складу в діянні особи є юридичною підставою для притягнення її до криміналь-

В Україні, як відомо, в диспозиції визначається саме кримінально-протиправне посягання, без персоніфікації «адресата» правового припису.

ція законодавця (держави) стосовно «його бачення» суспільно небезпечної поведінки, що визнається кримінально-протиправним посяганням, а також примусових державно-правових заходів, які слід застосовувати в разі порушення встановленої заборони.

Варто звернути увагу, що в різних державах положення, викладені в диспозиції, мають різні зовнішні форми свого виразу. В Україні, як відомо, в диспозиції визначається саме кримінально-протиправне посягання, без персоніфікації «адресата» правового припису. Саме така форма опису кримінально-протиправного посягання викликає певні дискусії щодо того, до кого адресований цей «текст». На мою думку, варіант, що використовується в національному кримінальному законодавстві, звернений до «всіх». По-перше, це звернення до особи, яка вчинила кримінально-протиправне посягання, оскільки саме цей припис фактично визначає її подальшу юридичну долю. По-друге, цей текст адресований представникам судових та правоохоронних

суспільні уявлення про добро, зло, гідність і відповідальність. У цьому розумінні кримінально-правова норма має онтологічний вимір, оскільки впливає не лише на зовнішню поведінку індивіда, а й, значною мірою, – на його свідомість, формуючи в особи усвідомлення меж власної свободи. Її сила, в загальному сенсі, полягає не лише в покаранні, а в превентивному впливі, не в репресії, а в структурованому нагадуванні про обов'язок перед іншими членами суспільства. Саме тому кримінально-правову норму доцільно розглядати як символ гармонії між свободою та відповідальністю, в якому юридичне та моральне поєднуються в єдиній системі координат людського буття.

У цьому й виявляється (має виявлятися) поєднання прагнення держави з цілями кримінального законодавства, спрямованими на стримування глибоких соціально-негативних процесів, які відбуваються у суспільстві. У нормативному визначенні кримінально-правової норми це загальнообов'язкове правило поведінки, сформу-

ної відповідальності (ч. 1 ст. 2 КК України). В цілому ж структура чинного Кримінального кодексу України як кодифікованого нормативно-правового акта, відображає логіку систематизації кримінально-правових норм. Загальна частина формує «фундамент» кримінально-правової системи, Особлива частина – це, умовно кажучи, «архітектура» кримінального законодавства: «стіни», «перекриття», «вікна», в яких конкретизуються заборонені моделі поведінки, що становлять суспільну небезпеку. Таким чином, сукупність статей Загальної та Особливої частин КК утворює основу функціонування системи кримінальної юстиції.

Деякі суттєві положення щодо змісту та структури статті Особливої частини КК

Слід розпочати з нагадування, що традиційною структурною особливістю статей Особливої частини Кримінального кодексу України є систематизація в їх межах кількох кримінально-правових норм. Як правило, в частині першій кожної такої статті (яка, відповідно до структури кодексу, позначається як ч. 1), викладено кримінально-правову норму, яка визначає основний (базовий) склад відповідного кримінального правопорушення, тобто описується заборонене діяння, за вчинення якого встановлюється кримінальна відповідальність. У цій нормі також зазначаються відповідні санкції, що застосовуються у випадку порушення вказаної заборони.

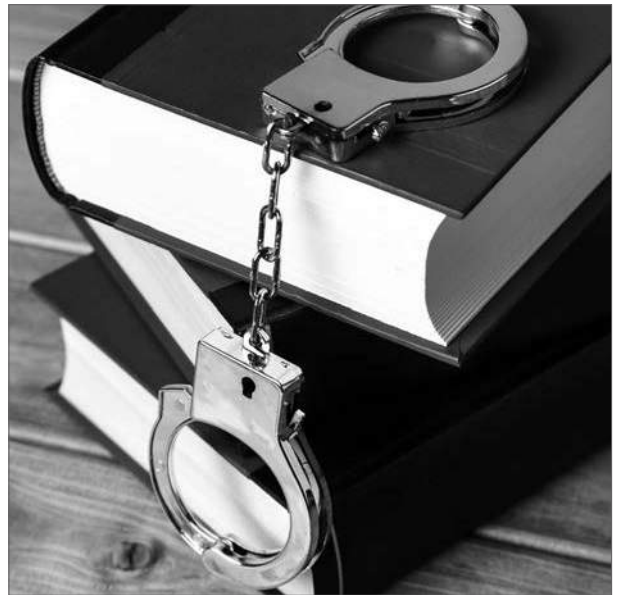
Частина друга статті містить норму, в якій формулюються кваліфікуючі ознаки основного складу злочину – обставини, що підвищують ступінь суспільної небезпеки діяння, і які тягнуть за собою застосування більш суворой санкції. Щодо, частини третьої, то вона передбачає особливо кваліфікуючі ознаки, тобто такі, що свідчать про ще вищий рівень суспільної небезпеки й, відповідно, тягнуть за собою найбільш сувору кримінально-правову реакцію в межах санкцій, передбачених цією ж статтею. У ряді випадків структура статті може також містити інші види кримінально-правових норм, зокрема: норми-дефініції, заохочувальні норми тощо.

Попри це, найтиповішою є така структура статті Особливої частини КК, де в частині першій визначено основний склад кримінального правопорушення, а в наступних частинах – його кваліфіковані та особливо кваліфіковані різновиди. Умовно їх також можна називати «коригуючими ознаками»,

що дають змогу уточнити або деталізувати ознаки відповідного кримінального правопорушення з урахуванням ступеня його небезпечності. Як приклад, доцільно звернутися до статті 127 КК України – «Катування»: в її частині першій наведено основний склад кримінального правопорушення з описовою диспозицією, в якій зазначено, що катуванням є «умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання з метою...»; в частині другій – кваліфікуючі ознаки, зокрема: вчинення діяння повторно, за попередньою змовою групою осіб, а також з мотивів дискримінації (расової, національної, релігійної тощо); в частині третій – особливо кваліфікуючі ознаки, а саме: вчинення дій, передбачених ч. 1 або ч. 2, представником держави, в тому числі іноземної. Цей приклад чітко демонструє, що всі ознаки та обставини, які характеризують одне й те саме кримінально-протиправне посягання, об'єднані в межах однієї статті, яка, в свою чергу, охоплює кілька кримінально-правових норм (частин конкретної статті), систематизованих залежно від ступеня суспільної небезпеки відповідного діяння.

Детальніше про певні складнощі щодо визначення (не визначення) таких положень

У цьому розділі увагу зосереджено на низці суттєвих аспектів, пов'язаних із внутрішньою структурою кримінально-правових приписів. Їх усвідомлення є необхідною передумовою адекватного розуміння та точного застосування норм кримінального законодавства, оскільки йдеться не лише про змістовне наповнення, а й про форму закріплення відповідних положень у тексті Кримінального кодексу. Як було зазначено в попередньому розділі, статті Особливої частини КК України, як правило, містять декілька кримінально-правових норм, об'єднаних навколо одного складу кримінального правопорушення. Однак розташування цих норм у межах статті, їх змістова наповненість, а також взаємозв'язок між частинами статті, нерідко породжують певні складнощі правотлумачення.

Одна з таких проблем пов'язана зі встановленням наявності кримінально-протиправного посягання, визначеного в Особливій частині КК. Наприклад, як розцінювати ситуацію, коли, внаслідок певних обставин, частина перша статті КК, в якій традиційно закріплюється основний (базовий) склад кримінального правопорушення, втрачає свою чинність (наприклад, у зв'язку з декриміналізацією) або не охоплює діяння, вчинене особою? В такому випадку виникає необхідність з'ясувати правовий статус «наступних» частин цієї ж статті (похідних кримінально-правових норм), тобто кваліфікованих або особливо кваліфікованих складів, що містять додаткові (обтяжуючі) ознаки. Це, своєю чергою, зумовлює запитання: чи можуть ці кваліфіковані склади існувати автономно, як самостійні кримінальні правопорушення, в разі відсутності основного (базового) складу у відповідній статті? Або, іншими словами: чи допустиме кваліфікування діяння на підставі ч. 2 або ч. 3 статті КК в ситуації, коли ч. 1 цієї статті втратила чинність або не охоплює вчинене діяння? У межах традиційного доктринального підходу вважається, що «зникнення» основного складу кримінального правопорушення тягне за собою й втрату чинності (юридичної сили) похідних-кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів.

Враховуючи подальший аналіз цієї проблематики, доцільно навести низку аргументів на підтримку такої позиції. У кримінальному праві діє фундаментальний принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege* (немає злочину й покарання без вказівки в законі). Це означає, що в разі виключення базового складу з КК або відсутності його

ознак у вчиненому діянні, так звані «корегуючі» склади (кваліфіковані чи особливо кваліфіковані склади) не можуть існувати самостійно, якщо законодавець не передбачив їх у вигляді окремих норм із власною базовою структурою складу правопорушення. Додатково слід враховувати, що кваліфіковані склади не мають самодостатньої конструкції, оскільки вони функціонують як надбудова над основним складом, зокрема через додавання до нього обтяжуючих ознак, які в кожному конкретному випадку офіційно визнаються кваліфікуючими.

Таким чином, у разі відсутності основного складу кваліфікуючі ознаки фактично «відірвані» від своєї «основи» і юридично не мають кримінально-правового значення. Ілюстративним прикладом тут може слугувати аналогія з медичною практикою: за відсутності діагнозу «пневмонія» неможливо поставити діагноз «пневмонія з ускладненнями». На завершення варто послатися на ще одне концептуальне положення, що знаходить своє місце в правовій доктрині: *nullum crimen sine fundamento* – немає злочину без підстави (основи), або кажучи інакше: немає основного злочину – немає й похідного. Це положення потребує обов'язкового врахування як при нормотворенні, так і при правозастосуванні.

Ще однією важливою обставиною, що потребує окремої уваги в межах аналізу кримінально-правових норм, є наявність окремих положень і визначень всередині частин статей Кримінального кодексу України. Одним із напрямів відповідного дослідження є встановлення та розмежування кримінально-правових приписів залежно від їхньої форми – як одиничних або множинних, що в загальному контексті охоплюється положеннями теорії множинності кримінальних правопорушень. Зазначене знайшло нормативне відображення в розділі VII КК України «Повторність,

сукупність та рецидив кримінальних правопорушень». У загальному розумінні під множинністю кримінальних правопорушень слід розуміти вчинення особою двох або більше одиничних кримінальних правопорушень, кожне з яких містить самостійний склад і може виступати окремою підставою для кримінальної відповідальності. Такий підхід підтримується як у теорії кримінального права, так і в практиці його застосування (див.: Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. Є. Л. Стрельцова. Х.: Одісея, 2009. С. 163).

Водночас, одиничним кримінальним правопорушенням визнається діяння, відповідальність за яке передбачена окремою кримінально-правовою нормою, зазвичай викладеною в одній частині статті Кримінального кодексу. Утім, це питання залишається складним як у теоретичному вимірі, так і в контексті практичного правозастосування, що зумовлює потребу в його детальному аналізі. Зазначені особливості мають встановлюватися з урахуванням змісту відповідної кримінально-правової норми, що нерідко впливає з розуміння закріпленого текстуального визначення правопорушення.

Одним із напрямів такого аналізу є розмежування одиничних кримінальних правопорушень «всередині» на одиничні прості та одиничні ускладнені, а також виокремлення ускладнених правопорушень від сукупності кримінальних правопорушень. У цьому контексті особливого значення набуває необхідність встановлення того, чи є певне діяння, що має «складний» (комплексний) характер, саме одиничним кримінальним правопорушенням (простим або ускладненим), чи йдеться про сукупність кримінальних правопорушень, кожне з яких має самостійний склад й утворює окрему підставу для кримінальної відповідальності.

Для ілюстрації зазначеного можна звернутися до кримінальних правопорушень проти власності. Так, крадіжка, що визнається як таємне викрадення чужого майна, вважається простим одиничним кримінальним правопорушенням. Натомість кваліфікований грабіж як відкрите викрадення чужого майна, поєднане з погрозою або застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого, а також розбій як напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, класифікуються як ускладнені, але, при цьому, також залишаються одиничними кримінальними правопорушеннями. Інакше кажучи, попри те, що грабіж і розбій у своєму «матеріалізованому» вигляді можуть охоплювати діяння, які водночас мають ознаки посягання не лише на власність, але й на життя чи здоров'я особи, і кожне з яких може розглядатися як самостійне кримінальне правопорушення, законодавець кваліфікує їх як одиничне, але ускладнене кримінальне правопорушення, передбачене окремою частиною статті Особливої частини КК.

У зв'язку з цим під ускладненим кримінальним правопорушенням доцільно розуміти таке правопорушення, що складається з двох або більше кримінально-протиправних діянь, кожне з яких, якщо розглядати його ізольовано, становить самостійне кримінальне правопорушення. Проте внаслідок їх органічної єдності вони утворюють одне одиничне кримінальне правопорушення, що повністю охоплюється ознаками однієї статті (чи частини статті) Особливої частини КК України (див.: Марін О. Множинність кримінальних правопорушень: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 22). Правильне розуміння наведених положень має принципове значення для коректної постановки кримінально-правового «діагнозу», оскільки дозволяє відмежувати ускладнене одиничне правопорушення від сукупності кримінальних правопорушень.

У підсумку слід зазначити, що глибоке усвідомлення змістовно-структурних особливостей статей Кримінального кодексу є необхідною умовою для коректного правозастосування та ефективного використання кримінально-правових норм у практичній діяльності. З урахуванням викладених підходів, доцільно перейти до подальшого аналізу проблематики в наступному розділі публікації.

(Далі буде...)

Коли можлива заміна стягувача у виконавчому провадженні?

Заміна стягувача у виконавчому документі/провадженні можлива на підставі договору відступлення права вимоги, укладеного після ухвалення судового рішення про стягнення заборгованості – ВП ВС.

Договір відступлення права вимоги може бути укладений кредитором після ухвалення судового рішення про стягнення заборгованості, що є підставою для заміни стягувача у виконавчому листі/провадженні. Ухвалення судового рішення про стягнення заборгованості за договором не змінює природи зобов'язання й не створює нового зобов'язання, а лише надає можливість його примусового виконання у процедурах виконавчого провадження.

Суд при розгляді заяви про заміну стягувача має перевірити наявність права вимоги в первісного кредитора та його чинність, але не може виходити за межі процесуального питання і встановлювати недійсність договору відступлення права вимоги, який не визнаний недійсним у встановленому законом порядку. Таких висновків дійшла Велика Палата Верховного Суду.

За обставинами справи на користь позивача рішенням суду стягнуто з ПАТ пеню за договором про приєднання до електричних мереж. Виконавче провадження з примусового виконання цього рішення не відкривалося. Згодом між позивачем і заявником було укладено договір про відступлення права вимоги, за яким останній набув право вимоги грошових сум, стягнутих рішенням суду. На підставі цього договору заявник звернувся до суду із

заявою про заміну стягувача у виконавчому листі.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні заяви, зазначивши, що відступлення права стягувача за рішенням суду шляхом укладення цивільно-правового договору законодавством не передбачено. Надалі у цій справі Велика Палата ВС дійшла висновку, що ухвалення судового рішення щодо стягнення заборгованості за договором не є підставою заміни зобов'язання за договором – новим зобов'язанням за рішенням суду, а лише вказує на охоронний характер таких правовідносин, яким надано захист судовим рішенням. Таке судові рішення не змінює обсягу прав та обов'язків сторін зобов'язання, а тільки підтверджує їх наявність і надає можливість примусового виконання цивільного зобов'язання у процедурах виконавчого провадження.

Оскільки виконання судового рішення є завершальною стадією судового провадження, а відступлення права вимоги допускається на будь-якій стадії судового процесу, то договір відступлення права вимоги кредитор може укласти і після ухвалення судового рішення, яким вирішено спір між сторонами матеріальних правовідносин (зобов'язання), до моменту

виконання боржником зобов'язання або настання інших обставин, що є підставою для його припинення. Незалежно від того, як сторони договору відступлення права вимоги охарактеризували (найменували) наявне зобов'язання: як таке, що належить кредиторів на підставі правочину, чи таке, що випливає із судового рішення, яким вирішено спір з приводу виконання відповідного правочину, – зазначена обставина не змінює правової природи наявного зобов'язання. У зв'язку з наведеним укладення договору цесії після ухвалення судового рішення так само має наслідком заміну сторони в матеріальних правовідносинах.

Під час розгляду заяви про заміну стягувача у виконавчому листі (сторони виконавчого провадження, сторони у справі) суд не може порушити межі судового розгляду і вийти за межі вирішуваного процесуального питання, констатувати (встановлювати) недійсність договору відступлення прав вимоги, який не є нікчемним згідно з імперативним приписом закону або не визнаний судом недійсним за наслідками вирішення відповідного спору. Суд має з'ясувати, чи загалом належало первісному кредиторів право вимоги до боржника станом на момент його відступлення, перевірити чинність вимоги на час звернення до суду з відповідною заявою, а також дослідити, чи закон не встановлює заборони на відступлення права вимоги в конкретних правовідносинах.

У цій справі обставин, які б підтверджували перехід права вимоги від первісного стягувача до заявника, суди в справі не досліджували і не встановлювали, хоча саме ці обставини мають значення для правильного вирішення згаданої заяви. Отже, Велика Палата ВС дійшла висновку, що оскільки немає процесуальної можливості ухвалити в справі власне судові рішення по суті заяви, то справу необхідно направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Постанова ВП ВС від 10 вересня 2025 року у справі № 369/13444/20 – reyestr.court.gov.ua/Review/130456948. Із цим та іншими правовими висновками Верховного Суду можна ознайомитися в Базі правових позицій Верховного Суду – lpd.court.gov.ua/.

Обмін військовополоненими:

сучасні проблеми та перспективи

З 2014 року Україна гідно тримає оборону від навали жорстокого агресора. Здавалося б, у XXI столітті, коли кожна сфера життя має розвиватися задля задоволення потреб людей, суспільств, натомість тоталітарні держави провокують збройні конфлікти, наносячи непоправної шкоди всьому світу.

Яна ХОЛОД,
юристка, волонтерка

Українсько-російська війна не перша в історії людства. Тому існує міжнародне гуманітарне право (МГП), яким держави мають керуватися, якщо все ж не вдається досягти мирного врегулювання конфлікту. Складовими МГП є міжнародні угоди, конвенції, звичаї, без яких сьогодні наслідки війни були б у рази гіршими. Основними документами вважаються Женевські конвенції 1949 року, підписані в тому числі Україною та Росією. Вони складаються з чотирьох частин: захист поранених і хворих військових на суші; захист поранених, хворих і потерпілих на морі; захист військовополонених; захист цивільного населення. Наразі весь світ спостерігає за цинічними порушеннями цих положень, РФ, зокрема, продовжує утримувати українських поранених без будь-якої медичної допомоги, блокувати гуманітарні коридори, катувати й страчувати без суду й слідства, не визнавати полонених офіційно.

Варто згадати й про Гаазькі конвенції 1907 року, які визначають правила ведення війни. Конвенція про запобігання геноциду (1948 р.), Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998 р.) та інші. На

закладі, Росія порушує майже всі міжнародні акти, що неодноразово підтверджувалося ООН, Спеціальною моніторинговою місією ОБСЄ в Україні, Human Rights Watch, українською прокуратурою та Міжнародним кримінальним судом.

Зокрема, Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) нещодавно оприлюднила звіт незалежної місії експертів щодо поводження РФ з українськими військовополоненими. Міжнародними експертами зафіксовано низку таких порушень, як відмова українським воїнам у наданні статусу військовополонених, натомість називаючи їх «особами, затриманими за протидію спеціальній військовій операції». Цим створюється підстава для незаконного кримінального переслідування за участь у бойових діях. А ще катування, страти та вбивства українців після полону – такою є нища й нещадна практика держави-агресорки.

Давно відомо і звітним цим вчергове підкреслено, що умови утримання українських полонених не відповідають міжнародним стандартам. Вони місяцями перебувають у переповнених приміщеннях без належної медичної допомоги, харчування, зв'язку з родиною та навіть можливостей для гігієни.

Звісно, що держава Україна щодня працює над поверненням наших захисників, цивільного населення та представників ЗМІ. Для цього здійснюються сотні дзвінків, ведуться перемовини, консультації, пошуки. До даного процесу постійно залучені представники Служби безпеки України, Головного управління розвідки МО України, Міністерства внутрішніх справ, Офісу Президента України та міжнародні партнери. Вже є напрацьована практика, коли обміни відбувалися одночасно на території кількох країн (територія України, Республіки Польща, Турецької Республіки, Королівства Саудівської Аравії).

Варто додати, що міжнародні конвенції не регламентують самого механізму обміну військослужбовців під час бойових дій. Стаття 118 Женевської конвенції лише передбачає, що всі полонені комбатанти вони мають бути звільнені з полону та репатрійовані на батьківщину негайно по припиненню бойових дій. Тому під час активної фази війни це питання регулюється неконвенційним механізмом, що напряму залежить від бажання сторін конфлікту це питання вирішувати, шляхом проведення перемовин.

Найскладніше – це комунікація з російською стороною, особливо стосовно повернення видатних командирів. Їм загрожує не лише полон, а й показове ув'язнення, безумовно незаконне. Однак цей процес не зупиняється. Після кожного успішного обміну відразу починається робота над новим.

Загалом же обмін військовополонених не є чимось новим для України. Робота в цій сфері розпочалася ще в 2014 році, проте значних масштабів, зрозуміло, набула вже з лютого 2022-го. Вперше про російсько-український обмін йшлося в «Протоколи за результатами консультацій Тресторонньої контактної групи щодо спільних кроків, спрямованих на імплементацію Мирного плану Президента України П. Порошенка та ініціатив Президента Росії В. Путіна» від 5 вересня 2014 року. Мова про осіб, що перебували в полоні незаконних збройних формувань «ЛНР–ДНР». Можна сказати, що це був успішний досвід, який започаткував позитивну тенденцію звільнення захисників України з полону. Однак у 2015 році після так званих «зривів Мінських домовленостей», обміни скоротилися.

Перший від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну офіційний обмін військовополоненими та цивільними особами відбувся в березні 2022-го. Тоді вдалося повернути 10 військових та 19 українських цивільних моряків із рятувального судна.

Проблеми процесу обміну полоненими

Зрозуміло, що на сьогодні при здійсненні обмінів військовополоненими виникає низка практичних проблем.

По перше, це маніпуляції зі списками військовополонених. Так, представники

росії формують списки керуючись власними інтересами, ігноруючи всі домовленості та навмисно не включаючи військових, які мають звання, володіють цінною інформацією або тих, кого планується «публічно засудити». Тобто під час перемовин сторони обговорюють одні речі, але публічно висвітлюється абсолютно інша картина. Так, наприклад, під час Саміту миру в Швейцарії уповноважений Верховної Ради з прав людини Дмитро Лубінець з представником російської омбудсменки тетяни москалькової обмінялися списками військовополонених та обговорили наявні гуманітарні питання. Та вже увечері того ж дня росія опублікувала новий список військовополонених, яких Україна, нібито, відмовляється забирати. Враховуючи незмінну позицію нашої держави, яка ніколи не відмовлялася від своїх захисників, можна говорити про наявний цинізм у діях ворога

Далі більше. У ЗМІ навмисно поширюються неправдиві списки ідентифікованих росіянами, буцімто, загиблих українських військових і цивільних, аби спровокувати хвилю паніки й обурення в українському суспільстві. В Україні визнання особи безвісти відсутнім у ході бойових дій не є однозначним вироком. Пошуки продовжуються, й однозначно, що є позитивні випадки, коли «вбиті» військові поверталися до своїх сімей живими. Для вирішення цієї проблеми необхідно активно залучати третіх сторін, зокрема іноземних партнерів та міжнародні організації. Крім того, застосування жорсткої процедури ідентифікації могло б зменшити ризики маніпуляції з боку рф. Слід стандартизувати формат списків, включивши ПІБ, дату народження, місце захоплення, фото, останні медичні дані тощо. Важливо також, щоб обмін списками відбувався офіційними погодженими каналами з чітким фіксуванням усіх порушень.

Невизначеність статусу полонених

Друга проблема – невизначеність статусу полонених. Коли людина потрапляє в полон, її правовий статус має бути чітко визначений. Наприклад, чи є вона військовополоненою, цивільною чи затриманою за іншими підставами особою. Невизначеність створює місце для багатьох порушень, оскільки позбавляє людину низки прав. Так, особа не може посылатись на конвенції у сфері МГП, а натомість до неї може застосовуватися більш жорсткий режим утримання.

Важливо, що статус військовополоненого застосовується лише в міжнародних збройних конфліктах. У разі захоплення комбатанти не можуть бути судимими або засудженими за участь у бойових діях. Їхнє утримання під вартою не є формою покарання, а лише має на меті запобігти подальшій участі в конфлікті.

Якщо широко розглядати ст. 1 Женевських конвенцій, можна дійти висновку, що воюючі держави не повинні ні заохочувати сторону збройного конфлікту до порушення МГП, ні вживати дій, які сприятимуть таким порушенням. У свою чергу держави, які не беруть участь у збройному конфлікті зобов'язані вживати заходів проти держав, які порушують міжнародне гуманітарне право, зокрема використовувати свій вплив для припинення таких порушень. Так, міжнародні партнери мають співпрацювати з метою докласти максимальних зусиль, аби положення міжнародного гуманітарного права почали застосовуватися навіть тією державою, яка їх не визнає. При цьому значна частина науковців вказують на необхідність створення внутрішнього механізму моніторингу, скажімо, орган, який забезпечуватиме облік усіх затриманих осіб, їх ідентифікацію. Мають бути чіткі формат і таймінг обміну. Відсутність чіткого формату й таймінгу обміну – ще одне гостре питання. Під форматом розуміється порядок повернення військовослужбовців, а під таймінгом – час (під час бойових дій чи після перемир'я). Так, Оксана Кузан, керівниця аналітичного відділу Українського центру безпеки та співробітництва, наголошує, що рф використовує обміни військовими як інструмент психологічної зброї. Й це справді так. Окупанти навмисно затягують процеси, зривають переговори, аби тримати українців, а особливо сімей військових, у постійному терорі.

Визначити чіткий алгоритм формату, таймінгу обмінів важко, оскільки рф не співпрацює з міжнародними організаціями, як це робить Україна. Це – пряма загроза життю військових навіть під час здійснення обміну, наприклад, їх транспортування.

У контексті цього необхідно досягти домовленості про першочерговий обмін поранених та хворих, які не в змозі довго очікувати на допомогу. Варто досконало вивчати минулі обміни та вдосконалювати напрацьовані механізми. Яскравим прикладом у сучасній українській історії є обмін Віктора Медведчука на 215 військовослужбовців «Азову», який відбувся у вересні 2022 року. Підставою обміну стала заява самого Медведчука та рішення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими.

Замість висновку

Війна залишає по собі не лише зруйновані міста, а й долі людей. Повернення захисників із ворожого полону – це надважливе гуманітарне питання. Сьогодні ворог безцеремонно використовує всі можливі інструменти для знищення українців. А обміни військовополоненими використовуються як елемент інформаційної війни, демонструючи, нібито, свою «гуманність».

Відтак потрібно створити незалежний механізм реєстрації полонених, забезпечувати регулярну участь міжнародних організацій до процесу обмінів, звести до мінімуму затягування строків обміну та підтримувати прозорість всієї цієї роботи для родин військових. Лише тоді процес повернення Героїв України дійсно відповідатиме положенням міжнародного гуманітарного права та забезпечуватиме максимальних захист прав військовополонених.

Добросовісність у договірному праві:

підхід Верховного Суду

Сила права – не лише в його букві, але і в душі. Дух права – це прагнення до справедливості, рівності, людяності, що виражає глибинний зміст правової норми, її головну мету та ідею.

Леся ДУБЧАК,
адвокатка, кандидатка юридичних наук,
доцентка

Сутність дихотомії букви й духу права

Дослідження сутності дихотомії букви й духу права спрямоване на розкриття правової природи права. Воно певною мірою сприяло становленню різних підходів, напрямків, правових шкіл, визначенню сутності права, розкриттю його змісту. Дух права охоплює цінності, передусім мораль, що сформувало окремий напрямок інтерпретації – «ціннісне тлумачення», яке сприймається як розширювальне – тлумачення через призму понять верховенства права, правової держави, належної правової процедури, рівності, розумності, справедливості та добросовісності.

Водночас слід зауважити, що в судовій практиці буква і дух закону (права) в тлумаченні використовуються нерівномірно. Пріоритет у тлумаченні, безперечно, належить букві. Водночас, до аналізу духу права, зокрема, через категорію добросовісності, все частіше вдається в своїх постановках Верховний Суд, кілька з яких ми розглянемо в цій статті.

Разом із тим варто зауважити, що добросовісність – не лише морально-етична максима, це принцип цивільного права,

принцип будь-якого процесу. Це реальний правовий інструмент, який визначає межі поведінки учасників правовідносин. У договірному праві принцип добросовісності проявляється, зокрема, в тому, що жодна особа не може отримувати переваги від своєї недобросовісної поведінки. Оцінюючи дії особи на предмет добросовісності, необхідно враховувати не лише сам факт виконання договору, але й волю сторін на таке виконання та досягнення відповідних їй юридичних наслідків.

Щодо принципу справедливості

Пунктом 6 статті 3 ЦК України закріплений принцип справедливості, добросовісності та розумності. Зазначений принцип включає, зокрема, обов'язок особи враховувати потреби інших осіб у цивільному обороті, проявляти розумну дбайливість та добросовісно вести переговори (пункт 6.20. постанови ВП ВС від 19 травня 2020 року у справі № 910/719/19 (провадження № 12-18гс20)).

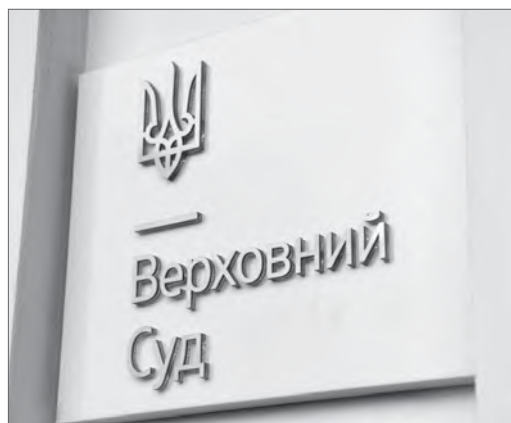
Велика Палата Верховного Суду в постанові від 29 вересня 2020 року у справі № 688/2908/16-ц (провадження № 14-28цс20) зауважує, що відсутність договірних відносин між сторонами до моменту укладення договору не означає, що на переддоговірній стадії сторони не несуть жодних обов'язків по відношенню одна до одної. Добросовісність та розумність належать до фундаментальних засад цивільного права (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України). Отже, і на переддоговірній стадії сторони повинні діяти правомірно, зокрема, поводитися добросовісно, розумно враховувати інтереси одна одної, утримуватися від недобросовісних дій чи бездіяльності.

Висновки ВП ВС

Так відповідно до висновку, сформульованого Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 14 грудня 2021 року у справі № 147/66/17, добросовісність – це певний стандарт поведінки, який характеризується чесністю, відкритістю й повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення (пункт 55 постанови). Принцип добросовісності передбачає, що сторони повинні діяти добросовісно під час реалізації їхніх прав і передбаченого договором та/або законом виконання їхніх обов'язків (пункт 60 постанови). Введення у цивільне законодавство принципу добросовісності є заходом, спрямованим на зміцнення моральних засад цивільно-правового регулювання. Саме з позиції моральності слід підходити до оцінки поведінки суб'єкта права як добросовісного або недобросовісного (пункт 61 постанови).

Згідно з висновком Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, сформульованим у постанові від 16 лютого 2022 року в справі № 914/1954/20, суди мають враховувати принцип добросовісності – стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Доктрина заборони суперечливої поведінки, в основі якої лежить принцип добросовісності, базується на римській максимі: ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, та, що не відповідає попереднім заявам або поведінці однієї сторони, за умови, що інша розумно на них покладається.

Отже, при розгляді будь-якого цивільно-правового спору суд має підходити до оцінки поведінки суб'єкта права як добросовісного або недобросовісного з точки зору відповідності його стандарту поведінки, який характеризується чесністю, відкритістю й повагою інтересів іншої сторони договору, адже саме такий підхід відповідає не тільки букві, але й духу договір-ного права.

Забезпечення позову: коли суди не підтримують такі скарги?

Рівненський апеляційний суд переглянув апеляційну скаргу позивачки, подану її представником на ухвалу місцевого суду, якою відмовлено в задоволенні заяви про забезпечення позову до подання позовної заяви.

Заява обґрунтована тим, що представником позивачки, яка діє в своїх інтересах та інтересах малолітньої дитини, готується до подання позовна заява до суду першої інстанції про визнання незаконним та скасування положення про організації пропускового режиму й правил поведінки учасників освітнього процесу в одній із рівненських гімназій, де встановлено металодетектор, який, на думку заявниці, порушує права її та дитини на освіту, принижує гідність, створює умови для морального та психологічного страждання, негативно впливає на здоров'я.

Апелянт просив скасувати оскаржувану ухвалу суду попередньої інстанції та ухвалити рішення, яким задовольнити заяву його довірительки про забезпечення позову до подання позовної заяви. Перевіривши матеріали справи та доводи апеляційної скарги, апеляційний суд дійшов висновку про відмову в її задоволенні, зважаючи на наступні обставини. Відповідно до частини 1 та 2 статті 149 Цивільного процесуального кодексу України (далі у тексті – ЦПК України), суд за заявою учасника справи має право вжити передбачених статтею 150 цього кодексу заходів забезпечення позову.

У частині 1 статті 150 ЦПК України закріплено види забезпечення позову, зокрема, позов забезпечується заборонаю вчиняти певні дії. Цивільний процесуальний закон не зобов'язує суд при розгляді питань про забезпечення позову перевіряти обставини, які мають значення для справи, а лише запобігає ситуації, при якій може бути утруднено чи стане неможливим виконання рішення в разі задоволення позову.

Відмовляючи в задоволенні заяви представника позивачки про забезпечення позову до подання позовної заяви, місцевий суд виходив із того, що із долучених до заяви відеозаписів не зафіксовано, що заявницю чи її дочку не допустили до навчального закладу і дитина була позбавлена права на освіту. Тим більше не зафіксовано, що адміністрація та працівники гімназії, а також офіцер служби освітньої безпеки вчиняє будь-які дії, спрямовані на примус до проходження позивачкою чи її малолітньою донькою через металодетектор.

Апеляційний суд погодився з висновком суду першої інстанції про те, що твердження заявниці, що її дитина зазнає обмежень доступу до освіти та морального тиску і такі порушення прав триватимуть або стануть незворотними, є лише її припущеннями, які не підкріплені достатніми доказами.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 15 вересня 2020 року у справі № 753/22860/17 (провадження № 14-88цс20) дійшла висновку, що умовою застосування заходів забезпечення позову є достатньо обґрунтоване припущення, що невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача. Гарантії справедливого суду діють не тільки під час розгляду справи, але й під час виконання судового рішення. Зокрема тому, що розглядаючи заяву про забезпечення позову, суд повинен врахувати, що вжиття відповідних заходів може забезпечити належне виконання рішення про задоволення позову в разі ухвалення цього рішення, а їх невжиття, навпаки, ускладнити або навіть унеможливити таке виконання. Конкретний захід забезпечення позову буде співмірним позовній вимозі, якщо при його застосуванні забезпечується: збалансованість інтересів сторін та інших учасників судового процесу під час вирішення спору; можливість ефективного захисту або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача без порушення або безпідставного обмеження прав та охоронюваних інтересів інших учасників справи чи осіб, які не є її учасниками; можливість виконання судового рішення в разі задоволення вимог, які є ефективним способом захисту порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача.

Зважаючи на наведене, Рівненський апеляційний суд залишив оскаржувану позивачкою ухвалу місцевого суду без змін. Постановою Рівненського апеляційного суду від 14 серпня 2025 року у справі № 569/10024/25 (провадження № 22-ц/4815/1004/25).

Підготував Максим БОНДАР,
спеціально для ЮВУ

Апеляційні суди почали скасовувати розшуки ТЦК

Апеляційний суд визнав проти-правною бездіяльністю ТЦК щодо не скасування розшуку.

Павло ВАСИЛЬЄВ,
адвокат

Останнім часом судова практика демонструє рішучий поворот у захисті прав військовозобов'язаних: апеляційна інстанція почала скасовувати рішення про оголошення осіб у розшук територіальними центрами комплектування (ТЦК).

Позиція апеляційного суду. Головним аргументом, що забезпечує перемогу в суді, є відсутність офіційного притягнення особи до адміністративної відповідальності. Це створює важливий прецедент для тисяч людей, які незаконно «отримали» розшук. Так, Третій апеляційний адміністративний суд у своїй постанові від 14 жовтня 2025 року (справа № 340/1860/25) створив важливий прецедент. У цій справі військовозобов'язаного було внесено до реєстру розшуку лише на підставі його неявки за повісткою. Висновок колегії суддів був категоричним: недоведена відповідальність: оскільки позивач не був притягнутий до адміністративної відповідальності за порушення правил військового обліку (зокрема, за ст. 210 КУпАП), внесення відомостей про нього до розшукового Реєстру є безпідставним.

Суд встановив чітке розмежування: сам факт нез'явлення в зазначений термін за повісткою не є тією інформацією, яка може слугувати підставою для оголошення розшуку. Закон вимагає, щоб такому рішенню передувало офіційне притягнення до відповідальності. Таким чином, судді апеляційної інстанції підтвердили, що для законного оголошення особи в розшук має бути не просто факт порушення, а документально оформлене юридичне стягнення. Важливо зазначити, що подібна судова практика вже набуває масового характеру. Аналогічні рішення були ухвалені окружними адміністративними судами по всій Україні.

Договір довічного утримання:

основні умови та гарантії

Турбота – це показник, яким вимірюється людяність. З роками потреба в піклуванні лише збільшується, тому, щоб бути впевненим у своєму майбутньому, люди поважного віку мають змогу укласти договір довічного утримання.

Що собою являє договір довічного утримання? Відносини двох сторін, де одна є відчужувачем, а інша – набувачем житла або іншого цінного майна, яке передається їй у власність в обмін на послуги з утримання та довічного догляду, регулюються договором довічного утримання. Передати у власність майно може людина, незалежно від її віку та стану здоров'я, а отримати – повнолітня дієздатна фізична/юридична особа.

Які форми договору довічного утримання? Юридично правильним способом оформити домовленість про здійснення піклування є укладення правочину в письмовій формі з його обов'язковим нотаріальним посвідченням. За договором довічного утримання право власності на майно виникає в набувача з моменту його посвідчення нотаріусом, а якщо це нерухоме майно, яке підлягає державній реєстрації – то з дня такої реєстрації.

Які умови можна прописати у договорі довічного утримання? У договорі довічного утримання можуть бути визначені всі види матеріального забезпечення, а також усі види догляду, якими набувач має забезпечувати відчужувача. Якщо обов'язки набувача угодою не передбачені або виникла потреби забезпечити відчужувача іншими видами матеріального забезпечення та догляду, то спір має вирішуватися відповідно до засад справедливості та розумності. Крім того, особа, котра здійснює піклуван-

ня, зобов'язана в разі смерті поховати відчужувача, навіть коли це не було передбачено договором. Проте спадкоємці, які отримали частину майна померлого, повинні справедливо розділити з набувачем витрати на поховання.

Також у межах договору довічного утримання на набувача може покладатися обов'язок забезпечити відчужувача або іншу визначену особу можливістю проживання в житлі, яке переходить у його власність. Матеріальне забезпечення, яке щомісячно має надаватися відчужувачу, підлягає грошовій оцінці, а вона, в свою чергу, індексації в порядку, встановленому законом.

Чи можна замінити доглядача? В разі неможливості подальшого виконання доглядачем своїх обов'язків, з підстав, що мають істотне значення, за згодою відчужувача, піклування вправі продовжити член сім'ї набувача або інша особа. Відмова відчужувача в наданні згоди на передачу обов'язків іншій особі може бути оскаржена в суді, який бере до уваги тривалість виконання договору та інші обставини, які мають істотне значення. Разом із тим набувач та відчужувач вправі домовитися про заміну речі (квартири тощо), яка передана за договором довічного утримання, на іншу річ. У цьому разі обсяг обов'язків набувача також може бути за домовленістю сторін змінений.

Які існують гарантії захисту інтересів відчужувача та як припиняється дія уго-

ди? Договірне врегулювання відносин допомагає побудувати систему захисту від протиправних посягань на інтереси особи, яка потребує піклування. Таким чином набувач не має права до смерті відчужувача продавати, дарувати, міняти майно, передане за договором довічного утримання, укладати його у власність іншій особі на підставі правочину. Знищення, пошкодження цього майна, яке було передане набувачеві, не є підставою для припинення чи зменшення обсягу його обов'язків перед відчужувачем.

Правовідносини, що виникли на основі договору довічного утримання припиняються:

1. За рішенням суду. Звернутися з вимогою мають право відчужувач або третя особа, на користь якої він був укладений, у разі невиконання або неналежного виконання набувачем своїх обов'язків. У такому випадку відчужувач набуває право власності на майно, яке було ним передане, і має право вимагати його повернення. Витрати, зроблені набувачем на утримання та догляд не підлягають поверненню. Проте, якщо розірвання договору відбулося через неможливість його подальшого виконання набувачем з підстав, що мають істотне значення, суд може залишити за ним право власності на частину майна, з урахуванням тривалості часу, протягом якого він належно виконував свої обов'язки.

2. Зі смертю набувача. Його обов'язки переходять до тих спадкоємців, до яких перейшло право власності на майно, що було передане відчужувачем. Якщо спадкоємець за заповітом відмовився від прийняття майна, що було передане відчужувачем, право власності може перейти до спадкоємця за законом. За відсутності спадкоємців або їхнього бажання у прийнятті майна відчужувача, він набуває право власності на це майно. У цьому разі договір довічного утримання (догляду) припиняється.

3. Зі смертю відчужувача.

Отже, договір довічного утримання є правовою формою, яка поєднує вимоги закону з моральними цінностями та надає акту турботи юридичного значення.

Східне міжрегіональне управління
Міністерства юстиції

Заочний арешт: закон і міфи

Тема заочного арешту часто викривляється низкою міфів. Розвінчуємо найпоширеніші з них.

Анастасія ДІДЕНКО,
радниця юридичної групи LCF

Міф 1. Заочний арешт можна застосувати до будь-кого

Насправді заочний арешт не може бути застосований довільно. Це – винятковий запобіжний захід, який використовується лише за наявності чітко визначених законом підстав. Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює, що суд може розглядати питання про тримання під вартою за відсутності особи лише тоді, коли вона має статус підозрюваного або обвинуваченого, оголошена в міжнародний розшук та існують ризики, передбачені статтею 177 КПК.

Обрати заочний арешт не можна довільно, такий арешт не застосовується до будь-якої особи. Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає умови та випадки, коли саме можна застосувати заочний арешт, тобто для застосування заочного арешту необхідно дотримуватися трьох ключових умов.

1. Статус у кримінальному провадженні. Особа повинна мати статус у кримінальному провадженні – підозрюваного або обвинуваченого. Без набуття такого статусу особою питання арешту взагалі не може розглядатися.

2. Оголошення в міжнародний розшук. Особа ухилиється від слідства чи суду, перебуває за межами України і не з'являється за викликом без поважних причин.

3. Наявність ризиків. Правоохоронні органи повинні довести, що без тримання під вартою є загрози: переховування від слідства, знищення чи спотворення доказів, незаконний вплив на свідків або потерпілих, продовження злочинної діяльності.

Міф 2. Заочний арешт – це автоматична вина особи

У публічному дискурсі заочний арешт часто ототожнюють із доведеністю вини, подаючи його як різновид вироку. Насправді

це хибне уявлення: ухвала про заочний арешт не підтверджує винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення й не має наслідків, притаманних обвинувальному вироку.

Заочний арешт – це лише запобіжний захід. Його застосовують для забезпечення явки підозрюваного чи обвинуваченого до органів слідства або суду і для запобігання ризикам: переховуванню, знищенню доказів, впливу на свідків. Рішення про заочний арешт ухвалює суд у встановленому законом порядку. Воно не є вироком і не підтверджує вини, а виконує суто процесуальну функцію.

Міф 3. Заочний арешт дозволяє судити людину без її участі

Ще одна маніпуляція – переконання, що заочний арешт відкриває шлях до «суду без обвинуваченого». Насправді ж ідеться лише про запобіжний захід.

Заочний арешт не означає розгляду кримінального провадження по суті. Він застосовується винятково як запобіжний захід і спрямований на забезпечення можливості участі підозрюваного чи обвинуваченого в суді.

Розгляд справи без особи – це інша процедура, яка відрізняється від заочного арешту. У Кримінальному процесуальному кодексі України процедура, яку в ЗМІ зазвичай називають «заочним розглядом справи», має назву «спеціальне провадження» (in absentia). Ця процедура складається з двох етапів. Перший – спеціальне досудове розслідування. Це етап, коли слідчий і прокурор можуть проводити слідчі (розшукові) дії без присутності підозрюваного, якщо він переховується від правоохоронних органів та оголошений у міжнародний розшук.

Другий етап – спеціальне судове провадження. Це судовий розгляд по суті без участі обвинуваченого. Тобто заочний арешт – не заочний вирок. Це різні правові меха-

нізми. Плутанина між ними створює хибне враження, що в Україні «судять людей без їхньої участі». Насправді заочний арешт відкриває можливість доставити особу до суду.

Міф 4. Заочний арешт – це український винахід

Поширена думка, що заочний арешт – це особливість українського законодавства, нібито створена спеціально для політичних переслідувань. Насправді подібні процедури існують у багатьох країнах та міжнародних судових інституціях. Так, французький кримінально-процесуальний кодекс передбачає, що обвинувачений, відсутній без поважної причини на початку судового засідання, має бути судимий заочно. Те саме застосовується, якщо відсутність обвинуваченого виявлена під час провадження і його неможливо зупинити до його повернення.

Міжнародний кримінальний суд має право видавати ордер на арешт за відсутності особи, якщо є достатні підстави вважати, що вона вчинила злочини, які підпадають під юрисдикцію суду: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини. Такий ордер дозволяє затримати особу в будь-якій країні-учасниці Римського статуту й доставити її в Гаагу для розгляду справи. Наприклад, Міжнародний кримінальний суд у Гаазі видав міжнародні ордери на арешт президента росії в. путіна та уповноваженої з прав дитини м. львової-белової. Їх звинувачують у незаконній депортації населення та дітей з України в росію.

Отже, заочний арешт – це поширена правова практика, передбачена законодавствами держав та міжнародними судовими інституціями. Його головна мета забезпечити невідворотність покарання та ефективність правосуддя.

Чи повинні ФОП на єдиному податку платити ЄСВ?

ФОП на спрощеній системі оподаткування мають сплачувати єдиний соціальний внесок (ЄСВ) щомісяця, навіть якщо не мають доходу. У податковій уточнили, для яких категорій є винятки?

Хто повинен платити ЄСВ? Закон зобов'язує всіх фізичних осіб-підприємців (крім е-резидентів) сплачувати єдиний соціальний внесок. Розмір внеску – 22% від мінімальної зарплати, встановленої на відповідний місяць. Платити потрібно кожного місяця, навіть якщо немає прибутку.

Хто може не платити ЄСВ? Від сплати ЄСВ звільнюються: пенсіонери за віком або вислугою років; люди з інвалідністю; ті, хто отримує соціальну допомогу після досягнення пенсійного віку; мобілізовані ФОП, які не мають працівників; підприємці, які живуть чи працюють на тимчасово окупованих територіях; військові, які перебувають у полоні.

Такі підприємці можуть сплачувати внесок добровільно, якщо хочуть. Якщо підприємець одночасно працює найманим працівником, і роботодавець уже сплачує за нього ЄСВ (у повному обсязі), тоді самому платити не потрібно.

Нові правила сплати за землю:

роз'яснення податкової

Як відомо, з 1 жовтня спрощено порядок справляння плати за землю в разі зміни власника нерухомості. Нові правила спрямовані на уникнення подвійної сплати та підвищення прозорості розрахунків із бюджетом.

Роз'яснює новачки Державна податкова служба. «Якщо обов'язок сплати плати за землю переходить до іншої особи у зв'язку зі зміною власника нерухомого майна, то сума плати, внесена попереднім користувачем, може бути зарахована в рахунок майбутніх платежів нового користувача земельної ділянки», – говориться в повідомленні. Це можливо за умови відшкодування новим власником (користувачем) сплаченої суми попередньому платнику на підставі висновку контролюючого органу. Відповідно до статті 120 Земельного кодексу України, в разі набуття права власності на будинок, будівлю чи споруду, право власності на земельну ділянку, на якій розміщено об'єкт, переходить до нового власника автоматично, пояснює податкова служба.

Якщо земельна ділянка перебуває в користуванні (зокрема в оренді), то до набувача нерухомості переходить і право користування нею. «Право власності або користування земельною ділянкою виникає з моменту його державної реєстрації. Власники землі та землекористувачі починають сплачувати плату за землю з дня виникнення відповідного права. Нові правила спрямовані на спрощення про-

цесу переходу обов'язку сплати плати за землю при зміні власника нерухомості, уникнення подвійної сплати та підвищення прозорості розрахунків із бюджетом», – зазначає ДПС.

Додамо, згідно статданих протягом січня – вересня цього року місцеві бюджети отримали 33,8 млрд гривень плати за землю. Це на 15,3 %, або на 4,5 млрд грн більше, ніж за аналогічний період минулого року. Тоді надходження становили 29,3 млрд гривень. Зазначимо й те, що наразі Державна податкова служба спільно з Національним банком України впроваджують оновлений підхід до формування запитів, які надсилаються банківським установам. Раніше також повідомлялося, що Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства спільно з НБУ працює над розробкою більш деталізованого механізму валютного контролю для підтримки бізнесу. До речі, як повідомила виконувачка обов'язків голови ДПС Леся Карнаух, цього року українці найчастіше декларують іноземні доходи та спадщину.

Підготувала Дар'я КАРДАСЕВИЧ,
спеціально для ЮВУ

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

- ▶ **Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ**,
шеф-редактор газети
«Юридичний вісник України»;
- ▶ **Олексій БАГАНЕЦЬ**,
державний радник юстиції
2 класу, заслужений
юрист України;
- ▶ **Сергій ДЕМСЬКИЙ**,
заступник головного редактора
газети «Голос України»;
- ▶ **Святослав ПІСКУН**,
голова Союзу юристів України;
- ▶ **Олег ЗАЙЧУК**,
академік НАПрНУ;
- ▶ **Олександр КОПИЛЕНКО**,
академік НАН України;
- ▶ **Олена ОРЛЮК**,
директорка Українського
національного офісу
інтелектуальної
власності та інновацій;
- ▶ **Микола ОНИЦЬУК**,
ректор Національної школи суддів
України, доктор юридичних наук;
- ▶ **Олександр ПЕТРИШИН**,
суддя Конституційного
Суду України;
- ▶ **Євген СТРЕЛЬЦОВ**,
доктор юридичних наук,
доктор теології, член-
кореспондент НАПрНУ;
- ▶ **Ангела СТРИЖЕВСЬКА**,
завідувачка кафедри
Інституту права КНУ
імені Тараса Шевченка,
кандидатка юридичних наук;

«ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК УКРАЇНИ»

загальнонаціональний
правовий тижневик

Редакція газети –
колективний асоційований
член Союзу юристів України

Виходить з квітня 1995 року

- ▶ **Засновник -**
ТОВ «Юрінком Прес»
- ▶ **Головний редактор**
Федір ІЛЛЮК
- ▶ **Відповідальний секретар**
Олена ДОЦЕНКО
(uvu_golovred@ukr.net)
- ▶ **Редактор відділу
правових новин**
Максим БОНДАР
- ▶ **Юридичні оглядачі**
Юрій КОТНЮК
Сергій ТЕНЬКОВ
- ▶ **Літературний редактор**
Дар'я КАРДАСЕВИЧ
- ▶ **Комп'ютерна верстка**
Дар'я КОСТЮКОВА

ВИДАВНИЦТВО «ЮРИНКМ ІНТЕР» ПРОПОНУЄ:

ПРАВознавство

Правознавство: підручник / Г. І. Балюк, О. С. Лотюк, О. П. Орлюк, С. В. Петков, В. С. Щербина [та ін.]; за відп. ред. В. С. Ковальського. 14-те вид., допов. і перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 660 с.

ISBN 978-966-667-851-8

У підручнику висвітлено історію виникнення держави і права, розкрито поняття держави, права, правореалізації, розглянуто засади основних галузей права, а також системи судових, правоохоронних та правозахисних органів України, основи юридичної деонтології.

Видання розраховане на учнів профільних (правових) класів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій та інших навчальних закладів; на студентів, які вивчають право в неюридичних закладах вищої освіти; на викладачів загальноосвітніх шкіл та всіх зацікавлених осіб.

Приймаються замовлення.
E-mail: sales@yurincm.kiev.ua
Тел.: +38 (095) 491-34-91

ПЕРЕДПЛАТА: 2025 – 2026 рр.

Видавництво «Юрінком Прес» нагадує, що триває передплатна кампанія на друге півріччя 2025-го та на 2026 рік на всі видання. Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти в Україні, а також безпосередньо у видавництві або онлайн на сайті yurincm.com

Найменування (мовою оригіналу)	Періодичність	Мін. період передплати	Вартість		
			1 місяць	II півріччя	річна
21615 Юридичний вісник України (річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.			2 760 ⁰⁰
33787 Юридичний вісник України	1 раз на тижд.	1 міс.	280 ⁰⁰	1 680 ⁰⁰	3 360 ⁰⁰
74052 Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс.	1 міс.	399 ⁰⁰	2 394 ⁰⁰	4 788 ⁰⁰
01757 Юридична Україна	1 раз на міс.	1 міс.	221 ⁰⁰	1 326 ⁰⁰	2 653 ⁰⁰
08440 Комплект юриста «Елітний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України + Юридична Україна	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	880 ⁰⁰	5 280 ⁰⁰	10 560 ⁰⁰
22404 Комплект юриста «Загальний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	659 ⁰⁰	3 594 ⁰⁰	7 908 ⁰⁰
Електронні видання					
86342 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.	120 ⁰⁰	720 ⁰⁰	1 440 ⁰⁰
76352 Юридична Україна (електронний варіант)	1 раз на міс.	1 міс.	144 ⁰⁰	864 ⁰⁰	1 728 ⁰⁰
76589 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)					1 152 ⁰⁰
76351 Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на 2 міс.	2 міс.	180 ⁰⁰	540 ⁰⁰	1 080 ⁰⁰
76612 Комплект «Українське судочинство»: Юридичний вісник України + Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на 2 міс.)	2 міс.	300 ⁰⁰	1 260 ⁰⁰	2 520 ⁰⁰

Шановні передплатники!

Пропонуємо оформити річну передплату на наші періодичні видання: «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» – передплатний індекс **74052**, або комплекти юриста «Загальний» – **22404** та «Елітний» – **08440**. Ми ж, у свою чергу, презентуємо передплатникам щоденник-довідник юриста на 2025 рік. **З приводу передплати звертайтеся за тел: 066-003-21-64 yurincm.print@gmail.com**

ЮРИНКМ ПРЕС

☎ 066-003-21-64
📍 04209, Київ-209,
вул. Героїв Дніпра, 316
✉ www.yurincm.com
yurincm.print@gmail.com
golovred@yurincm.kyiv.ua

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікації
За точність викладених фактів відповідає автор (рекламодавець)

Редакція зберігає за собою право редагувати, скорочувати надіслані матеріали та змінювати їхні назви
Прохання до авторів: додавати до надісланих матеріалів особисте фото
Редакція веде листування з читачами тільки на сторінках газети
Номер набрано і зверстано у комп'ютерному центрі видавничої організації «Юрінком Прес»
Передрук матеріалів виключно з посиланням на «ЮВ»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 7992 від 15.11.23 року

- Ідентифікатор медіа R30-02607
- Передплата в усіх відділеннях зв'язку
- Передплатний індекс 21615
- Загальний місячний наклад – 20 000
- Друк: ТОВ «Про Формат» м. Київ, вул. Кирилівська, 86
- Замовлення №
- Підписано до друку 5.11.2025 р.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ISSN 1992-9277

4 1820283 1070042

МІЖНАРОДНА КОРУПЦІЯ ДЖО БАЙДЕНА ТА МОЯ БОРОТЬБА ЯК ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Віктор Шокін. Міжнародна корупція Джо Байдена та моя боротьба як Генерального прокурора незалежної України.

Київ: Юрінком Прес, 2025. 260 с.

ISBN 978-617-8498-05-4

Це біографічна книга, написана Генеральним прокурором України Віктором Шокіним (2015-2016 рр.) про службовий шлях, складну слідчу роботу, життєві ризики і небезпеки та про пошук справедливості. Значна частина книги присвячена історії міжнародної корупції Віце-президента США Джозефа Байдена в 2014-2016 рр., яку розслідував автор. На його думку, злочини та правопорушення високопосадовця США на території України передусім пов'язані з діяльністю його сина Гантера на посаді Ради директорів української компанії «Бурісма». Автор відкриває завісу над політичною та особистою складовими взаємин українського Президента та його найближчих соратників й віце-президента США періоду 2015-2016 рр.

Книга наповнена державними та офіційними документами, листами посадовців вищого рівня, судовими позовами та рішеннями судів, які доводять позицію автора книги.

Переважна більшість документів публікуються вперше.

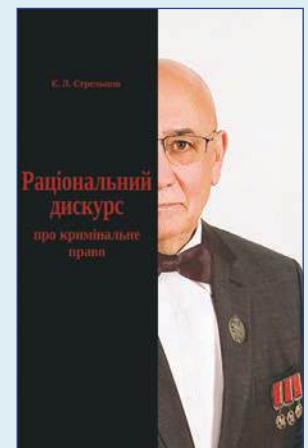
РАЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Є. Л. Стрельцов. Рациональный дискурс про кримінальне право: монографія.

Юрінком Прес, 2024. 468 с.

ISBN 978-617-8498-00-9

У книзі систематизовані публікації, в яких досліджується проблема сучасного розвитку кримінального права і які були оприлюднені (надруковані) протягом останніх років у «Юридичному віснику України». Тому видання буде корисним для законотворців та їх консультантів, науковців, практиків, викладачів, докторантів й аспірантів, здобувачів вищої освіти.

МІЙ ПОГЛЯД НА ПРАВО

П. П. Пацурківський. Мій погляд на право: збірник наукових праць.

Юрінком Прес, 2024. 280 с.

ISBN 978-617-8498-01-6

Книга є зібранням жанрово неоднорідних наукових досліджень автором невловимо-го феномену природи права. До неї увійшли його конкурсні роботи, статті в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, матеріали та тези міжнародних наукових конференцій, публіцистичні розвідки в тижневику «Юридичний вісник України». Видання розраховане передусім на студентів, аспірантів, інших молодих правників, на кого історія вже поклала відповідальність за прийдешнє України, а також на осіб, для яких дослідження феномену права стало професією.

Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

ВИДАВНИЦТВО «ЮРІНКОН ПРЕС» ПРОПОНУЄ:

ПЕРЕДПЛАТА НА II-ге ПІВРІЧЧЯ 2025 РОКУ

ЮРИДИЧНА УКРАЇНА

Період передплати (II півріччя)	Вартість
1 місяць	221 грн
півріччя	1326 грн

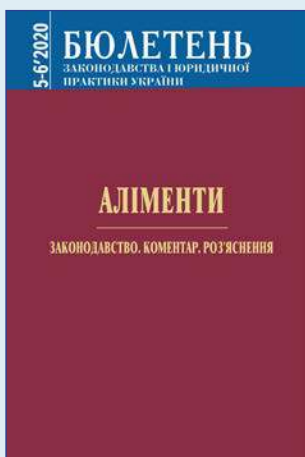
Передплатний індекс 01757
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ЧАСОПИС УКРАЇНСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Період передплати (II півріччя)	Вартість
на 3 місяці	270 грн
на рік	1080 грн

Передплатний індекс 76351
Періодичність виходу — 4 рази на рік

БЮЛЕТЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА І ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ

Період передплати (II півріччя)	Вартість
на 1 місяць	399 грн
на рік	4788 грн

Передплатний індекс 74052
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ПЕРЕДПЛАТА

сайт: yurincompress.com
pressa.yurincom.com

Довідка за тел: +38 (66) 003-21-64,
+38 (66) 003-21-65

e-mail: jukr@yurincom.kiev.ua
info@yurincompress.com
pressa@yurincom.kiev.ua

ЗМІСТ

КЛЮЧОВІ РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА 2025 РІК

Той факт, що схема ДТП була отримана до внесення відомостей до ЄРДР, оскільки складалася при оформленні адміністративного правопорушення, не свідчить про недопустимість такого доказу	2
Звіти фізичної особи – підприємця про нестачу товару, виявлену в ході інвентаризації в магазині, є належними і допустимими доказами вартості викраденого товару з цього магазину.....	2
Застосування до особи кайданків під час проведення обшуку є правомірним, якщо таке обмеження в пересуванні здійснено не з метою отримання доказів	3
Обставини, встановлені у провадженні, де не беруть участі інші обвинувачені, не повинні мати преюдиціального значення для їхніх справ	3
Відсутність у матеріалах об'єднаного кримінального провадження постанов про визначення прокурорів і слідчих у провадженні, розпочатому пізніше, не свідчить про відсутність у них повноважень, якщо вони були наділені ними у раніше розпочатому провадженні	4
Проведення огляду місця події до внесення відомостей до ЄРДР не вказує на наявність підстав для визнання отриманих доказів недопустимими	5
Процесуальні витрати органу досудового розслідування не підлягають стягненню з особи, кримінальне провадження щодо якої закрито через декриміналізацію діяння.....	5
Право на розгляд кримінального провадження колегіально роз'яснюється саме обвинуваченому. Невиконання цієї вимоги під час розгляду in absentia, де захисник клопотання про роз'яснення не подавав, не порушує права на справедливий суд.....	6
Протоколи оглядів інтернет-сторінок і телеграм-каналів та додатки до протоколів, у яких зафіксовано зміст відображеної на них інформації, є допустимими доказами	6
Той факт, що визнане судом доведеним формулювання обвинувачення збігається з формулюванням, викладеним в обвинувальному акті, не свідчить про порушення вимог КПК	7

НАЙВАЖЛИВІШІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЗА ДВА ТИЖНІ

Закупівлі для захисту систем життєзабезпечення критичної інфраструктури – без відкритих торгів.....	7
Мобільні оператори можуть блокувати номери телефонних спамерів.....	8
Результати класифікації посад у держоргані погоджує НАДС.....	8
Оборонні технології надаватимуть виробникам безоплатно	8
Видатки на захист критичної інфраструктури віднесено до пріоритетних	9
6-денний робочий тиждень для курсантів	9
Уряд може збільшувати видатки Міністерства оборони за трьома бюджетними програмами	10
Фіксовані ціни на електрику для громадян не зміняться до травня 2026 р.	10
Акт про надання послуг буде не обов'язковим	10
Перепоховання Захисників – бюджетним коштом.....	11
До паспорта-книжечки записи вносяться державною мовою	11
Виправні роботи замінять на штраф у разі призову на військову службу.....	11
Не лише ЗСУ, а й Нацгвардія закуповуватиме оборонні товари через «DOT-Chain»	11
Етапи і розміри виплати одноразової допомоги сім'ям загиблих встановить Мінветеранів	12
Дитсадки використовуватимуть освітній додаток «Мрія».....	14
Спеціальні інноваційні технології випробовуватиме підрозділ NEXT	14
НКЦПФР отримала доступ до Дія.Офіс	15
8,4 млрд грн виділено для придбання газу на опалювальний сезон	15
Складові частини дронів та РЕБ можна закуповувати без додаткових довідок	16
Схвалено Концепцію програми «Ветеран. Робота» до 2027 р.	16

Ключові рішення Верховного Суду за 2025 рік

Той факт, що схема ДТП була отримана до внесення відомостей до ЄРДР, оскільки складалася при оформленні адміністративного правопорушення, не свідчить про недопустимість такого доказу

14 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 352/2389/20 задовольнив частково касаційну скаргу прокурора, який посилався на неправильність висновків про визнання доказів недопустимими.

Вироком районного суду, залишеним без змін апеляційним судом, особу було визнано невинуватою та виправдано у зв'язку із недоведеністю наявності в її діянні складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК.

У касаційній скарзі прокурор не погодився з висновком судів про несвоєчасне внесення відомостей до ЄРДР, оскільки у зв'язку із невстановленням ознак кримінального правопорушення на місці ДТП було складено протокол про адміністративне правопорушення, проте у подальшому місцевою прокуратурою після перевірки матеріалів правоохоронних органів були внесені відомості до ЄРДР за вказаною ДТП, а матеріали разом із протоколом про адміністративне правопорушення та додатками до нього скеровані для проведення досудового розслідування.

Наполягав, що недоліки схеми ДТП, про які вказують суди у своїх рішеннях, є несуттєвими та не можуть бути підставою для визнання такого доказу недопустимим.

Верховний Суд нагадав, що лише факт, що схема була отримана до внесення відомостей до ЄРДР, оскільки складена у рамках оформлення матеріалів справи про адміністративне правопорушення, не свідчить про недопустимість такого доказу, враховуючи, що вона була складена під час здійснення передбаченої законом процедури на момент фіксування наслідків ДТП (зокрема див. постанову від 9 квітня 2019 р. у справі № 740/5033/15–к).

Недоліки схеми ДТП, які суди пов'язують з недотриманням вимог Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, затвердженій наказом від 7 листопада 2015 р. № 1395, не можуть тягнути за собою визнання доказу недопустимим, оскільки такі наслідки мають місце лише при істотному порушенні порядку отримання, встановленому КПК.

Недоліки, про які йдеться у вирокі місцевого суду та ухвалі апеляційного суду, можуть призвести до визнання доказів недостовірними (такими, що не відповідають об'єктивній дійсності) або належними (такими, що не спроможні встановлювати наявність або відсутність обставин, які підлягають доказуванню), але не недопустимими.

Таким чином, суд апеляційної інстанції, постановляючи ухвалу, у повному обсязі не дотримався вимог кримінального процесуального закону, що призвело до передчасності прийняття рішення про відсутність в діях особи складу інкримінованого

їй кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК.

Отже, Верховний Суд ухвалу апеляційного суду скасував і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/129045035*

Звіти фізичної особи – підприємця про нестачу товару, виявлену в ході інвентаризації в магазині, є належними і допустимими доказами вартості викраденого товару з цього магазину

17 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 750/11077/23 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, який стверджував про недопустимість як доказів звітів про виявлення нестачі в магазині, відсутність у матеріалах кримінального провадження висновку інвентаризаційної комісії та експертної оцінки викраденого майна, визначення відсотка націнки магазину.

За матеріалами провадження обвинувачена в умовах воєнного стану відкрито викрала з товарної стійки магазину білу жіночу куртку вартістю 8 249 грн, чим спричинила фізичній особі – підприємцю матеріальну шкоду на вказану суму.

Районний суд засудив її за ч. 4 ст. 186 КК. Апеляційний суд скасував вирок у частині призначеного покарання та вирішення цивільного позову, ухвалив новий вирок.

Захисник у касаційній скарзі зазначав, що суди безпідставно відхилили його клопотання про призначення судово-бухгалтерської експертизи для підтвердження нестачі товару й витребування в Головному управлінні Державної податкової служби інформації щодо касових апаратів, зареєстрованих за фізичними особами – підприємцями, та перебування на роботі в останніх найманих працівників.

Верховний Суд вказав, що відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та Положення «Про інвентаризацію активів та зобов'язань» від 2 вересня 2014 р. № 879 фізичні особи – підприємці не зобов'язані проводити інвентаризацію своїх активів і зобов'язань. Вимоги про її проведення, встановлені у вказаних законодавчих актах, не поширюються на ФОП, а застосовуються тільки до юридичних осіб. До того ж підприємці можуть проводити інвентаризацію з власної ініціативи. Для цього не потрібно дотримуватися вимог Положення № 879. ФОП можуть проводити інвентаризацію вибірково, на власний розсуд. У такому випадку інвентаризація проводиться у вільному порядку, її може робити сам підприємець чи його працівники. Інвентаризація оформляється в довільній формі.

Отже, надані потерпілою звіти про нестачу товару, виявлену в ході інвентаризації у магазині, якими зафіксовано нестачу куртки, роздрібна ціна якої становить 8 249 грн, є належними й допусти-

ними доказами, тож місцевий суд правильно взяв указані звіти до уваги як докази вартості товару, викраденого з магазину роздрібною торгівлі.

Також, за висновком ВС, апеляційний суд слушно зауважив, що згідно з вимогами ч. 1 ст. 242 КПК експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. В деяких кримінальних провадженнях для встановлення розміру матеріальних збитків не потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання, а достатньо загальновідомих і загальнодоступних знань для оцінки даних, отриманих за допомогою інших, крім експертизи, джерел доказування, про найменування викраденого товару та його вартість (наприклад, щодо вартості викраденої безпосередньо з магазину роздрібною торгівлі товарної продукції, на яку є роздрібна ціна, чи проведення інших арифметичних розрахунків тощо). У цьому кримінальному провадженні потерпіла надала належні документи на підтвердження вартості викраденого в неї товару.

Визначення, у кого був придбаний цей товар, його торгова націнка та ринкова вартість не є предметом доказування у кримінальному провадженні, адже обвинувачена відкрито заволоділа курткою з торговельної стійки магазину, на якій був цінник, що свідчив про її вартість, установлену для реалізації ФОП, тобто саме ця сума і є визначеною вартістю викраденого товару, саме на цю суму потерпілій було завдано матеріальних збитків і саме ця сума підлягає відшкодуванню на її користь.

Зазначений висновок апеляційного суду узгоджується з правовою позицією Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду в постанові від 25 листопада 2019 р. у справі № 420/1667/18.

При цьому Верховний Суд у порядку ст. 433 КПК змінив вирок апеляційного суду в частині призначеного покарання.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/129045074*

Застосування до особи кайданків під час проведення обшуку є правомірним, якщо таке обмеження в пересуванні здійснено не з метою отримання доказів

24 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 183/7067/22 задовольнив частково касаційну скаргу захисника, який вважав протокол обшуку недопустимим доказом.

Вироком міськрайонного суду, залишеним без змін апеляційним судом, фігуранта засуджено за ч. 1 ст. 263, ч. 3 ст. 309, ч. 2 ст. 114–2, ч. 1 ст. 110 КК України.

У касаційній скарзі захисник зазначав про недопустимість протоколу обшуку внаслідок того, що до фігуранта були застосовані кайданки під час цієї слідчої дії.

Верховний Суд нагадав, що відповідно до ст. 87 КПК України недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, зокрема, внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження.

Порушення прав та свобод людини саме по собі є незаконними, однак недопустимим є доказ отриманий саме із застосуванням таких порушень. Отже, застосування кайданок для отримання від особи таким чином певних доказів є неприпустимим.

З матеріалів справи вбачається, що таке обмеження в пересуванні було здійснено не з метою зібрання доказів, а, як правильно

зазначив суд першої інстанції, з метою запобігти фігуранту вчинити будь-які дії, що заважають проведенню обшуку, оскільки він є військовим, має відповідну підготовку і міг чинити фізичні перешкоди особам, що проводили обшук. Наявність вилучених предметів та факт їх зберігання жодного разу стороною захисту не оспорювався.

При цьому апеляційний суд порушив вимоги ст. 76 КПК України щодо недопустимості повторної участі судді в кримінальному провадженні, тому Верховний Суд ухвалу апеляційного суду скасував і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/129148214*

Обставини, встановлені у провадженні, де не беруть участі інші обвинувачені, не повинні мати преюдиціального значення для їхніх справ

24 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 759/19740/21 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, яка посилалася на суперечності між повідомленням про підозру та обвинувальним актом.

Районний суд вироком, залишеним без змін апеляційним судом, визнав фігуранта винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 296 КК.

У касаційній скарзі захисник зазначала, що обвинувальний акт, направлений до суду, істотно відрізняється від повідомлення про підозру. Так, в повідомленні про підозру зазначено, що обвинувачений вдарив потерпілого, натомість за фактичними обставинами, викладеними в обвинувальному акті, це зробив співучасник.

Верховний Суд вказав, що за правилами ч. 1 ст. 91 КПК у кримінальному провадженні підлягають доказуванню, зокрема, подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення.

Захисник звернула увагу на те, що стосовно співучасника хуліганських дій постановлено обвинувальний вирок, яким затверджено угоду про визнання ним своєї винуватості у вчиненні цих дій і з якого випливає, що саме він завдав згаданого удару в обличчя потерпілого. Отже, цей вирок має преюдиціальне значення для кримінального провадження стосовно її підзахисного.

Верховний Суд не погодився з такими аргументами захисту, оскільки за сталою судовою практикою (див., наприклад, постанову Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 5 лютого 2025 р. у справі № 127/19722/17) обставини, встановлені у провадженні, в якому не беруть участі інші обвинувачені, не повинні мати преюдиціального значення для їхніх справ. Статус доказів, використаних в одній справі, повинен залишатися суто відносним, а їх сила має обмежуватися даними конкретного провадження.

Вирок щодо співучасника постановлений за наслідком затвердження угоди про визнання винуватості. По суті він є результатом специфічної процедури, яка не передбачає змально-го дослідження всіх обставин справи. Суд, затверджуючи угоду про визнання винуватості, обмежується лише з'ясуванням обставин, що визначені у ст. 474 КПК.

Тобто постановлення вироку стосовно співучасника не звільняло суд від оцінки доказів, зокрема щодо заподіяння спір-

ного удару потерпілому, у кримінальному провадженні за обвинуваченням засудженого.

Суд, дослідивши докази, дійшов висновку, що спірний удар завдав саме засуджений.

Отже, Верховний Суд не знайшов підстав сумніватися у цих висновках судів попередніх інстанцій, тому відхилив аргументи захисту, і водночас зазначив, що відповідно до висновку Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду в постанові від 15 січня 2024 р. у справі № 683/694/20 розбіжності у викладі фактичних обставин кримінального правопорушення в повідомленні про підозру та в обвинувальному акті, за умови, що їх виклад в обвинувальному акті дає повне розуміння кожного з елементів складу кримінального правопорушення для юридично-правової оцінки діяння за відповідною кримінально-правовою нормою, не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

*Рішення в ЄДРСР –
reustr.court.gov.ua/Review/129086895*

Відсутність у матеріалах об'єднаного кримінального провадження постанов про визначення прокурорів і слідчих у провадженні, розпочатому пізніше, не свідчить про відсутність у них повноважень, якщо вони були наділені ними у раніше розпочатому провадженні

5 червня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 759/10457/20 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, який стверджував, що докази у справі були зібрані неуповноваженими особами.

Вироком районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, фігуранта було засуджено за ч. 2 ст. 342, ч. 2 ст. 345 КК України.

У касаційній скарзі захисник зазначав, що постанова про об'єднання матеріалів досудового розслідування від 20 травня 2020 р. (згідно з якою було об'єднано кримінальні провадження № 12020100080002140 від 01 травня 2020 р. та № 1202010080002439 від 20 травня 2020 р.), повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри від 21 травня 2020 р. були складені й підписані не уповноваженими на те особами (прокурором та слідчим), оскільки в матеріалах справи відсутня постанова про призначення прокурора у кримінальному провадженні № 1202010080002439, а також в обох кримінальних провадженнях відсутнє доручення слідчому на проведення досудового розслідування і постанова про призначення групи слідчих у кримінальному провадженні № 1202010080002439.

Верховний Суд вказав, що зі змісту приписів кримінального процесуального закону убачається, що:

– прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування. У разі необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів (ч. 1 ст. 36 КПК України);

– слідчий або група слідчих, які здійснюватимуть досудове розслідування, визначаються керівником органу досудового розслідування (п. 1 ч. 2 ст. 39, ч. 1 ст. 214 КПК України).

Водночас Верховний Суд, під час вирішення проблематики щодо форми рішення, за яким певного прокурора чи слідчого уповноважено на проведення досудового розслідування, сформував правові висновки, які було відображено в рішеннях Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду, про таке:

– за змістом ст. 36, 37, 110 КПК України рішення про призначення (визначення) прокурора, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, та в разі необхідності групи прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, обов'язково повинно прийматися у формі постанови, що має міститися в матеріалах досудового розслідування для підтвердження факту наявності повноважень. Така постанова має відповідати передбаченим КПК України вимогам до процесуального рішення у формі постанови, у том числі бути підписаною службовою особою, яка її прийняла. Її відсутність у матеріалах досудового розслідування або непідписання керівником відповідного органу прокуратури обумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані під наглядом і процесуальним керівництвом прокурора (прокурорів), який не мав на те законних повноважень (постанова від 22 лютого 2021 р. у справі № 754/7061/15);

– за приписами ст. 39, 110, ч. 1 ст. 214 КПК України рішення про призначення (визначення) групи слідчих, які здійснюватимуть досудове розслідування, визначення старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих, обов'язково приймається у формі, що повинна відповідати визначеним кримінальним процесуальним законом вимогам до процесуального рішення у формі постанови. Відсутність такого процесуального рішення в матеріалах кримінального провадження обумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані не уповноваженою на те особою (постанова від 4 жовтня 2021 р. у справі № 724/86/20).

Згідно з ч. 7 ст. 217 КПК України днем початку досудового розслідування у провадженні, виділеному в окреме провадження, є день, коли було розпочато розслідування, з якого виділено окремі матеріали, а у провадженні, в якому об'єднані матеріали кількох досудових розслідувань, – день початку розслідування того провадження, яке розпочалося раніше.

Отже, оскільки відкриття кримінального провадження № 12020100080002489 та об'єднання матеріалів досудового розслідування в одне кримінальне провадження відбувалося 20 травня 2020 р., тобто в один день, і відповідна постанова була винесена уповноваженим на те прокурором, то відсутність у матеріалах об'єднаного кримінального провадження № 12020100080002140 постанов про визначення прокурора (групи прокурорів), слідчого (групи слідчих) та доручення слідчому на проведення досудового розслідування саме у кримінальному провадженні № 12020100080002489, у тому числі з огляду на зміст положень, передбачених ч. 7 ст. 217 КПК України, не є таким порушенням вимог КПК України, яке свідчить про здійснення досудового розслідування та процесуального керівництва неуповноваженими особами, адже початком досудового розслідування є день початку розслідування кримінального провадження № 12020100080002140 від 1 травня 2020 р. (за ч. 2 ст. 342 КК України), у якому було визначено склад органу досудового розслідування та процесуального керівництва.

*Рішення в ЄДРСР –
reustr.court.gov.ua/Review/128844832*

Проведення огляду місця події до внесення відомостей до ЄРДР не вказує на наявність підстав для визнання отриманих доказів недопустимими

9 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третью судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 585/2014/22 залишив без задоволення касаційну скаргу дружини померлого обвинуваченого, яка стверджувала про недопустимість даних протоколу огляду місця події.

Вироком міськрайонного суду фігуранта визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України, та на підставі п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України провадження у справі закрито у зв'язку з його смертю.

Апеляційний суд вирок скасував і закрити кримінальне провадження на підставі п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України у зв'язку зі смертю обвинуваченого.

У касаційній скарзі дружина померлого обвинуваченого зазначала, що огляд місця події здійснено до внесення відомостей у ЄРДР. Ця слідча дія та обшук проводилися за участю понятих, які є зацікавленими особами, а також спеціалістів, які водночас затримували обвинуваченого, та за відсутності прокурорів, які були призначені на наступний день.

Верховний Суд вказав, що відповідно до ст. 214, 237 КПК України огляд є слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, яка проводиться в межах досудового розслідування кримінального провадження. У невідкладних випадках огляд місця події може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється після огляду. Підставою для проведення огляду місця події слугує інформація про вчинення кримінального правопорушення.

Огляд місця події є однією з перших невідкладних слідчих дій. Як убачається з оскаржуваних судових рішень, свідки у ході їхнього допиту у суді зауважували, що на місце події поліція прибула за їхнім повідомленням як працівників агролісгоспу щодо вчинення обвинуваченим незаконної порубки деревини, а, отже, таке повідомлення вимагало від поліції життя невідкладних і вичерпних першочергових дій із метою перевірки такої інформації.

Матеріалами кримінального провадження підтверджується, що у зв'язку з цим, 18 липня 2022 р. у період часу з 21:00 до 22:10 слідчим було проведено огляд місця події за місцем вчиненої обвинуваченим незаконної порубки деревини в лісі.

Відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за вказаним вище фактом, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України, було внесено того ж дня.

Тож проведення огляду місця події до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань не суперечить приписам ст. 214 КПК України та не вказує на наявність підстав для визнання доказів сторони обвинувачення недопустимими.

Крім того, як слушно зауважив апеляційний суд, положеннями КПК України не передбачено обов'язкової участі прокурора в ході здійснення обшуку чи огляду місця події. Проведення таких слідчих дій належить, у тому числі й до повноважень слідчого, яким і було проведено огляд місця події та обшук у домоволодінні обвинуваченого.

Тож винесення постанови про призначення групи прокурорів на наступний день після вказаних слідчих дій, а саме 19 липня 2022 р., не свідчить про порушення норм КПК України під час їхнього проведення.

До того ж судами попередніх інстанцій не встановлено об'єктивних даних, які б вказували на те, що залучені в ході оглядів

місця події та обшуку поняті були будь-яким чином заінтересовані у результатах цих слідчих дій і не мали право брати участь у їхньому проведенні.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/128844822*

Процесуальні витрати органу досудового розслідування не підлягають стягненню з особи, кримінальне провадження щодо якої закрито через декриміналізацію діяння

2 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третью судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 202/7821/24 задовольнив касаційну скаргу прокурора, який просив віднести на рахунок держави процесуальні витрати, пов'язані із залученням експертів.

Ухвалою районного суду, залишеною без змін апеляційним судом, кримінальне провадження щодо особи було закрито на підставі п. 4–1 ч. 1 ст. 284 КПК України. При цьому було стягнуто з особи на користь держави витрати, пов'язані з проведенням судової товарознавчої експертизи, у сумі 5 300,96 грн.

У касаційній скарзі прокурор зазначав, що суд першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, при закритті провадження на підставі п. 4–1 ч. 1 ст. 284 КПК України через втрату чинності законом, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння, безпідставно стягнув з обвинуваченого на користь держави витрати, пов'язані з проведенням судових експертиз.

На обґрунтування своїх доводів посилався на постанову Третью судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 1 березня 2021 р. (справа № 266/3090/18).

Верховний Суд із посиланням на власну усталену практику, зокрема постанови від 1 березня 2021 р. у справі № 266/3090/18; від 19 листопада 2024 р. у справі № 285/30/20), вказав, що у висновку Великої Палати Верховного Суду, викладеному в постанові від 17 червня 2020 р. (справа № 598/1781/17) вказано на необхідність вирішення питання щодо процесуальних витрат у різних за процесуальною формою судових рішеннях, однак не визначено, які саме витрати необхідно стягувати з особи, кримінальне провадження відносно якої закрито у зв'язку зі звільненням її від кримінальної відповідальності, а які відносити на рахунок держави.

При цьому, як було зазначено у висновку Об'єднаної палати ККС Верховного Суду від 12 вересня 2022 р. у справі № 203/241/17, стягнення процесуальних витрат з обвинуваченого можливе за наявності таких підстав: визнання особи винною у вчиненні злочину (обвинувальний вирок суду), факт понесення процесуальних витрат (документально підтвержені витрати), залучення спеціаліста/експерта саме стороною захисту.

За своєю природою закриття кримінального провадження на підставі п. 4–1 ч. 1 ст. 284 КПК України, так само як із закриття кримінального провадження на підставі положень ст. 49 КК України, є безумовним.

Більше того, закриття кримінального провадження на цій підставі фактично вказує, що на момент розгляду кримінального провадження у діях особи відсутній склад кримінального правопорушення, тому така особа не повинна зазнавати негативних наслідків більше, ніж особа, у діях якої є всі ознаки складу кримінального правопорушення, однак закінчилися строки давності для притягнення її до кримінальної відповідальності.

В такому випадку, керуючись засадами справедливості, колегія суддів вбачає, що наявність факту понесення органом досудового

розслідування процесуальних витрат, пов'язаних зі здійсненням кримінального провадження, не може бути підставою для стягнення їх з особи, кримінальне провадження щодо якої закрито відповідно до п. 4–1 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Суди першої та апеляційної інстанцій у цій частині допустили істотні порушення вимог КПК України, що відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 438 КПК України є підставою для зміни оскаржуваних судових рішень, тому Верховний Суд ухвалою районного суду та ухвалою апеляційного суду змінив, процесуальні витрати, пов'язані з проведенням судової товарознавчої експертизи, у сумі 5 300,96 грн відніс на рахунок держави.

*Рішення в ЄДРСР –
revestr.court.gov.ua/Review/128653992*

Право на розгляд кримінального провадження колегіально роз'яснюється саме обвинуваченому.

Невиконання цієї вимоги під час розгляду in absentia, де захисник клопотання про роз'яснення не подавав, не порушує права на справедливий суд

21 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 331/4882/23 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, який посилався на нероз'яснення права заявити клопотання про розгляд цієї справи судом колегіально.

Вироком районного суду, залишеним без змін апеляційним судом, фігуранта визнано винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111, ч. 7 ст. 111–1 КК України за те, що він будучи громадянином України, працівником правоохоронного органу – рибоохорони, перебуваючи на посаді провідного державного інспектора відділу рибоохоронного патруля, надав добровільну згоду на співпрацю з окупаційною владою рф, перейшов на бік ворога в умовах воєнного стану та почав надавати допомогу окупаційній адміністрації.

У касаційній скарзі захисник зазначав, що головуючий суддя місцевого суду не роз'яснив обвинуваченому право заявити клопотання про розгляд цього кримінального провадження судом колегіально у складі трьох суддів, чим порушено право останнього на справедливий суд.

Верховний Суд вказав, що відповідно до положень п. 1 ч. 2 ст. 31 КПК України кримінальне провадження в суді першої інстанції здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів лише за клопотанням обвинуваченого щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років.

Приписами ч. 4 ст. 315 КПК України передбачено, що під час підготовчого судового засідання суд роз'яснює обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього колегіально судом у складі трьох суддів.

Водночас за положеннями ст. 315 КПК України, право на розгляд справи колегіально судом у складі трьох суддів роз'яснюється саме обвинуваченому. Це роз'яснення є обов'язковим у випадках, коли обвинуваченому загрожує покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше 10 років. Проте у цьому провадженні обвинувачений був відсутній (in absentia), а відповідні клопотання захисником, який безпосередньо брав участь у ході судового розгляду, не подавалися.

З огляду на викладене, колегія суддів погодилася з висновком апеляційного суду про те, що місцевий суд призначив провадження до розгляду, не порушуючи процесуальних вимог.

*Рішення в ЄДРСР –
revestr.court.gov.ua/Review/129086839*

Протоколи оглядів інтернет–сторінок і телеграм–каналів та додатки до протоколів, у яких зафіксовано зміст відображеної на них інформації, є допустимими доказами

21 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 201/11849/23 задовольнив частково касаційну скаргу захисника, який посилався на недопустимість доказів.

Вироком районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, особу визнано винуватою в колабораційній діяльності, тобто здійсненні пропаганди у закладі освіти з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою–агресором збройної агресії проти України, а також діях, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави–агресора у закладах освіти (ч. 3 ст. 111–1 КК).

У касаційній скарзі захисник зазначав, що в основу вироку покладено матеріали з інтернету й телеграм–каналів, які містять статті, фотознімки й відеозаписи з виступами осіб. Однак через відсутність висновків експертів неможливо встановити, чи містять висловлювання в них заклики до збройної агресії проти України, а також чи справді на відеозаписах зафіксовано засуджену.

Верховний Суд вказав, що за змістом ст. 99 КПК матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог процесуального законодавства, є документами і можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Як убачається з матеріалів кримінального провадження, прокурор, а також, на виконання відповідних доручень, наданих у порядку ст. 40 КПК, оперуповноважений провели огляди інтернет–сторінок і телеграм–каналів, зробивши скриншоти й завантаживши відеофайли, фотознімки, файлів з документами та «нормативно–правовими актами», які є додатками до протоколів огляду, оформлених відповідно до вимог КПК.

Огляди зазначених інтернет–сайтів та телеграм–каналів проведено із дотриманням вимог ст. 237 КПК, зафіксовано (за допомогою функцій скриншоту, друку та запису на технічні носії інформації) зміст відображеної на інтернет–сайтах і в телеграм–каналах як електронних документах інформації, що підтверджує існування обставин, які підлягають доказуванню в цьому кримінальному провадженні.

Підстав для визнання вказаних вище протоколів, у яких зафіксовано хід і результати оглядів інтернет–сайтів та телеграм–каналів, недопустимими і неналежними доказами Верховний Суд не знайшов, оскільки ці фактичні дані отримано в порядку, передбаченому КПК.

Крім того, сторона захисту не дала жодних відомостей щодо спростування цієї інформації і не аргументувала, що інформація, надана органом досудового розслідування, не відповідає дійсності, зокрема, містить ознаки фальсифікації та/або навмисного спотворення даних.

Під час судового провадження сторона захисту хоча й ставила питання про недостовірність таких доказів, однак не заявляла

будь-яких клопотань про залучення спеціалістів чи експертів, проведення експертизи, а тому колегія суддів погодилася з висновками, зробленими місцевим судом.

Зокрема, захисник не вказав на порушення, допущені судами попередніх інстанцій, які би полягали у нерозгляді його клопотання про призначення експертизи або незаконної відмови у задоволенні такого клопотання.

Отже, місцевий суд слушно зауважив, що сторона захисту не була позбавлена можливості заявити під час проведення як досудового розслідування, так і в суді клопотання про призначення судово-портретної експертизи, однак таким правом не скористалася.

Питання щодо встановлення особи, зображеної на фото-, відеозаписах саме як засудженої, були предметом ретельної перевірки судів попередніх інстанцій.

Водночас Верховний Суд ухвалу апеляційного суду та вирок районного суду змінив, виключивши з них посилання на фактичні дані протоколів пред'явлення особи для впізнання за фотознімками.

*Рішення в ЄДРСР –
revestr.court.gov.ua/Review/129086893*

Той факт, що визнане судом доведеним формулювання обвинувачення збігається з формулюванням, викладеним в обвинувальному акті, не свідчить про порушення вимог КПК

23 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 933/248/24 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, яка стверджувала про невикладення у вирок формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним.

Районний суд своїм вирокком визнав фігуранта винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 186 КК, за те що він, діючи умисно, з корисливих мотивів, в умовах воєнного стану, відкрито викрав гаманець, який лежав на лавці, з грошима потерпілого, спричинивши йому майнову шкоду

в розмірі 8000 грн. Апеляційний суд скасував вирок у частині призначеного покарання і ухвалив свій.

У касаційній скарзі захисник зазначала, що суд, усупереч вимогам п. 1 ч. 3 ст. 374 КПК, не виклав у вирок формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, та не встановив фактичних обставин учинення кримінального правопорушення, а значив у мотивувальній частині обставини, установлені органом досудового розслідування.

Верховний Суд, перевіrivши матеріали кримінального провадження, не погодився із цими доводами, оскільки суд на підставі безпосередньо досліджених доказів та встановлених фактичних обставин справи у мотивувальній частині рішення виклав формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним.

Той факт, що визнане судом доведеним формулювання обвинувачення збігається з формулюванням, викладеним в обвинувальному акті, не свідчить про порушення вимог КПК, а вказує на те, що сторона обвинувачення змогла довести в суді встановлені під час досудового розслідування обставини, які підлягають доказуванню, а також формулювання обвинувачення, яке прокурор уважав установленим.

Апеляційний суд своїм рішенням скасував вирок місцевого суду лише в частині призначеного покарання, погодився з висновками місцевого суду щодо доведеності винуватості особи і правильності кваліфікації його дій за ч. 4 ст. 186 КК, підтвердив фактичні обставини, установлені судом першої інстанції, та виклав формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним.

Посилання захисника на постанову Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 17 грудня 2020 р. у справі № 426/14810/18 Верховний Суд визнав нерелевантним, оскільки в цій справі суд касаційної інстанції, зокрема, констатував порушення місцевим судом вимог п. 1 ч. 3 ст. 374 КПК у зв'язку з тим, що суд у вирок виклав лише формулювання обвинувачення, пред'явленого особі органом досудового розслідування. Натомість у справі, що розглядається, таких порушень суду під час постановлення вирок стосовно особи колегія суддів не встановила.

*Рішення в ЄДРСР –
revestr.court.gov.ua/Review/129086848*

Найважливіші нормативно-правові акти за два тижні

Закупівлі для захисту систем життєзабезпечення критичної інфраструктури – без відкритих торгів

21.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до пункту 13 особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» від 18 жовтня 2025 р. № 1314.

Новою редакцією пп. 13 п. 13 особливостей, затверджених постановою від 12 жовтня 2022 р. № 1178, встановлено, що придбання замовниками товарів і послуг (крім послуг з поточного

ремонту), вартість яких становить або перевищує 100 тис. гривень, послуг з поточного ремонту, вартість яких становить або перевищує 200 тис. гривень, робіт, вартість яких становить або перевищує 1,5 млн гривень, може здійснюватися шляхом укладення договору про закупівлю без застосування відкритих торгів та/або електронного каталогу для закупівлі товару у разі, коли здійснюється закупівля товарів, робіт та послуг для/з будівництва, ремонту та інших інженерно-технічних заходів із захисту об'єктів:

– критичної інфраструктури паливно-енергетичного сектору критичної інфраструктури;

– сектору систем життєзабезпечення критичної інфраструктури в рамках реалізації експериментального проекту від-

повідно до постанови від 7 лютого 2025 р. № 142 «Про реалізацію експериментального проекту щодо нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту, ремонту та інших інженерно-технічних заходів із захисту об'єктів критичної інфраструктури паливно-енергетичного сектору критичної інфраструктури» за договорами про закупівлю, які укладаються до 1 березня 2026 р.

Закупівлі, розпочаті до набрання чинності цією постановою, завершуються в порядку, що діяв до набрання чинності цією постановою.

Постанова діє до 1 березня 2026 р.

Мобільні оператори можуть блокувати номери телефонних спамерів

21.10.2025 р. як ми раніше повідомляли, набрали чинності Правила надання та отримання е-комунікаційних послуг.

Міністерство цифрової трансформації України інформує, що нові Правила дозволяють оператором блокувати спам-номери.

Щоб позбутися рекламних дзвінків, на які ви не давали згоди, є кілька варіантів:

- 1) повідомте про спам-номер своєму оператору:
 - Vodafone – у застосунку чи за номером: 111 або 0 800 400 111 в Україні, +38 050 400 111 у роумінгу;
 - Kyivstar – у застосунку чи за номером: 466 або 0 800 300 466 в Україні, *105*466# у роумінгу;
 - Lifecell – у застосунку чи за номером: 5433 або 0 800 20 5433 в Україні, +38 063 5433 111 у роумінгу;
- 2) надсилайте скарги на спам-дзвінки на гарячу лінію Уряду – 1545;
- 3) зверніться до Національної комісії з регулювання електронних комунікацій через форму на сайті.

Оператор перевірить номер, на який надійшла скарга, і заблокує, якщо він відповідає щонайменше двом критеріям:

- виклики здійснюються без комунікації;
- середня тривалість дзвінків за 7 днів – менш ніж 60 секунд;
- понад 50% дзвінків – на різні номери;
- на номер неможливо передзвонити;
- під час виклику відтворюється записане повідомлення;
- скарги від абонентів;
- кількість вхідних дзвінків, які не завершуються розмовою, на номер – менш як 5% від вхідних та вихідних викликів цього номера;
- номер лише для дзвінків, а не для SMS чи інтернету.

Результати класифікації посад у держоргані погоджує НАДС

21.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2025 р. № 1309, згідно з якою Національне агентство України з питань державної служби:

- 1) проводить зіставлення рівня оплати праці на типових посадах державної служби з рівнем оплати праці у приватному секторі в Україні (з 1 січня 2026 р.);
- 2) затверджує типове положення про преміювання;
- 3) розробляє та вносить в установленому порядку Кабінетом Міністрів України каталог типових посад державної служби і критерії віднесення до таких посад;

4) погоджує результати класифікації посад державної служби у державному органі, крім державних органів, зазначених в абзаці третьому п. 1 ч. 7 ст. 51 Закону України «Про державну службу»;

5) затверджує методику проведення класифікації посад державної служби;

6) забезпечує функціонування внутрішнього контролю та здійснює внутрішній аудит в апараті НАДС, його територіальних органах, на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери його управління.

Голова НАДС організовує внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечує функціонування внутрішнього контролю та здійснення внутрішнього аудиту в апараті НАДС, його територіальних органах, на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери його управління.

Внесено зміни й до постанови «Про підготовку до запровадження умов оплати праці державних службовців на основі класифікації посад» від 23 жовтня 2023 р. № 1109.

Оборонні технології надаватимуть виробникам безоплатно

22.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2025 р. № 1310, якою визначено механізм реалізації експериментального проекту щодо надання права на використання технологій, що можуть бути застосовані у виробництві товарів оборонного призначення.

Метою експериментального проекту є забезпечення розвитку виробництва товарів оборонного призначення із застосуванням технологій, розроблених у Міноборони, Збройних Силах, Держспецтрансслужбі, підпорядкованих військових частинах, органах військового управління, установах.

Затвердженим Порядком, зокрема визначено, що з метою розвитку виробництва товарів оборонного призначення Міноборони надає суб'єктам господарювання право на використання технологій.

Право на використання технологій відповідно до цього Порядку надається суб'єктам господарювання на безоплатній основі на підставі договору про надання права на використання технологій.

Право на використання технологій, що надається суб'єкту господарювання, включає право на:

- виробництво товарів оборонного призначення, у тому числі виготовлення їх на замовлення та (або) із залученням співвиконавців/субпідприємців;
- зберігання вироблених із застосуванням технологій товарів оборонного призначення;
- пропонування для продажу вироблених із застосуванням технологій товарів оборонного призначення, зокрема через Інтернет;
- продаж, безоплатну (на благодійній основі) передачу товарів оборонного призначення, виготовлених із застосуванням технологій, з дотриманням обмежень, установлених законом;
- розроблення необхідної технологічної документації на основі отриманої технічної документації;
- проведення усіх видів випробувань та заходів контролю якості товарів оборонного призначення;
- вчинення дій, пов'язаних з отриманням висновків експертів, звітів про оцінку майна, які визначають можливу орієнтовну (очікувану) вартість товарів оборонного призначення (продуктів);

– ремонт, обслуговування, підтримку та забезпечення виконання гарантійних зобов'язань щодо товарів оборонного призначення, виготовлених із застосуванням технології.

У разі коли технологія передбачає застосування комп'ютерної програми, право на використання такої технології, що надається суб'єкту господарювання, включає право на:

– встановлення комп'ютерної програми у спосіб, визначений настановою користувача або іншим документом, затвердженим розробником, на пристрої (вироби) у складі товарів оборонного призначення, що відповідають вимогам технічної документації та системним вимогам до такої комп'ютерної програми, визначеним розробником;

– створення резервної копії комп'ютерної програми, яка може бути використана для відновлення працездатності комп'ютерної програми у разі її пошкодження, видалення або втрати.

У договорі про надання права на використання технології може бути визначений строк, протягом якого суб'єкт господарювання повинен виконати зобов'язання щодо початку застосування технології у виробництві, а також зазначитися вимога щодо періодичного надання суб'єктом господарювання звіту про заходи, вжиті з метою масштабування виробництва товарів оборонного призначення із застосуванням технології.

Право на використання технології може включати право суб'єкта господарювання на використання, перероблення, модифікацію технології з метою покращення її характеристик. У такому разі у договорі про надання права на використання технології повинні зазначитися умови щодо передачі результатів використання, перероблення, модифікації, інших результатів від суб'єкта господарювання до Міноборони та забезпечення можливості використання таких результатів Міноборони безоплатно без обмежень за територією, часом або способом використання.

Строк дії права на використання технології не може перевищувати строк реалізації експериментального проекту.

Суб'єкту господарювання надається право на використання технології виключно на території України.

Міноборони організує інформування суб'єктів господарювання про можливість отримання ними права на використання технології самостійно та (або) через Фонд розвитку інновацій, бізнес-асоціації, інші громадські об'єднання виробників товарів оборонного призначення.

Інформація про можливість отримання суб'єктами господарювання права на використання технології повинна містити відомості про способи надсилання та форму повідомлення про заінтересованість суб'єктів господарювання в отриманні права на використання технології. Форма повідомлення про заінтересованість визначається Міноборони.

Суб'єкти господарювання надсилають Міноборони повідомлення про заінтересованість у паперовій або електронній формі на поштову адресу або адресу електронної пошти, зазначену в інформації про можливість отримання ними права на використання технології.

Договори про надання права на використання технології укладаються із суб'єктами господарювання, які відповідають одному з таких критеріїв:

– суб'єкти господарювання є постачальниками служби державного замовника Міноборони, виконавцями державних контрактів (договорів) про закупівлю товарів оборонного призначення, укладеними з іншими державними замовниками у сфері оборони (службами державних замовників);

– визначення суб'єктів господарювання в установленому порядку критично важливими для забезпечення потреб Збройних Сил, інших військових формувань в особливий період;

– внесення суб'єктів господарювання до електронного реєстру учасників відбору та виконавців державних контрактів (договорів) відповідно до Порядку створення, функціонування та ведення електронного реєстру учасників відбору та виконавців державних контрактів (договорів), внесення до нього суб'єктів господарювання, затвердженого постановою від 17 березня 2021 р. № 233.

Дія цього Порядку не поширюється на договори про надання права на використання об'єктів права інтелектуальної власності у складі технологій, які були укладені до набрання чинності цим Порядком.

Експериментальний проект реалізовуватиметься протягом дії правового режиму воєнного стану, але не довше двох років з дня набрання чинності цією постановою.

Внесено й зміну до п. 4 Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, затвердженого постановою від 8 червня 1998 р. № 838.

Видатки на захист критичної інфраструктури віднесено до пріоритетних

22.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2025 р. № 1313, якою до переліку пріоритетних видатків, за якими здійснюються платежі органами Казначейства в умовах воєнного стану, віднесено:

– оплату товарів, робіт та послуг для здійснення нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту, ремонту та інших інженерно-технічних заходів із захисту об'єктів критичної інфраструктури паливно-енергетичного сектору, підсектору залізничного транспорту сектору транспорту і пошти (захист тягових підстанцій із рівнем первинної напруги 150 (110) кВ) та сектору систем життєзабезпечення критичної інфраструктури (постачання теплової енергії, водопостачання та водовідведення).

6-денний робочий тиждень для курсантів

23.10.2025 р. Верховна Рада прийняла за основу проект Закону № 13646, яким вносяться зміни до деяких законодавчих актів України щодо соціального захисту військовослужбовців базової військової служби, членів їх сімей та інших питань.

Зокрема змінами до п. 4 ст. 10 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» для військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової військової служби, військовослужбовців базової військової служби, курсантів та слухачів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, закладів фахової передвищої військової освіти, встановлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями, а для військовослужбовців строкової військової служби, військовослужбовців базової військової служби, курсантів та слухачів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, закладів фахової передвищої військової освіти – шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем.

1,5 мінімальної зарплати – щомісячна виплата нагородженим «Хрестом бойових заслуг»

23.10.2025 р. набрав чинності Закон України від 3 вересня 2025 р. № 4595–IX.

Затвердженими ним змінами до п. «а» ч. 1 ст. 14, п. «б» ч. 1 ст. 15–1 Закону України «Про поховання та похоронну справу» таким особам надано право на безоплатне поховання, почесне поховання на Національному військовому меморіальному кладовищі.

Крім того, на таких осіб поширено дію Закону України «Про щомісячну грошову виплату деяким категоріям громадян» та передбачено щомісячну грошову виплату – у розмірі 1,5 мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня календарного року (із розрахунку на місяць).

Уряд може збільшувати видатки Мініборони за трьома бюджетними програмами

23.10.2025 р. набрав чинності Закон України від 21 жовтня 2025 р. № 4648–IX.

Новою ст. 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» дозволено Кабінету Міністрів України, як виняток з положень абзацу третього ч. 2 ст. 4, ст. 23, ч. 1 ст. 55, абзацу другого пп. 2 п. 22 розд. VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України, за результатами місячного звіту про виконання загального фонду Державного бюджету України приймати рішення про здійснення у листопаді – грудні 2025 р. скорочення видатків загального фонду державного бюджету і надання кредитів із загального фонду державного бюджету за бюджетними програмами головних розпорядників коштів державного бюджету та збільшення видатків загального фонду державного бюджету Міністерству оборони України за бюджетними програмами «Забезпечення діяльності Збройних Сил України, підготовка кадрів і військ, медичне забезпечення особового складу, ветеранів військової служби та членів їхніх сімей, ветеранів війни» (код 2101020), «Розвиток, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання» (код 2101150) та «Здійснення заходів з реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу, розроблення, освоєння і впровадження нових технологій, нарощування наявних виробничих потужностей для виготовлення продукції оборонного призначення, закупівлі озброєння, військової (спеціальної) техніки, засобів та обладнання» (код 2101540).

Фіксовані ціни на електрику для громадян не зміняться до травня 2026 р.

24.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2025 р. № 1331, якою подовжено до 30 квітня 2026 р. (раніше – 31 жовтня 2025 р.):

- покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії;
- фіксовані ціни на електричну енергію для побутових споживачів.

Відповідні зміни внесено до постанови «Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії» від 5 червня 2019 р. № 483.

Акт про надання послуг буде не обов'язковим

24.10.2025 р. Верховна Рада прийняла за основу проект Закону щодо спрощення оформлення первинних документів з надання послуг № 14023.

Новим абзацом ч. 2 ст. 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачається, що якщо первинний документ містить відомості виключно про господарську операцію з надання послуги (у розумінні Цивільного кодексу України), вартість якої була оплачена замовником у повному обсязі у безготівковій формі, то відсутність передбачених абзацами шостим–сьомим цієї частини реквізитів зі сторони замовника послуги не є порушенням вимог до оформлення первинного документа за умови, що такий порядок оформлення первинних документів передбачено договором.

Положення цього абзацу не поширюються на вимоги до оформлення первинних документів з надання послуг, оплачених за рахунок бюджетних коштів.

Не менше 5% місць для паркування – за водіями, які перевозять дітей до трьох років

24.10.2025 р. Верховна Рада прийняла Закон щодо паркування транспортних засобів, якими керують водії, які перевозять дітей віком до трьох років та які мають відповідний розпізнавальний знак на транспортному засобі (законопроект № 12437).

Новими частинами ст. 25 Закону України «Про дорожній рух» визначається, що власники спеціально обладнаних чи відведених майданчиків для паркування забезпечують виділення та облаштування в межах майданчиків місць для паркування транспортних засобів, якими керують водії, які перевозять дітей віком до трьох років та які мають відповідний розпізнавальний знак на транспортному засобі.

Порядок визначення спеціально обладнаних чи відведених майданчиків із місцями для паркування транспортних засобів, якими керують водії, які перевозять дітей віком до трьох років та які мають відповідний розпізнавальний знак на транспортному засобі, особливості облаштування цих паркувальних місць, їх позначення, підтвердження права на паркування транспортних засобів, а також установлення (нанесення) відповідного розпізнавального знаку на транспортні засоби, якими керують водії, які перевозять дітей віком до трьох років встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Кількість місць, призначених для паркування транспортних засобів, якими керують водії, які перевозять дітей віком до трьох років та які мають відповідний розпізнавальний знак на транспортному засобі, становить не менше 5 р. Відсотків загальної кількості місць на спеціально обладнаних чи відведених майданчиках для паркування, але не менше одного місця з позначенням таких місць відповідними дорожніми знаками або дорожньою розміткою.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють створенню власниками спеціально обладнаних чи відведених майданчиків для паркування окремих паркувальних місць для транспортних засобів, якими керують водії – вагітні жінки, люди похилого віку та ветерани.

Закон набирає чинності через три місяці з дня його опублікування.

Перепоховання Захисників – бюджетним коштом

24.10.2025 р. Верховна Рада прийняла Закон щодо врегулювання питання перепоховання загиблих (померлих) осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України (законопроект № 12413).

Новою редакцією ст. 21 Закону України «Про поховання та похоронну справу» встановлено, що перепоховання останків померлого допускається у виняткових випадках за рішенням виконавчого органу відповідної сільської, селищної, міської ради на підставі письмового звернення особи, яка здійснила поховання, або одного з родичів, визначених ч. 1 ст. 11 цього Закону (у разі відсутності особи, яка здійснила поховання, чи наявності згоди такої особи), свідоцтва про смерть похованого, дозволу виконавчого органу відповідної сільської, селищної, міської ради на поховання останків померлого на іншому кладовищі.

Перепоховання останків померлих може здійснюватися в інших випадках згідно із законодавством України.

У разі ідентифікації (встановлення) особи, невідомі останки якої поховані в установленні відповідно до законодавства місця поховання, перепоховання таких останків померлого здійснюється особою з числа осіб, визначених ч. 1 ст. 11 цього Закону.

У разі ідентифікації (встановлення) особи, невідомі останки якої поховані на Національному військовому меморіальному кладовищі, перепоховання таких останків померлого може здійснюватися особою з числа осіб, визначених ч. 1 ст. 11 цього Закону, на іншому кладовищі або на території Національного військового меморіального кладовища в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Перепоховання останків померлих, воїнів із братських і одиначних могил здійснюється з дотриманням вимог законів України «Про охорону культурної спадщини» та «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років».

Під час перепоховання останків померлих контроль за дотриманням безпечних умов праці протягом усього терміну ведення робіт здійснює виконавчий орган відповідної сільської, селищної, міської ради.

Перепоховання останків померлих здійснюється за рахунок коштів осіб, які ініціюють перепоховання, крім випадків, передбачених частиною восьмою цієї статті.

Перепоховання останків померлих осіб (у тому числі після ідентифікації (встановлення) таких осіб), які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, здійснюється за рахунок джерел, передбачених законом для поховання таких осіб, одноразово.

Зміни внесені й до ст. 14, ч. 2 ст. 25 цього Закону.

До паспорта–книжечки записи вносяться державною мовою

24.10.2025 р. Верховна Рада України прийняла Постанову щодо врегулювання деяких питань, пов'язаних із оформленням документів, що посвідчують особу громадянина України (проект № 13369).

Новою редакцією п. 4 Положення про паспорт громадянина України, затвердженого Постановою від 26 червня 1992 р. № 2503–ХІІ, уточнено, що мова вносення записів у паспорт у вигляді паспортної книжечки визначається ч. 1 ст. 8 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Виправні роботи замінять на штраф у разі призову на військову службу

27.10.2025 Кабінет Міністрів схвалив проект Закону щодо вдосконалення виконання покарання у виді штрафу та розширення застосування громадських робіт, яким передбачено зміни до:

1) ст. 30–1, 321–2 КУпАП, ст. 56 КК у частині збільшення часу виконання громадських робіт з чотирьох до восьми годин, що надасть можливість правопорушникам (засудженим) швидше відбутися це адміністративне стягнення (покарання);

2) ст. 321–3 КУпАП у частині надання можливості відбувати громадські роботи в межах всього міста або області (за умови забезпечення транспортування порушників на об'єкт та у зворотному напрямку);

3) КК у частині призначення громадських робіт як основного, так і додаткового покарання, а також призначення такого покарання як додаткового у випадках, коли воно не передбачене санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення суд дійде висновку про необхідність виправлення засудженого через суспільно корисні роботи;

4) ч. 3 ст. 57 КК, якими врегулювати питання заміни виправних робіт на штраф у разі призову на військову службу особи після постановлення вироку суду про призначення покарання у виді виправних робіт;

5) ст. 535 КПК, з урахуванням положень Закону України від 20 листопада 2024 р. № 4081–ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення виконання покарання у виді штрафу та громадських робіт», надасть можливість застосувати нові підходи до виконання покарання у виді штрафу щодо видачі судом виконавчого листа на підставі судового рішення, яким призначено покарання у виді штрафу, за зверненням уповноваженого органу з питань пробації, у разі несплати засудженим штрафу або чергового платежу під час призначення штрафу з розстрочкою виплати.

Не лише ЗСУ, а й Нацгвардія закуповуватиме оборонні товари через «DOT-Chain»

27.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2025 р. № 1324, якою визначено механізм реалізації експериментального проекту щодо здійснення державним підприємством Міністерства оборони України «Агенція оборонних закупівель» закупівель товарів оборонного призначення вітчизняного виробництва для потреб Національної гвардії.

Метою експериментального проекту є підвищення ефективності закупівель та якості поставок товарів оборонного призначення вітчизняного виробництва, визначених п. 6 затвердженого Порядку, для потреб головного органу військового управління, органів військового управління оперативно-територіальних об'єднань, оперативно-тактичних з'єднань – корпусів, військових частин, вищих військових навчальних закладів, навчальних військових частин (центрів) Національної гвардії, баз та установ, що не входять до складу оперативно-територіальних об'єднань, оперативно-тактичних з'єднань – корпусів Національної гвардії, шляхом здійснення таких закупівель державним підприємством Міністерства оборони України «Агенція оборонних закупівель» із застосуванням інформаційно-комунікаційної системи управління постачанням товарів та послуг для Збройних Сил «DOT-Chain».

Фінансування експериментального проекту здійснюється в межах видатків державного бюджету, передбачених за бюджетною програмою 1003020 «Забезпечення виконання завдань, функцій та підготовка кадрів Національною гвардією України», які спрямовуються на закупівлю Агенцією товарів оборонного призначення для потреб військових частин Національної гвардії.

Товарами оборонного призначення відповідно до затвердженого Порядку є кодифіковані та некодифіковані безпілотні системи (безпілотні авіаційні комплекси, безпілотні літальні апарати, безпілотні наземні (роботизовані) комплекси, безпілотні водні (плаваючі комплекси), засоби радіоелектронної боротьби та їх складові частини.

При цьому встановлено, що на період реалізації експериментального проекту головний орган військового управління, органи військового управління оперативно-територіальних об'єднань, оперативно-тактичних з'єднань – корпусів, військові частини, вищі військові навчальні заклади, навчальні військові частини (центри) Національної гвардії, бази та установи, що не входять до складу оперативно-територіальних об'єднань, оперативно-тактичних з'єднань – корпусів Національної гвардії, є користувачами інформаційно-комунікаційної системи управління постачанням товарів та послуг для потреб Збройних Сил «DOT-Chain» відповідно до Порядку функціонування інформаційно-комунікаційної системи управління постачанням товарів та послуг для потреб Збройних Сил «DOT-Chain», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 червня 2025 р. № 798.

Експериментальний проект реалізуватиметься протягом шести місяців з дня набрання чинності цієї постановою.

Переліки засуджених за злочини проти нацбезпеки виправні заклади надсилатимуть до ПФУ в е-формі

27.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2025 р. № 1325, якою визначено механізм подання адміністрацією виправного центру та адміністрацією виправної колонії Пенсійному фонду України відомостей про осіб, яких засуджено до обмеження волі або позбавлення волі за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 109, 110, 110–2, 111, ч. 3 – 8 ст. 111–1, ст. 111–2, 113, 114, 114–1, 258, 258–2, 258–3, 258–5, 260, 437, 438, 441, 442, 442–1, 447 Кримінального кодексу України, до 7 вересня 2025 р. та які отримують пенсії відповідно до законодавства про пенсійне забезпечення.

Затвердженням Порядком визначено, що адміністрація установи виконання покарань формує перелік засуджених осіб, в якому зазначаються такі відомості про засуджену особу:

- прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності);
- дата народження;
- тип, серія (за наявності) та номер документа, що посвідчує особу;
- реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія (за наявності) та номер паспорта громадянина України (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовились від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, повідомили про це відповідному контролюючому органу і мають про це відмітку в паспорті громадянина України);
- вид призначеної пенсії, яка надходить на рахунок виправного центру, виправної колонії;

– відомості про відбування покарання (дата початку та закінчення строку відбування покарання, підстава засудження (статті (частини/пункти статті) Кримінального кодексу України, за якими особу засуджено).

Переліки засуджених осіб надсилаються до відповідного територіального органу Пенсійного фонду України за місцезнаходженням виправного центру, виправної колонії в електронній формі з накладенням кваліфікованого електронного підпису або удосконаленого електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису, або кваліфікованої електронної печатки чи удосконаленої електронної печатки, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронної печатки, з урахуванням вимог законодавства про захист персональних даних.

У разі відсутності технічної можливості передачі даних у порядку, передбаченому п. 3 цього Порядку, переліки засуджених осіб надсилаються адміністрацією установи виконання покарань відповідному територіальному органу Пенсійного фонду України у паперовій формі з урахуванням вимог законодавства про захист персональних даних.

Міністерству юстиції протягом місяця з дня набрання чинності цією постановою доручено провести заходи із забезпечення передачі Пенсійному фонду України відомостей про осіб, яких засуджено до обмеження волі або позбавлення волі за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки, громадської безпеки, миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку, відповідно до Порядку, затвердженого цією постановою.

Етапи і розміри виплати одноразової допомоги сім'ям загиблих встановить Мінветеранів

27.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до пункту 5 Порядку призначення та виплати окремим категоріям осіб з числа членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) члена сім'ї» від 22 жовтня 2025 р. № 1326.

Абзаци перший – третій п. 5 Порядку, затвердженого постановою від 30 липня 2025 р. № 936, замінено новими абзацами, згідно з якими одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті) Захисника та Захисниці України призначається у розмірі 15 млн гривень рівними частинами з урахуванням раніше виплаченої суми відповідно до Порядку призначення та виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності деяких категорій осіб відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», затвердженого постановою від 29 квітня 2016 р. № 336, та виплачується поетапно.

Особливості виплати одноразової грошової допомоги окремим категоріям осіб з числа членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України, якими визначаються кількість етапів та розмір одноразової грошової допомоги на кожному з етапів, затверджуються Мінветеранів за погодженням з Мінфіном та Мінекономіки.

Нагадаємо, що згідно з чиною редакцією абз.1 – 3 п. 5 Порядку допомога виплачується поетапно:

- перший етап – 1/5 призначеної суми;
- другий етап – залишок невикраченої суми (4/5 призначеної суми) щомісяця частинами протягом 40 наступних місяців.

Не більше 2 перездач у разі неуспішного складання будь-якого з компонентів ЄДКІ випускниками – медиками

27.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку здійснення єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступенів фахової передвищої освіти та вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів за спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я» від 22 жовтня 2025 р. № 1327.

Новим п. 13–1 Порядку, затвердженого постановою від 28 березня 2018 р. № 334, визначено, що в умовах воєнного стану в разі неуспішного складання будь-якого з компонентів кваліфікаційного іспиту здобувач має право повторно скласти іспит не більше двох разів.

Витрати на повторне складання будь-якого з компонентів кваліфікаційного іспиту покладаються на здобувача.

Центр тестування при МОЗ, екзаменаційна комісія з проведення практичного (клінічного) іспиту забезпечують однаковий рівень складності завдань під час першого та двох повторних складань іспитів.

Здобувачі, які навчаються за спеціальностями, для яких законодавством передбачено складання двох етапів кваліфікаційного іспиту, у разі неуспішного складання та однократного повторного складання першого етапу кваліфікаційного іспиту допускаються до занять на четвертому році навчання. Такі здобувачі переводяться на четвертий рік навчання за умови успішного складання першого етапу кваліфікаційного іспиту та виконання індивідуального навчального плану.

У разі повторних неуспішних складань будь-якого з компонентів кваліфікаційного іспиту особа вважається такою, що не виконала індивідуальний навчальний план, та відраховується відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 44 Закону України «Про фахову передвищу освіту» або п. 4 ч. 1 ст. 46 Закону України «Про вищу освіту». Така особа може бути поновлена на навчання за ступенем фахової передвищої або вищої освіти за такою самою спеціальністю для повторного навчання протягом не менше як двох семестрів і двократного повторного складання кваліфікаційного іспиту. Рішення про зарахування особи, яка здобуває ступінь фахової передвищої або вищої освіти, результатів контрольних заходів під час повторного навчання та надання допуску до складання кваліфікаційного іспиту ухвалюється закладом освіти.

Повторне навчання здійснюється виключно за рахунок коштів фізичних та/або юридичних осіб.

Здобувачі, які не склали компоненти етапів кваліфікаційного іспиту у 2025 р. відповідно до п. 13 цього Порядку, мають право на однократне повторне складання таких компонентів кваліфікаційного іспиту до кінця 2025 р.

Три підстави внесення до переліку забороненого програмного забезпечення і мережевого обладнання

28.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2025 р. № 1335, якою визначено процедуру формування та ведення відкритого переліку забороненого до використання програмного забезпечення та комунікаційного (мережевого) обладнання.

Затвердженим Порядком, зокрема передбачено, що формування та ведення переліку здійснюється Адміністрацією

Держспецзв'язку в електронній формі за допомогою технічних і програмних засобів, які забезпечують обробку, систематизацію та внесення відомостей до переліку, їх зберігання та відновлення.

Перелік ведеться державною мовою. Назви програмного забезпечення та комунікаційного (мережевого) обладнання, найменування юридичних осіб, в тому числі іноземних, власні імена та прізвища фізичних осіб – нерезидентів, іноземців, осіб без громадянства, фізичних осіб, фізичних осіб – підприємців, які є власниками та/або виробниками такого програмного забезпечення чи комунікаційного (мережевого) обладнання, також дублюються мовою країни походження.

До переліку включається програмне забезпечення та комунікаційне (мережеве) обладнання на таких підставах:

1) власником, кінцевим бенефіціарним власником суб'єкта господарювання, засновником, членом, учасником (акціонером) юридичної особи, автором програмного забезпечення, який володіє майновими правами на програмне забезпечення, особою, що володіє майновими правами хоча б на один з елементів програмного забезпечення або комунікаційного (мережевого) обладнання, є фізична або юридична особа, щодо якої застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи відповідно до Закону України «Про санкції»;

2) власником, кінцевим бенефіціарним власником суб'єкта господарювання, засновником, членом, учасником (акціонером) юридичної особи, автором програмного забезпечення, який володіє майновими правами на програмне забезпечення, особою, що володіє майновими правами хоча б на один з елементів програмного забезпечення або комунікаційного (мережевого) обладнання, є фізична або юридична особа, щодо якої застосовано міжнародні санкції, що визнаються Україною, відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або рішень міждержавних об'єднань, міжнародних, міжурядових організацій, участь у яких бере Україна, за відповідним повідомленням від МЗС, надісланим до Адміністрації Держспецзв'язку;

3) за рішенням суду.

Перелік містить такі відомості про програмне забезпечення та/або комунікаційне (мережеве) обладнання:

- 1) назва;
- 2) найменування (власне ім'я та прізвище фізичної особи – підприємця) виробника;
- 3) інші додаткові відомості для ідентифікації (версія, серійні номери тощо);
- 4) підстава включення до переліку;
- 5) дата включення до переліку.

У разі зміни відомостей про програмне забезпечення та/або комунікаційне (мережеве) обладнання чи його виключення з переліку зазначається дата виключення з переліку або дата зміни відомостей у ньому.

Підставами для виключення програмного забезпечення та комунікаційного (мережевого) обладнання з переліку та/або зміни відомостей щодо такого програмного забезпечення та обладнання є:

1) скасування, внесення змін до спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів відповідно до Закону України «Про санкції»;

2) скасування, внесення змін до міжнародних санкцій, що визнаються Україною, відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або рішень міждержавних об'єднань, міжнародних, міжурядових організацій, участь у яких бере Україна, за від-

повідним повідомлення від МЗС, надісланим до Адміністрації Держспецзв'язку;

3) усунення технічних помилок під час внесення відомостей до переліку;

4) рішення суду.

Включення програмного забезпечення та комунікаційного обладнання до переліку, виключення з нього, зміна відомостей щодо такого програмного забезпечення та комунікаційного (мережевого) обладнання відбувається протягом п'яти робочих днів з моменту виникнення підстав, передбачених п. 5 та 7 цього Порядку.

Перелік є відкритою, загальнодоступною та публічною інформацією у формі відкритих даних, що надається безоплатно і підлягає оприлюдненню на офіційному веб-сайті Держспецзв'язку, Єдиному державному веб-порталі відкритих даних.

Набрали чинності закони про Дефенс Сіті та ратифікацію безпекових угод з Румунією і Грецією.

28.10.2025 24 жовтня набрали чинності Закони України:

1) «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо підтримки підприємств оборонно-промислового комплексу, уточнення порядку виконання окремих митних процедур та до статті 3–2 Закону України «Про деякі питання ввезення на митну територію України та проведення першої державної реєстрації транспортних засобів» щодо поширення вимог відповідності екологічним нормам на окремі транспортні засоби» від 21 серпня 2025 р. № 4578–ІХ – див. Дефенс Сіті: спеціальні податкові та митні умови для оборонних підприємств;

2) «Про ратифікацію Фінансової угоди «Програма відновлення України III» Транш В між Україною та Європейським інвестиційним банком» від 18 вересня 2025 р. № 4611–ІХ – див. Ще 100 млн євро на відбудову надасть ЄІБ;

3) «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про співробітництво в галузі запобігання, обмеження та пом'якшення наслідків надзвичайних ситуацій» від 18 вересня 2025 р. № 4613–ІХ – див. Ратифіковано Угоду з Румунією про усунення наслідків надзвичайних ситуацій.

Крім того, 25 жовтня набрали чинності Закони України:

1) «Про ратифікацію Угоди про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Грецькою Республікою» від 18 вересня 2025 р. № 4610–ІХ – див. Започатковано довгострокове безпечове співробітництво з Грецією;

2) «Про ратифікацію Фінансової угоди («Відновлення водопостачання і водовідведення України») між Україною та Європейським інвестиційним банком» від 18 вересня 2025 р. № 4612–ІХ – див. 100 млн євро від ЄІБ для відновлення водопостачання і водовідведення.

Дитсадки використовуватимуть освітній додаток «Мрія»

28.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2025 р. № 1334, якою внесено зміни щодо функціонування освітнього мобільного додатка «Мрія» до:

1) Положення про Єдиний державний вебпортал електронних послуг, затвердженого постановою від 4 грудня 2019 р. № 1137;

2) Положення про функціонування освітнього мобільного додатка «Мрія», затвердженого постановою від 16 лютого 2024 р. № 177;

3) постанови «Деякі питання популяризації освітнього мобільного додатка «Мрія» від 8 листопада 2024 р. № 1278.

При цьому доручено:

1) Міністерству цифрової трансформації протягом семи місяців з дня набрання чинності цією постановою забезпечити модернізацію освітнього мобільного додатка «Мрія» в частині забезпечення технічної можливості використання в освітньому процесі закладами дошкільної освіти освітнього мобільного додатка «Мрія»;

2) Міністерству освіти і науки протягом п'яти місяців з дня набрання чинності цією постановою:

– забезпечити наповнення та доопрацювання програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» з метою виконання функцій, передбачених змінами, затвердженими цією постановою;

– подати Міністерству цифрової трансформації перелік закладів дошкільної освіти (не менше п'яти), які забезпечуватимуть використання в освітньому процесі освітнього мобільного додатка «Мрія» протягом 2025/26 навчального року;

3) Міністерству освіти і науки та Міністерству цифрової трансформації протягом двох місяців з дня набрання чинності цією постановою визначитися з кандидатурами для включення до складу Комісії з питань проведення відбору суб'єктів господарювання для включення їх до переліку партнерів та забезпечити її функціонування.

Спеціальні інноваційні технології випробуватиме підрозділ NEXT

28.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2025 р. № 1354, якою визначено механізм:

– використання коштів, передбачених Мінцифри у державному бюджеті за бюджетною програмою «Забезпечення виконання заходів з розвитку спеціальних інноваційних технологій»;

– організації та проведення випробувань, досліджень спеціальних інноваційних технологій Фондом розвитку інновацій, оцінки їх працездатності та визначення потенціалу ефективного застосування та подальшого впровадження складовими сил безпеки і сил оборони під час дії правового режиму воєнного стану. Випробування, зокрема в умовах ведення бойових дій, дослідження здійснюються експериментальним підрозділом NEXT.

При цьому встановлено, що:

– норми п. 9 Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ, затвердженого постановою від 28 лютого 2002 р. № 228, щодо критеріїв визначення одержувача бюджетних коштів не застосовуються під час визначення одержувача бюджетних коштів за бюджетною програмою «Забезпечення виконання заходів з розвитку спеціальних інноваційних технологій»;

– протягом дії правового режиму воєнного стану Фонд розвитку інновацій здійснює закупівлю товарів, робіт і послуг, визначених Порядком випробувань та досліджень спеціальних інноваційних технологій Фондом розвитку інновацій у період дії правового режиму воєнного стану, затвердженим цією постановою, з метою організації та проведення випробувань, всебічного технічного вивчення спеціальних інноваційних технологій, оцінки їх практичної придатності та визначення потенціалу ефективного застосування та подальшого впровадження;

– під час передачі спеціальних інноваційних технологій та інших товарів відповідно до Порядку випробувань та дослі-

днів спеціальних інноваційних технологій Фондом розвитку інновацій у період дії правового режиму воєнного стану, затвердженого цією постановою, положення Порядку вилучення і передачі військового майна Збройних Сил, затвердженого постановою від 29 серпня 2002 р. № 1282, та Положення про порядок передачі об'єктів права державної власності, затвердженого постановою від 21 вересня 1998 р. № 1482, не застосовуються;

– під час проведення випробувань та досліджень спеціальних інноваційних технологій відповідно до Порядку випробувань та досліджень спеціальних інноваційних технологій Фондом розвитку інновацій у період дії правового режиму воєнного стану, затвердженого цією постановою, положення Порядку проведення випробувань зразків озброєння та військової техніки, затвердженого постановою від 17 лютого 2021 р. № 159, не застосовуються.

НКЦПФР отримала доступ до Дія.Офіс

29.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2023 р. № 1317 і від 7 березня 2025 р. № 264» від 22 жовтня 2025 р. № 1337.

Змінами до постанови «Деякі питання цифровізації діяльності державних органів» від 1 грудня 2023 р. № 1317:

– надано працівникам Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку доступ до розділу «Дія.Офіс»;

– визначено механізм формування та перевірки електронних службових посвідчень працівників Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та їх електронних копій засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, зокрема мобільного додатка Порталу Дія (Дія).

Внесено й зміну до п. 2 постанови від 7 березня 2025 р. № 264.

Міністерству цифрової трансформації протягом одного місяця з дня набрання чинності цією постановою доручено забезпечити технічну можливість формування та перевірки електронних службових посвідчень працівників Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та їх електронних копій засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, зокрема з використанням мобільного додатка Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Дія).

8,4 млрд грн виділено для придбання газу на опалувальний сезон

29.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2025 р. № 1361, якою:

1) здійснено в межах загального обсягу бюджетних призначень, передбачених Міністерству фінансів (загальнодержавні видатки та кредитування) на 2025 р. у загальному фонді державного бюджету, перерозподіл видатків шляхом зменшення обсягу видатків споживання за бюджетною програмою 3511350 «Обслуговування державного боргу» на 1046 млн гривень та збільшення обсягу видатків за бюджетною програмою 3511030 «Резервний фонд» на 1046 млн гривень;

2) з метою запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного характеру виділено Міністерству енергетики (для акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України») 8400 млн гривень для імпорту та/або придбання імпортованого природного газу (без урахування пов'язаних з цим податкових зобов'язань, транспортних та інших витрат на території України) для забезпечення сталого прохідження опалувального сезону 2025/26 року.

Внесено й зміну до Порядку визначення компенсації, що надається суб'єктам ринку природного газу, на яких покладаються спеціальні обов'язки, затвердженого постановою від 3 грудня 2020 р. № 1194.

Змінено порядок встановлення на Військового кладовищі кенотафів особам, оголошеним померлими

29.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку розміщення кенотафів особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, з числа осіб, які судом оголошені померлими, на території кладовищ» від 23 жовтня 2025 р. № 1359.

Новим п. 5–1 Порядку, затвердженого постановою від 22 листопада 2024 р. № 1373, визначено, що відомості, зазначені у заяві, передбаченій абзацами першим та сьомим п. 4 цього Порядку, необхідні для прийняття рішення про виділення місця для розміщення кенотафа загиблій (померлих) особі на території кладовища (відомості, які передбачають перевірку факту розміщення кенотафа загиблій (померлих) особі на території будь-якого кладовища, а також наявність укладеного особою, яка зобов'язалася спорудити кенотаф, договору-замовлення про розміщення кенотафа загиблій (померлих) особі на території іншого кладовища), підтверджуються без участі заявника.

Для підтвердження відомостей, зазначених у заяві, передбаченій абзацами першим та сьомим п. 4 цього Порядку, ритуальна служба (у разі її відсутності – сільський, селищний, міський голова) в одноденний строк з дня отримання такої заяви звертається листом (в паперовій чи електронній формі) до державної установи «Національне військове меморіальне кладовище».

У листі зазначаються прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), дата народження загиблої (померлої) особи, дата загибелі/смерті, а також прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) особи, що зобов'язалася спорудити кенотаф.

Разом з листом подаються копії документів, зазначених в абзацах третьому – шостому п. 4 цього Порядку.

Протягом п'яти календарних днів з дня надходження відповідного листа з копіями усіх необхідних документів державна установа «Національне військове меморіальне кладовище» надає відповідь (в паперовій чи електронній формі) ритуальній службі (у разі її відсутності – сільському, селищному, міському голові) про наявність у них відомості, зокрема щодо встановлення кенотафа загиблій (померлих) особі.

Обробка персональних даних особи, що зобов'язалася спорудити кенотаф, здійснюється з дотриманням вимог Законів України «Про інформацію» та «Про захист персональних даних».

При цьому доповненням до п. 7, 9, 14, 15 цього Порядку передбачено, що особа, яка зобов'язалася спорудити кенотаф, має право придбати кенотаф у будь-якого суб'єкта господарювання, який здійснює виготовлення та продаж кенотафів, за умови, що розміри кенотафа не повинні порушувати межі місця для його розміщення. Послуги з установа кенотафа надаються на підставі договору, укладеного між особою, яка зобов'язалася спорудити кенотаф, та обраним нею суб'єктом господарювання.

Ритуальна служба (у разі її відсутності – сільський, селищний, міський голова) в одноденний строк з дня установа кенотафа загиблій (померлих) особі на території кладовища повідомляє про це державній установі «Національне військове

меморіальне кладовище», зокрема із зазначенням місця розташування кенотафа та даних, визначених абзацом третім п. 5–1 цього Порядку, та з дотриманням вимог законодавства у сфері охорони інформації з обмеженим доступом.

Послуги з демонтажу кенотафа надаються на підставі договору–замовлення про демонтаж кенотафа загиблій (померлій) особи на території кладовища, укладеного між особою, яка зобов'язалася спорудити кенотаф, та обраним нею суб'єктом господарювання, який здійснює демонтаж кенотафів.

Ритуальна служба (у разі її відсутності – сільський, селищний, міський голова) в одноденний строк з дня демонтажу кенотафа загиблій (померлій) особи на території кладовища повідомляє про це державній установі «Національне військове меморіальне кладовище» із зазначенням даних, визначених абзацом третім п. 5–1 цього Порядку, та з дотриманням вимог законодавства у сфері охорони інформації з обмеженим доступом.

Складові частини дронів та РЕБ можна закупувати без додаткових довідок

29.10.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до пункту 5 Порядку здійснення закупівлі безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби тактичного рівня вітчизняного виробництва та їх складових частин» від 22 жовтня 2025 р. № 1342.

Змінами до абз. 11, 12 п. 5 Порядку, затвердженого постановою від 11 листопада 2022 р. № 1275, уточнено, що вітчизняні виконавці державних контрактів (договорів) на виготовлення та поставку:

- кодифікованих безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби тактичного рівня під час укладання державного контракту (договору) з військовими частинами не надають висновок експерта або звіт про оцінку майна, зазначені в абзаці першому цього пункту;

- некодифікованих безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби тактичного рівня (їх складових частин), а також складових частин кодифікованих безпілотних систем та засобів радіоелектронної боротьби тактичного рівня під час укладання державного контракту (договору) з військовими частинами не надають висновок експерта або звіт про оцінку майна, зазначені в абзаці першому цього пункту, а також документи, передбачені абзацами третім – шостим цього пункту.

Схвалено Концепцію програми «Ветеран. Робота» до 2027 р.

30.10.2025 р. набрало чинності розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2025 р. № 1163–р, яким схвалено Концепцію Державної цільової програми «Ветеран. Робота» на 2026–2027 роки.

Затвердження та виконання Програми матиме значний вплив як на вдосконалення процесу реінтеграції ветеранів війни після звільнення з військової служби та повернення в громаду, так і на ситуацію на ринку праці, розвиток національної економіки загалом та підвищення міжнародного іміджу України.

Очікуваними результатами виконання Програми є:

- створення системи професійної адаптації ветеранів війни, яка охоплює всі етапи повернення до цивільного життя,

починаючи від оцінки професійних навичок до здобуття нової освіти, а також включає кар'єрне консультування, зокрема за участю фахівців Державної служби зайнятості, забезпечуючи безперервну підтримку під час повернення з військової служби до цивільного життя;

- створення можливостей для ветеранів війни здійснювати пошук роботи за допомогою веб–ресурсу в Інтернеті;

- розвиток системи освіти та перекваліфікації ветеранів війни шляхом впровадження доступних освітніх інструментів та партнерств із закладами освіти і бізнесом для підвищення конкурентоспроможності на ринку праці;

- запровадження системної взаємодії держави та роботодавців через методичні рекомендації, стандарти інтеграції ветеранів війни у трудові колективи та механізми адаптації робочих місць відповідно до сучасних вимог;

- впровадження механізмів супроводу ветеранів війни на робочих місцях шляхом створення інституту наставників і спеціальних команд впровадження, які сприятимуть адаптації ветеранів війни у колективах і розвитку їх професійних компетенцій;

- забезпечення ефективної інституційної координації між центральними та місцевими органами влади, бізнесом, громадянським суспільством і міжнародними партнерами з метою узгодження дій та уникнення дублювання функцій;

- створення системи моніторингу та оцінки результативності Програми, яка базується на чітких показниках ефективності, регулярному зборі даних та публічній звітності для забезпечення прозорості й коригування політики за результатами аналізу, а також забезпечення координації дій заінтересованих органів за допомогою електронної інформаційної взаємодії з метою забезпечення персоналізованого супроводу ветеранів війни, підвищення оперативності прийняття рішень і точності аналітики.

Міністерству у справах ветеранів разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади доручено розробити та подати у шестимісячний строк Кабінетові Міністрів України проект Державної цільової програми «Ветеран. Робота» на 2026–2027 роки.

Уточнено підстави надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни та члена сім'ї загиблого

30.10.2025 р. набрало чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до порядку, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2015 р. № 685 і від 23 вересня 2015 р. № 740, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 23 жовтня 2025 р. № 1360.

Змінами до Порядку, затвердженого постановою від 8 вересня 2015 р. № 685 і Порядку, затвердженого постановою від 23 вересня 2015 р. № 740:

1) уточнено підстави для надання статусу:

- особи з інвалідністю внаслідок війни;

- члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України;

2) викладено у новій редакції Довідку про безпосередню участь особи у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України або участь у бойових діях при проведенні зазначених заходів.

